

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
2019-YL-240

2014 UKRAYNA KRİZİ SONRASI UKRAYNA-RUSYA
İLİŞKİLERİ

HAZIRLAYAN
Emrah SOYDAN

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Merve İrem YAPICI

AYDIN- 2019

T.C
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Emrah SOYDAN tarafından hazırlanan “2014 Ukrayna Krizi Sonrası Ukrayna-Rusya İlişkileri” başlıklı tez, 04.11.2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	Doç. Dr. Merve İrem YAPICI	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Doç. Dr. Utku YAPICI	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Prof. Dr. Kamil ORHAN	Pamukkale Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu (Yüksek Lisans-Doktora) tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun tarih sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü V.

T.C
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

04 / 11 / 2019

Emrah SOYDAN

ÖZET

2014 UKRAYNA KRİZİ SONRASI UKRAYNA-RUSYA İLİŞKİLERİ

Emrah SOYDAN

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Merve İrem YAPICI

2019, XI + 83 sayfa

Slav kökenli olan Ukraynalılar ve Ruslar, ortak tarihe sahip olsalar da kültürel ve mezhepsel farklılıklara sahiptirler. Bu farklılıklar, Sovyet dönemi ve sonrasında ikili ilişkilerde belli başlı sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın kendi yolunu çizme isteğine karşın Rusya Ukrayna'yı çeşitli yollarla kontrolünde tutmaya çalışmıştır. Bu kontrol, Ukrayna'nın yönetimlerinde değişimler yaratmıştır. İki ülke arasında farklı boyutlarda yaşanan gerilimler Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında ortaya çıkan halk protestolarıyla derinleşmiş ve Ukrayna Krizi olarak bilinen çözümsüz bir soruna dönüşmüştür.

Bu çalışmada, 2014 Ukrayna Krizi'nin, Ukrayna-Rusya ilişkilerinde hangi değişimlere sebep olduğu araştırılmıştır. Çalışmada seçilen konu; ortak bir geçmişe sahip olan Rusya ile Ukrayna'nın, 1990'lı yıllardan bu yana ikili ilişkilerinde yaşadıkları kırılmaların ortaya çıkarılması ve bu kırılmaların dış politikalarında yol açtığı değişimler hakkında değerlendirmelerin yapılabilmesi için ele alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde araştırma sorusunun cevaplanması sürecinde tarihsel bir arka plan oluşturmak için Ukrayna-Rusya ilişkilerinin tarihine odaklanılmıştır. İkinci bölümde, SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın Rusya Federasyonu ile ilişkileri ele alınarak değişimler çözümlenmiştir. Son bölümde ise Ukrayna Krizi ile beraber ilişkilerde oluşan kırılma süreci irdelenmiştir. Ukrayna Krizi başlığı altında “Turuncu Devrim”, Euromeydan olayları, Kırım'ın ilhakı, Ukrayna'nın Donbas bölgesinde ortaya çıkan savaş, sürecin önemli olayları olarak saptanmış ve incelenmiştir. Sonuç kısmında, devam etmekte olan krizin çözümü doğrultusunda taraflar arasında yaşanan gelişmeler ele alınmış ve krizin, ilişkilerin genel seyri içindeki konumu saptanmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Rusya, “Turuncu Devrim”, Euromeydan, Kırım, Ukrayna Krizi, Donbas.

ABSTRACT

UKRAINE-RUSSIA RELATIONS AFTER 2014 UKRAINE CRISIS

Emrah SOYDAN

Master's Thesis, Department of International Relations

Thesis Advisor: Doç. Dr. Merve İrem YAPICI

2019, XI + 83 pages

Ukrainians and Russians have the same Slavic origin although they have a common history, too, they have cultural and sectarian differences. This differences led them to some major problems in bilateral relations during and after the Soviet period. Ukraine, gained its independence after the dissolution of the USSR in 1991, has the desire to establish its own path. But Russia tried to keep Ukraine under its control in various ways. This control has created changes in the Ukrainian administrations. There have been different contrasts between the two countries. Tensions in different dimensions between the two countries have deepened with the popular protests after the Russian annexation of Crimea and turned into an unresolved problem known as the Ukraine Crisis.

In this study, the changes in Ukraine-Russia relations caused by the 2014 Ukraine Crisis were investigated. The topic chosen in the study has been addressed to reveal the breaks in relations between Russia and Ukraine since the 1990s, which have common history. Also, the topic has been investigated to able to make some general evaluations regarding the changes occurring in foreign policies of both countries.

The first chapter of the study focuses on the history of Ukraine-Russia relations in order to provide a historical background in the process of answering the research question. In the second chapter, the relations of Ukraine, which gained its independence after disintegration of USSR, with the Russian Federation were discussed and the changes were analyzed. In the last chapter, the breakdown process in relations of Ukraine Crisis is examined. “The Orange Revolution”, Euromaidan Protests, and the annexation of Crimea and the war in the Ukraine's Donbas region, were the most important events to highlight and focus on in the title of Ukraine Crisis. In the conclusion, the developments between Ukraine and Russia in the solution of the ongoing crisis are mentioned and the position of crisis in the general situation of the relations is determined.

KEYWORDS: Russia, "Orange Revolution", Euromaidan, Crimea, Ukraine Crisis, Donbass.

ÖN SÖZ

Tez çalışmamızın konusu olan “2014 Ukrayna Krizi Sonrası Ukrayna-Rusya İlişkileri”, literatürde Ukrayna-Rusya ilişkilerinde yaşanan Ukrayna Krizi ve Kriz sonrasındaki durumu inceleyen çalışmaların az sayıda olması sebebiyle seçilmiştir. Bu bağlamda konuyu tarihsel açıdan neden-sonuç ilişkisine dayandırarak ele alıp literatüre katkı sağlamaya çalışılmıştır.

Tez çalışmamızın başlangıcından sonuna kadar geçirdiğimiz zorlu süreçte desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, tezi hazırlama sürecinde bana yol gösteren birçok değerli kişinin katkısı olmuştur. Tez çalışmam boyunca titizlikle tezime katkı sağlayan ve yol gösteren saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Merve İrem YAPICI'ya (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi), benimle tecrübelerini paylaşan ve benden desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Utku YAPICI'ya (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi) minnettarlığımı sunmak isterim. Bana sunduğu farklı bakış açılarıyla tezimin olgunlaşması konusunda beni yönlendiren Sayın hocam Prof. Dr. Kamil ORHAN'a (Pamukkale Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi) teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek Lisans çalışmalarına başladığım günden bu yana gösterdikleri anlayış ve destekleriyle bana yoldaş olan sevgili eşim ve ailem ve yola beraber çıktığımız arkadaşlarım Aydın İMRAK ve Yaşar ALDIRMAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

04 / 11 / 2019

Emrah SOYDAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	ii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
HARİTALAR DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	4
1. UKRAYNA-RUSYA İLİŞKİLERİNİN TARİHÇESİ.....	4
1.1. Kiev Knezliği.....	4
1.2. Moskova Knezliği.....	8
1.3. Litvanya Grandükalığı	10
1.4. Çarlık Rusyası.....	11
1.5. İmparatorluk Rusyası.....	14
1.6. SSCB Dönemi.....	20
2. BÖLÜM	27
2. 1990 SONRASI UKRAYNA-RUSYA İLİŞKİLERİ.....	27
2.1. Ukrayna-Rusya İlişkilerinde Ulusal Kimlik Etkisi.....	29
2.2. Ukrayna-Rusya İlişkilerinde Etnik ve Dinsel Etkiler	31
2.3. Ukrayna-Rusya İlişkilerinde Ekonomik Etkiler	34
2.4. Ukrayna-Rusya İlişkilerinde Askeri Etkiler	38

2.5. Enerji Politikaları Üzerinden Gelişen İlişkiler	42
3. BÖLÜM	49
3. UKRAYNA KRİZİNE GİDEN YOL.....	49
3.1. “Turuncu Devrim” ve Sonrası Süreç	49
3.2. Euromeydan (Euromaidan).....	55
3.3. Kırım’ın İlhakı ve Kırım’ın Önemi	59
3.4. 2014 Sonrası Gelişen Olaylar	64
SONUÇ	70
KAYNAKLAR	75
ÖZGEÇMİŞ	83

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. 2001 Yılı Ukrayna Nüfus Sayımına Göre Nüfus Dağılımı	32
Tablo 2.2. 2005 GSMH Büyüklüklerine Göre Ülkeler.....	36
Tablo 2.3. Yıllara göre Ukrayna GSYİH ve Kişi Başına Düşen Milli Geliri.....	37
Tablo 2.4. Yıllara göre Rusya GSYİH ve Kişi Başına Düşen Milli Geliri.....	38
Tablo 2.5. Ukrayna Topraklarından Geçen Uluslararası Doğal Gaz Boru Hatları.....	46
Tablo 3.1. 2004 Başkanlık Seçimleri.....	50
Tablo 3.2. 2006 ve 2007 Parlamento Seçimleri Karşılaştırması	53
Tablo 3.3. 2014 Yılında Ukrayna ile Rusya Arasındaki Askeri Dengesizlik.....	58

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1.1. Slavların Anayurdu Haritası	5
Harita 2.1. 2001 Ukrayna Nüfus Sayımında Yerleşim Yerlerine Göre Konuşulan Diller	33
Harita 2.2. Ukrayna'dan geçen Transit Gaz Boru Hattı Haritası (2012)	44
Harita 3.1. 2010 Yılı Ukrayna Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	54
Harita 3.2. Ukrayna'da Rusça Konuşan Nüfusun Yoğunluğu.....	62

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEŞD	: Avrupa Enerji Şartı Deklarasyonu
AK	: Avrupa Komisyonu
BM	: Birleşmiş Milletler
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
DNR	: Donetsk Halk Cumhuriyeti
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NPT	: Nükleer Silahların Yayılmasının Önlemesi Antlaşması
KPU	: Ukrayna Komünist Partisi
LNR	: Lugansk Halk Cumhuriyeti
RUKH	: Perestroyka için Halk Hareketi
RF	: Rusya Federasyonu
RSFSC	: Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Ukrayna SSC	: Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

GİRİŞ

*"Moskova kalbimizdir,
Saint Petersburg beynimizdir, Kiev anamızdır."
Rus Atasözü*

Slav kökenli milletlere sahip olan Ukrayna ve Rusya, tarihsel bir ortak geçmişe sahip olmalarına rağmen kültürel, etnik ve mezhepsel farklılıkları nedeniyle birbirlerinden ayrılmışlardır. Samuel Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" kitabında ifade ettiği gibi Ukrayna'nın doğu ve batı bölgeleri iki farklı medeniyet sahası içinde yer almaktadır. Ukrayna'nın içinde Avrupa sınırına yakın olan batı kısmının ağırlıklı olarak Katolik, Rusya sınırına dayanan doğu kısmının ise Ortodoks olması bir mezhepsel ayrılık durumu olarak değerlendirilmektedir (Huntington, 2007: 30). Bu durumun, Ukrayna ve Rusya arasında herhangi bir çatışmaya sebebiyet vermediğini söylemek mümkün değildir. Bu mezhepsel ayrılığın Rusya'nın askeri girişimlerinde belirleyici bir faktör olduğu söylenebilir fakat her iki devletin tarih boyunca yaşadığı çatışmaların farklı sebepleri de olmuştur.

1991 yılında Ukrayna'nın referandum kararından kısa bir süre sonra dağılan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden (SSCB) 15 bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Bağımsızlıklarını kazanan devletler ilk aşamada bir dizi siyasal ve ekonomik sorunun üstesinden gelmeye çalışmışlardır. Ancak bu süreçte dahi Rusya ile tarihsel ve coğrafi açıdan yakın olan Ukrayna, stratejik öneminin de etkisiyle Moskova'nın yakın takibinde kalmıştır. 2000'li yıllarda ise Rusya Federasyonu (RF), yeniden küresel güç olma ve imparatorluk geçmişini canlandırma amacıyla uygulamaya geçirdiği "Yakın Çevre Politikası" (Near Abroad) ayrıca geliştirdiği Avrasyacılık stratejisi ile Avrupa Birliği işbirliğine yönelen eski Sovyet Cumhuriyetleri'ni caydırmaya çalışmıştır. Ukrayna da bu devletlerden biridir. Çeşitli politik ve ekonomik hamlelerle Ukrayna'nın özerk dış politika geliştirme gayretlerini engellemeye çalışan Moskova, özellikle enerji kartını kullanarak Ukrayna'yı ve AB'yi hedef tahtasına oturtmuştur.

Brzezinski, Ukrayna'nın Rusya için önemini anlatırken, "Ukraynasız bir Rusya'nın sadece bir Asya Devleti olarak bilineceğini fakat Ukrayna ve Beyaz Rusya ile bir araya gelen Moskova'nın bir Avrasya gücüne dönüşeceği" ifadesini kullanmıştır (Brzezinski, 2005:133). Ukrayna'yı kendisinin bir uzantısı olarak değerlendiren Moskova, bu tutumla Avrupa üzerindeki çıkarlarını da gözetmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Moskova, Ukrayna'ya karşı zaman zaman ilhaka varacak müdahalelerde bulunmaktadır.

Çalışmanın ele aldığı konu, literatür taraması sonucunda üzerine geniş kapsamlı bir araştırma yapılmadığı tespiti üzerine seçilmiştir. Konunun kapsamı, neden-sonuç ilişkileri içerisinde saptanmıştır. Çalışma konusu hakkında yapılan literatür taraması sonucunda literatürde öne çıkmış kitap ve makaleler, konu ile ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri, dijital ortam üzerinden ulaşılmış strateji belgeleri ve resmi belgeler araştırmanın kaynakçasını oluşturmuştur.

Çalışma, Ukrayna'nın Rusya için neden önemli olduğu, 2014 Ukrayna Krizi'nin iki devlet ilişkilerine ne gibi bir etkisinin olduğu, eğer kriz iki devlet ilişkilerinde bir değişime yol açmışsa bu değişimin içeriğinin ne olduğu sorularına cevap bulmayı amaçlamaktadır. Çalışmada Ukrayna-Rusya ilişkileri, iki devlet arasındaki çatışma durumunun zirvesi kabul edilen Kırım'ın ilhakı bağlamında çözümlenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, Ukrayna-Rusya ilişkilerinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi çözümlenecektir. Kiev Knezliği her iki millet için anavatan olarak sayılabilecek bir noktadır. Orta Çağın feodal yapısı içerisinde üç yüzyıl geçirmiş Kiev Knezliği, Altın Orda Devleti tarafından iki yüzyıl yönetildikten sonra merkezini Moskova'ya taşımış ve Moskova Knezliği adını almıştır. Hıristiyanlığın kabulüyle toprakları genişleyen Moskova, Kiev'in parçalanmasına engel olamamıştır. Kiev topraklarının doğusunda imparatorluğa dönüşen Moskova, Çarlık Rusya olarak bilinmiştir. Kiev'in doğu parçası çok uzun yıllar Rus İmparatorluğu'nun bir parçası ve sınır bölgesi olarak varlığını sürdürmüştür. Ukrayna'nın batı parçası ise Polonya toprakları ve diğer üç özerk bölge içerisinde bölünmüş olarak varlığını sürdürmüştür. Bu durum, 18. yüzyıla kadar sürmüş Büyük Petro döneminde Ukrayna yine Rus yönetimi altına girmiştir. SSCB dönemi ile birlikte kalkınmanın, siyasetleşmenin ve milliyetçiliklerin belirginleştiği bir birlik dönemi oluşmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Ukrayna'nın bağımsızlığı döneminde iki devlet arasındaki ilişkiler aktarılmıştır. 1990 yılı sonrasında, Ukrayna ve Rusya Federasyonu ilişkilerinde hissedilmeye başlanan gerginliklerin satır aralarında farklı kimlik, etnik ve mezheplere sahip olmaları yatmaktadır. Rusya'nın vatandaşlık temelli kimlik oluşturma politikalarına karşın Ukrayna, farklı etnik çeşitlilikleri birleştiren milliyetçi bir politika benimsemiştir. Sovyet etkisi azaldıkça Hıristiyanlığın etkisinin arttığı bir coğrafyada, Ukrayna ile Rusya Federasyonu'nun ilişkileri ekonomi ve enerji konularında sıkıntılı bir gelişme göstermiştir. Doğal gazın bir silah gibi kullanıldığı ve dış politika aracı haline

getirildiği bu ilişki Ukrayna'ya fayda sağlamamıştır. Ukrayna, Avrupa Birliği (AB) ile işbirliğine yoneldiğinde doğal gaz kesintileriyle karşı karşıya kalmıştır.

Çalışmanın son bolumunu oluşturan ucuincu bolumde, Ukrayna Krizi'ne yol ačan olaylar detaylı bir biçimde tartışılmıştır. Bu bağlamda 2004 yılında Ukrayna'da gerçekeştirilen devlet başkanlığı seşimlerinde hile yapıldığı iddiasıyla başlatılan "Turuncu Devrim", 2013 yılında Rusya'dan gelen baskılar nedeniyle Avrupa Birliđi Ortaklık Antlaşması'nın imzalamasından vazgeçilmesini protesto etmek için ortaya çıkan Euromeydan goşterileri, 2014 yılında Rusya'nın gerçekeştirdiği Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'nın dođu bolumunde yer alan Donbas bolumesinin Rusya yanlısı isyancılar tarafından işgal edilerek bolumeye ozerk bir statu kazandırılmaya çalışılması irdelenecek olaylar içerisinde yer almıştır.

1. BÖLÜM

1. UKRAYNA-RUSYA İLİŞKİLERİNİN TARİHÇESİ

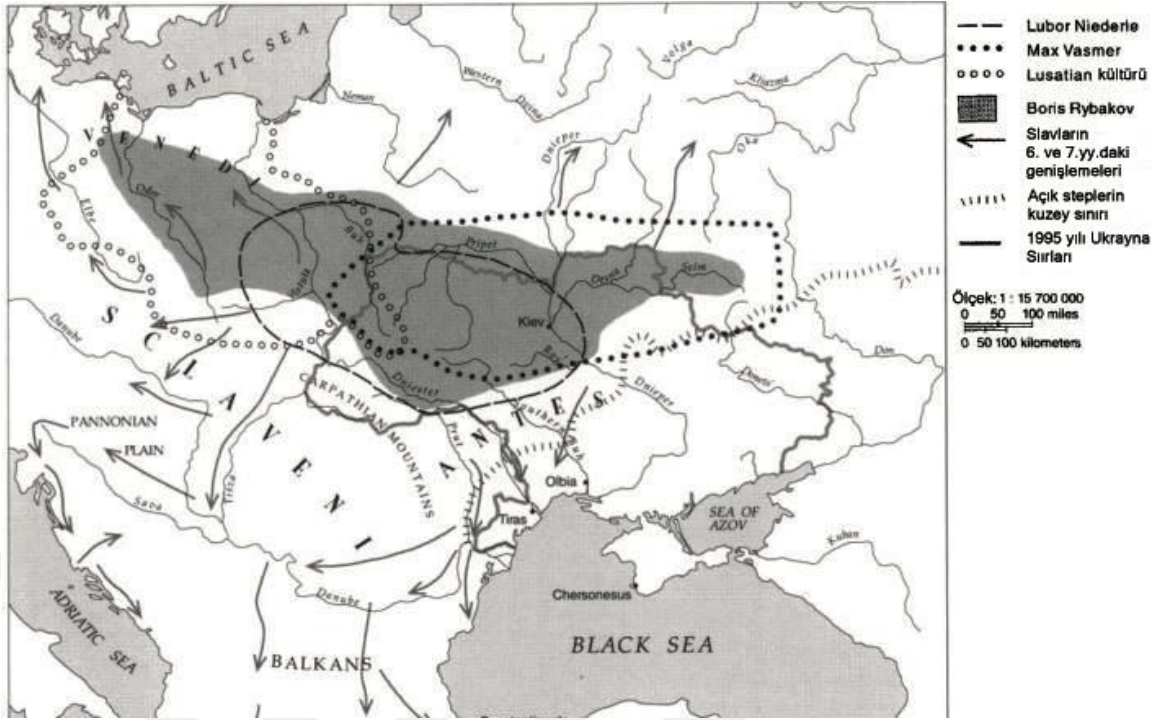
Bu bölümde, Ukrayna ve Rusya'nın tarihte ortaya çıkış süreçleri hakkında bilgiler aktarılacak, tarafların tarihsel olarak ortak geçmişleri çözümlenmeye çalışılacaktır. Rusya ve Ukrayna arasında ortaya çıkan krizlerin yol açtığı çatışmaların nedenlerini daha iyi irdeleyebilmek için, mevcut resimden biraz uzaklaşıp iki ülkenin bir arada yazılmış tarihini incelemek gerekmektedir. Söz konusu birlikteliğin en somut göstergelerinden biri hem Ukrayna hem de Rusya için bir anavatan değeri taşıyan Kiev Rusyası olmuştur (Magocsi, 2010: 53). Bu durum, Ruslar açısından Ukrayna'nın stratejik öneme ek olarak kimliksel öneme sahip olduğunu da göstermektedir. Tarihsel süreç içinde bu bağlantı nedeniyle iki devlet arasında çok sayıda anlaşmazlık ve kriz yaşanmışsa da iki devlet bir diğerini dikkate almadan dış politika seçeneği üretememiştir.

Günümüzde Avrupa Birliği (AB) ve Rusya Federasyonu toprakları arasında bir geçiş noktasını oluşturan Ukrayna toprakları, tarihsel süreçte Avrupa'ya açılan bir kapı vazifesi görmüş, ayrıca Rusya'nın kendini izole edebileceği bir bariyer olarak düşünülmüştür. Ukrayna sözcüğünün Rusçadaki anlamı da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Nitekim 12. yüzyıldan sonra bu bölge için "sınır ülkesi" ve "uçtaki ülke" anlamına gelen "Ukraina" kelimesi kullanılmıştır (Bilener, 2004: 311).

1.1. Kiev Knezliği

Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın öncülü niteliği taşıyan, 9. yüzyılın başlarından 12. yüzyılın ortalarına kadar tarih sahnesinde boy gösteren Kiev Knezliği, Slavlar ve İskandinav yarımadasında yaşayan halklar tarafından kurulmuştur. Bu dönemler arasında Ukraynalılar, kaynaklarda Rutenler adıyla anılmaktadır. Bu halk Kiev, Dinyeper ve Karpatlar arasındaki bölgede yaşamıştır, dil ve kültür bakımından Ruslardan farklı özellikler göstermişlerdir (Kurat, 1999: 126).

Harita 1.1. Slavların Anayurdu Haritası

Kaynak: (Magosci, 2010: 37)

Rus ve Ukraynalı kimliğinin oluşumunu ve kurdukları devletlerin ortaya çıkışını anlayabilmek açısından Slavların anayurdunun konumu birçok araştırmacı tarafından tasvir edilmeye çalışılmıştır. Harita 1.1.'de bu farklı tasvirler aktarılmıştır. Avrupa kıtasının en geniş topraklarına sahip ve en yeni ülkelerinden biri olan Ukrayna, 800'lü yılların ortalarında Slav kimliği baskın bir grup tarafından anayurt olarak benimsenmiştir. Ünlü tarihçi Magosci'ye göre Slavların anayurduna ilişkin dört farklı görüş kabul görmüştür: Birinci görüş, Çek asıllı arkeolog Lubor Niederle'ye aittir. Ona göre; Slav anayurdunun toprakları bugünkü Ukrayna'nın kuzeybatısını merkez alan yukarı Vistula, Buh vadilerini ve Pinsk bataklıklarını çevreleyerek Ukrayna'nın sağ kıyısını, doğusunda Dinyeper'le sınırlandırılmış, güneyde ise Karpat dağlarının yakalarına bakan bir bölgedir. İkinci görüş, Slav dilbilimci Marx Varmer'a aittir. Varmer Slavların anayurdunun daha doğuda olduğunu savunmuştur. Bugünkü Kuzey-Merkez Ukrayna olan, batıda Pinsk bataklıklarından Buh Nehri'ne kadar olan yukarı vadiyi, doğuda ise Donetsk ve Don Nehirleriyle sınır kabul etmiştir. Üçüncü görüş Polonyalı arkeologlar Jan Czekanowski, Tadeusz Lehr-Splawinski, Leon Kozlowski, Jozef Kostrzewski, ve Tadeusz Sulimirski'ye aittir. Arkeologlar, arkeolojik kalıntılardan yola çıkarak Slavların anayurdunun "Lusatian" olarak adlandırılan bölge yakınında olduğunu belirtmişlerdir. Sözü edilen bölge, batıda Elbe Nehri doğuda Buh Nehri'nin bulunduğu Karpat

Dağlarının kuzey yamaçlarından Baltık Denizi'ne kadar uzanan bölgedir. Dördüncü görüşü savunan Sovyet arkeologlar Petr N. Tret'iakov ve Boris Rybakov, Polonyalı arkeolog Konrad Jazdzewski ve Çek arkeologlar Jan Filip, Jiří Horák ve Zdeněk Váňa “Lusatian” görüşüne yakındırlar. Batı sınırına katılarak, doğuda Desna ve Seim Nehirlerinin aşağılarını sınır kabul etmişlerdir. Modern varsayımlar ilk görüşe katılarak anayurdun sınırlarının Karpat Dağları'nın kuzeyinde bulunan orman ve steplerden, doğuda ise orta Dinyeper ve Desna Nehirlerine uzandığını ifade etmektedirler. Yani günümüzde bu bölgeyi, kuzey-merkez Ukrayna, güneybatı Belarus, güney-merkez ve güneydoğu Polonya oluşturmaktadır (ak. Magocsi, 2010: 38).

Slavların anayurdu olarak bilinen topraklar, Slavların Asya bozkırlarına doğru ilerlemesiyle, bölgenin ormanlarla çevrili alanından iklimi ılıman bölgelere doğru genişlemiştir. Bu alanların çiftçilik ve hayvancılık için daha elverişli olduğu söylenebilir (Hosking, 2011: 51). Bu bölgede, hakimiyet sağladığı bilinen ilk hükümdar Rurik olarak bilinmektedir. Bu geniş bölgede yaşayan yerli Slavları ve İskandinav yarımadasından gelen Varegleri hakimiyeti altına alan Rurik, Rus devletinin kurucusu olarak kabul edilmiştir. 862 yılında Novgorod'ta güç toplayan Rurik'ten sonra yönetime gelen yakın akrabası Oleg, Kiev'e gelip yerleşerek kurduğu Kiev Knezliği'yle birlikte Büyük Rus tarihinde Kiev dönemi başlamıştır. Öncesinde ortak düşman olarak kabul edilen Bizans'a karşı Türklerle de işbirliği içerisinde olan Slavlar, 988 yılında Ortodoks Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Bu gelişme ertesinde Türklerle işbirliklerini noktalamışlardır (Kurat, 1999: 21-27).

Genç yaşta kardeşlerini alt ederek Rurik hanedanının ve Kiev Rusyası'nın başına geçen Vladimir, hanedanlığın altın çağını yaşatmış, izinde yürüyen Vikinglerden birlikler kurarak topraklarının güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Beraberinde getirdiği Vikinglere, yağma sözü veren Vladimir, zafer sonrasında sözünü yerine getirmemiş ancak Vikinglerin önde gelenlerine ve ailelerine yönetiminde yer vermeyi teklif etmiştir. Böylece Vikinglerin soyluları, Kiev hanedanlığı altında yönetebilecekleri küçük prenslikler kurmuşlardır. Zaman içinde Vikingler ismi bu topraklarda anılmaz hale gelmiş, birkaç yüzyıl içinde de “Slav” ve “Rus” adlandırmaları birbirinin yerine kullanılmaya başlanmıştır. (Plokhy, 2017: 42).

Vladimir, topraklarını genişletmek amacıyla 989 yılında Hıristiyanlığı kabul etme koşulunu yerine getirerek Bizans İmparatorunun kız kardeşi ile bir evlilik gerçekleştirmiştir. Hıristiyanlığın kabulü ile bölgenin tarihinde yeni bir döneme geçilmiştir. Bölgedeki en güçlü din olarak kabul edilen Hıristiyanlık Vladimir'e siyasi gücü yanında dini tanınırlık da

getirmiştir (Plokhy, 2017: 42-43). Böylece Hıristiyanlığı kabulünden sonra knez daha güçlü bir hale gelmiş, Bizans hükümdarıyla neredeyse aynı haklara sahip olmuştur (Kurat, 1999: 59). Slav köklerine Hıristiyanlığın da etkisini ekleyerek kendilerini yeniden tanımlayacak olan knezlerin yetiştiği Rurik soyu, tarihlerinden söz ederken kendi tarihlerine Bizans tarihini de eklemiştir. Bu durum, onların kabileden prensliğe dönüştüklerini gösteren bir işaret olarak kabul edilmiştir (Plokhy, 2017: 53).

Valdimir'in oğlu Bilge Yaroslav'ın ölümünden sonra hanedanlığın çevresinde güçlü ve rakip prensliklerin ortaya çıkması ve Kiev'e olan bağlılığın azalması 12. ve 13. yüzyıllarda Kiev Knezliği'ni krize sürüklemiştir. Bu süreçte Novgorod ve Vladimir-Suzdal Knezlikleri alternatif güç merkezleri haline gelmiştir. (Plokhy, 2017: 53).

1237 yılında ilerleyişte olan Moğollar, bu steplerde kurulmuş Rus Prensliklerine saldırarak, Kiev'in gücüne son vermiş ve buradaki dini birliği de sonlandırmıştır. Kiev'in Kırım üzerinden Karadeniz'e uzanan bir birlik kurabilme şansı, sahip olduğu siyasi nüfusu ve kültür üzerindeki kontrolü yitirmesiyle kaybolmuştur. Böylece topraklarını genişleten ve etkin bir askeri güce sahip olan Moğollar, 1240 yılında bölgede Altın Orda Devleti'ni kurmuşlardır. Moğollar, Vladimir-Suzdal Prensliği ile günümüz Orta ve Batı Ukrayna sınırlarındaki Galiçya-Volhinya Prensliği'ni önemli merkezler olarak seçmişlerdir. Vladimir'in hüküm sürdüğü topraklar 15. yüzyıla kadar, Moğollar giderek azaldığı için, adı buradaki Türkçe konuşan topluluklardan gelen "Tatar boyunduruğu" altında kalmıştır. Galiçya-Volhinya Prensliği de Moğollara çok direnememiştir. Bir Rus otokratı olarak bilinen babası Roman'ın diplomatlık yeteneğine sahip komutan Danylo, önce babasından karan miras olan Galiçya'yı kontrol altına almış, daha sonra da Kiev'in batısındaki toprakları ele geçirmiş ve Moğol Hanı Batu'ya bağlılığını sunmuştur. Daha sonra prensliğini daha güvenli bir yer olan günümüzün Polonya'sındaki Chelm şehrine taşımıştır (Plokhy, 2017: 54-57).

Moğollar, Rus prensleri arasında gücün daha fazla dağılmasını tercih etmişlerdir. Bu yüzden, Ortodoks Kilisesi siyasi olarak parçalanmış Kiev'de tek birleştirici güç olarak kalmıştır. Güney ve kuzey Rus topraklarında, kentlerdeki birçok köylü ve küçük zanaatkârın isteyerek yeni Moğol düzenine bağlı oldukları söylenebilir. Moğollar, tahıl veya diğer ürünler için yıllık bir ödeme karşılığında barış ve istikrar sözü vermişlerdir. Yeni, barışçıl ve istikrarlı

“Pax Mongolica¹” düzeni, pek çok köylü ve zanaatkarın yanı sıra Ortodoks Kilisesi için de, Kiev’deki parçalanma dönemi savaşları ve göçebe baskınlarından daha hoş görünmüştür. Ayrıca, Altın Orda’nın Moğolları ve Tatarları, Hazar ve Karadeniz arasındaki bozkırda yaşayan ve servetlerini büyük uluslararası ticaret yollarının kontrolünden sağlamakta olan göçebe selefleri gibi geleneklerini sürdürebilmişlerdir. Hatta birkaç yüzyıl boyunca Kiev Knezliği tarafından kesilmiş olan Doğu’dan Bizans İmparatorluğu’na uzanan eski Hazar ticareti, Kırım kıyı kentlerine fayda sağlamış, Venedik, Pisa ve özellikle Cenova’dan gelen İtalyan tüccarların önderliğinde ticaret yeniden canlanmıştır (Magocsi, 2010: 110).

1.2. Moskova Knezliği

Kiev’in son döneminde Moğol yöneticilerinin gözetiminde yaşanan göçlerle, Rus toprakları arasındaki siyasi güç yeniden düzenlenmiştir. Kuzeyde, Novgorod varlığını sürdürürken, Vladimir-Suzdal da yeni Moskova kenti üzerinde kısa süre içinde baskın siyasi güç haline gelmiştir. Güneyde ise Galiçya-Volhinya, Rus topraklarında bağımsız bir devlet olarak ayakta kalabilen tek Rus Prenslüğü olmuştur (Magocsi, 2010: 113).

12. yüzyılın ikinci yarısında Moskova ismi bir yerleşim merkezi olarak bilinmeye başlamıştır. Moskova, ismini şehrin içinden geçen nehirden almaktadır. Tarihsel olarak ilk kez 1147 yılında ortaya çıkan isim daha sonraları “Moskov”, “Moskva” ve “Guçkova” şeklinde de kullanılmıştır (Kurat, 1999: 89).

13. yüzyılın ikinci yarısında Galiçya-Volhinya, Ukrayna topraklarındaki Moğollarla yakın ilişkiler kurma fikrini benimsemiştir. Başarılı bir siyasetçi olarak bilinen Galiçyalı Daniel ya da Danylo, babası Volhinya Prensi Roman’dan miras kalan toprakların kaybedilmesi üzerine karşı atağa geçmiştir. Hıristiyanlık bağları nedeniyle Papa, Moğollara karşı bir haçlı seferi düzenlemeyi kabul etmiştir. Böylelikle Papa kendisine “Hıristiyan Kralı” unvanını devretmiştir. Bununla beraber Rus’un Kralı “Rex ruthenorum” unvanını almıştır. Danylo, bir oğlunu Macar Kralı’nın kızı, diğerini ise bir Avusturya Dükü’nün kızıyla evlendirerek ittifaklar kurmuştur. Böylelikle Moğollara karşı atacağı adımlarda merkezi Avrupa’nın da desteğini almayı planlamıştır. Fakat birkaç yıl içerisinde, Moğollarla girilen bir mücadelede Danylo yalnız kalmış ve beklediği desteği bulamamıştır. Papa ile yaptığı

¹ Detaylı bilgi için bkz. Cosmo N. (2010) Black Sea Emporia and the Mongol Empire: A Reassessment of the Pax Mongolica. *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 53(1), 83-108. <https://www.jstor.org/stable/25651213>

ittifakta da işler yolunda gitmemiş ve Papalık makamı ile ters düşmüştür. Bu arada başpiskoposluk, Vladimir-Suzdal Knezliği'ne taşınmıştır. Daha sonra ise Metropolitik Moskova'ya taşınmıştır. Bu durum, Moskova'nın Rus knezler hakimiyetinde yükselişinde en büyük etkenlerden biri olacaktır. Moğolların kurduğu "Büyük Rus Prensi" makamına karşı çıkan ve metropolitliğin yeni sahipleri olan Moskova knezleri, Moğollarla girdikleri hakimiyet mücadelesinden galibiyetle çıkmışlardır (Plokhy, 2017: 58-59). Bu yükseliş sürmüş, Kiev ile Moskova arasındaki tarihsel dönüşüm, bu iki şehrin farklı devletlerin merkezleri olmalarına neden olmuştur.

12. yüzyılın ilk yarısında Rus sahasında Kiev'in üstünlüğünü yitirmesiyle "Galiçya-Volhinya", "Vladimir-Suzdal" ve "Novgorod" olmak üzere üç yeni merkez ortaya çıkmıştır. 1299 yılında Piskoposluğun taşınması ve 1326 yılında Rus Kilisesi'nin merkezinin kuzeye devredilmesi ile Kiev kültürel bir sembol olma vasfını da kaybetmiştir. 14. yüzyılın başından itibaren Galiçya-Volhinya yalnızca siyasi ve ekonomik bakımdan güçlü bir devlet değil, aynı zamanda Ortodoksluğun merkezi sayıldığı için kültürel itibara da sahip bir merkez olmuştur. Fakat 1349 yılında Polonya'nın Galiçya'yı ele geçirmesiyle birlikte Ukrayna topraklarındaki Kiev Rus mirasını taşıyan son bağımsız siyasi varlık ortadan kalkmıştır. 15. yüzyılda, Vladimir-Suzdal kentlerinden biri olan Moskova, başlı başına güçlü bir dukalık olmuştur. Ayrıca Kiev bölgesindeki güç merkezleri Vladimir-Suzdal, Novgorod ve diğer kuzey Rus prensliklerinin diğer kısımlarını da topraklarına katmıştır. Daha sonra "Moskova Çarlığı" olarak bilinen bu yeni dukalık 1326 yılında Kiev'in yerini almış ve 15. yüzyılın sonundan önce tüm Kiev Ruslarının mirasının bir parçası olduğunu iddia etmiştir. Moskova, bu iddiayı daha sonra güney ve batıya doğru genişlemesi için ideolojik bir gerekçe olarak kullanmıştır (Magocsi, 2010: 123).

Moskova, Moğol hükümdarlığı altında üç yüzyıl boyunca tecrübe kazanmış ve Altın Orda Devleti'nin iyice zayıfladığı dönemde bağımsızlığını ilan ederek "tüm Rus topraklarını bütün haline getirmek" amacıyla bir sefere çıkmıştır. Başta "Novgorod", "Viatka" ve "Tver"i topraklarına katarak ilerlemiştir. Knezliğin başındaki III. İvan, ayrıca Moğol Devleti dışındaki Rus topraklarında da hak iddia etmiştir. Moskova, 16. yüzyıla kadar eski Ukrayna topraklarının bir bölümünün üzerinde egemenlik kurmayı başarmıştır (Plokhy,2017: 66).

Bu arada Altın Orda Devleti bütünlüğünü kaybederek, hanlıklara ayrılmıştır. 15. yüzyıl içerisinde ortaya çıkan karışıklıklardan faydalanarak Altın Orda Devleti'nden kopan hanlıklardan ilki Kazan Hanlığı olmuştur. 1437 yılında kurulan hanlığın politikası topraklarını genişletmek olmuştur. 1445'te Tatarlar ve Moskova yönetimi arasında patlak veren savaştan Moskova yenik ayrılmış ve Kazan Hanlığı ile bir antlaşma yapılmıştır. Bu gelişme hanlığın Altın Orda'nın yerini aldığına göstergesi olmuştur (Konak, 2012: 116).

1.3. Litvanya Grandükalığı

14. yüzyılın ikinci yarısında, Doğu Avrupa'da güçlenen Altın Orda Devleti'ne ilk kez, yeni bir devlet olan Litvanya Grandükalığı karşı çıkmıştır. Litvanya Grandükalığı'nın 1344'te Volhinya'yı topraklarına katmasından sonra, yarım yüzyıl içinde Ukrayna topraklarının çoğunluğu ele geçirilmiştir. Galiçya-Volhinya'nın yıkılması, Litvanya Grandükalığı ve ardından Polonya Krallığı'nın yönetimiyle devam edecek Ukrayna tarihi içinde yeni bir dönemi başlatmıştır (Magocsi, 2010: 124).

14. yüzyılın ortalarında Katolik Polonya'nın dört bir yanından asiller, askeri hizmet verip karşılığında toprak edinebilmek için Ortodoksların metropol haline getirdiği Galiçya'ya gelmişlerdir. Asiller hizmet karşılığında elde ettikleri toprak sayesinde çeşitli haklara da sahip olmuşlardır. Bölgedeki Leh aristokratlar, yerel asilleri de etkilemiş ve bu toprakların Polonya'ya katılması sonucu çıkan sorunlar, Ortodoksluk ve Roma Katolikliğini karşı karşıya getirmiştir. Bu arada Litvanya Grandükalığı, Moğol yönetimindeki Kiev üzerinde güçlenmiştir. Hatta 1362 yılında Kiev'i Moğol yönetimindeki Nogay Tatarlarından alan Grandük Gediminas, Kiev'in varisi konumuna gelmiş ve Ukrayna topraklarının büyük bir bölümüne de sahip olmuştur. Her iki güç, bölgeye kültürel, siyasi ve toplumsal bir takım değişimleri getirmiştir. Rus prenslikleri bu değişimlerden sonra 15. yüzyılın sonunda ortadan kalkmışlardır (Plokhy, 2017: 58-59).

16. yüzyılın ortasında, Avrupa'daki krallıkların otoriteleri güç kazanmış ve buna paralel olarak Litvanya Grandükalığı'na rakip olan Moskova Knezliği bir tehdide dönüşmüştür. Polonya Krallığı'nın verdiği destek sayesinde Litvanya Grandükalığı Moskova Knezliği'ne karşı ayakta kalabilmiştir. Moskova Knezliği'nin bu yükselişi artık yeni bir devletin sahneye çıkmakta olduğunu göstermiştir.

1.4. Çarlık Rusyası

Rus topraklarını birleştirme amacıyla yola çıkan Moskova Knezliği, 1547 yılında IV. İvan (Korkunç İvan)'ın “ar²” unvanını kullanmaya başlamasıyla “arlık” olarak anılmaya başlamıştır. “ar” unvanı ancak Moskova Knezliği'nin genişlediği dönemde kullanılmıştır. Moskova knezleri, bu unvanı yayılcı politikalarını yasal zemine oturtmak ve otoritelerini glendirmek amacıyla kullanmışlardır (Kamalov, 2008: 233).

Devleti kalkındırmak için çeşitli vergiler toplayan, siyasi kültür içerisinde sert mizacı ve başarılı yönetim tarzıyla tanınan IV. İvan, arlığın sınırlarını Hazar Denizi'nden Sibirya'ya kadar genişletmiştir. Altın Orda Devleti'nden kalan Kazan, Astrahan ve Sibir Hanlıklarını ele geçirmiştir. Devlet işlevselliğini arttırarak modern devlet yapısının temellerini oluşturmuştur. Rus soyluları ve boyarların³ sistemi zorlamaları zerine “Oprichnina” adı verilen gizli bir istihbarat sistemiyle, önemli bilgiler edinip boyarları etkisiz hale getirmiştir (rmeci ve Kısacık, 2018: 29).

16. yüzyılın ikinci yarısında ilerleyişi devam eden Moskova, 1558 yılında IV. İvan nderliğinde Litvanya Grandükalığı'nın sınırları içinde bulunan Livonya'ya saldırmıştır. İşve, Danimarka ve Litvanya ile Polonya'nın da sonradan dahil olduğu ve yaklaşık 25 yıl süren savaştan Ruslar yenilgiyle ayrılmıştır. Bu arada 1568 yılında Litvanya Grandükalığı ve Polonya Krallığı arasında çıkan anlaşmazlıklar sonucunda Polonya Krallığı toprak kazanarak büyümüştür. 1569 yılında ise Kiev Polonya Krallığı'na katılmıştır (Ploky, 2017: 66).

Çarlık Rusyası'nın komşularına karşı saldırıları devam ederken 1569 yılında Baltık bölgesindeki Polonya ve Litvanya “Lublin Birliği” adı altında birleşmiştir (Cohen, 1996: 38). Moskova, 1570 yılında Ukrayna ve Güney Rusya halklarından oluşan Kozakları bir araya toplamak ve Livonya Savaşı'nda gerekli olan asker istihdamını sağlayabilmek için, Kozaklardan oluşan bir ordu oluşurmaya çalışmıştır. Ukrayna topraklarında bulunan Kozaklar, Kırım Tatarları ve Osmanlılara karşı bölgenin güvenliğini sağlamış ve geçişleri denetlemişlerdir. Ayrıca askerlik hizmeti karşılığında Kozaklardan vergi alınmamış ve onlara maaş verilmiştir. Bu haklardan mahrum tutulan bazı Kozak gruplarıyla anlaşmazlıklar yaşansa da, Ukrayna sınırında bulunan Tatarları durdurmak için yine Kozaklardan oluşan

² ar unvanı, Rus tarihinde ilk kez Altın Orda Devleti hanları için kullanılmıştır. Ruşa “Han” isminin yerine kullanılmaktadır. (Kurat, 1999: 136).

³ Boyar, Moskova'daki aristokratlar ya da derebeylerine verilen addır. (Karadeli, 2014a: 3)

birlikler kurulmuştur. 1591 yılında, güçlerini dışarıdan gelecek saldırıları savuşturmak için kullanan Kozaklar bu kez tüm Ukrayna'yı kapsayan bir ayaklanma için birleşmişlerdir. Ayaklanmanın lideri olan Kryshtof Kosynsky, dönemin Volhinya Prensi olan Janusz'a karşı direnmiştir. Ayaklanma, kurulan Kozak birliklerin yardımıyla bastırılmıştır. Yani bir anlamda Kozaklar Kozaklara düşman edilmeye çalışılmıştır (Ploky, 2017: 76-77).

16. yüzyılın başında Altın Orda Devleti parçalanırken Kırım Hanlığı belirgin bir siyasi varlık haline gelmiştir. Ayrıca Kırım, Altın Orda'daki iktidar mücadelesinde başarısız olan liderler için bir sığınak noktası olmuştur. Bu liderlerden biri olan Hacı Giray, 15. yüzyılın ilk yarısında bağımsız bir devlet kurmayı amaçlamıştır. Moskova Knezliğiyle yapılan ittifaklarla iktidar yarışında Altın Orda yöneticilerine karşı başarılı olmuştur. Kırım Hanlığını kurmuştur. Bu iktidar mücadelesine daha sonra Osmanlılar da eklenmiştir. 1453 yılında İstanbul'un fethi ve Bizans'ın çöküşünden sonra Fatih Sultan Mehmet yüzünü, bir "Türk Gölü"ne" dönüştüreceği Karadeniz'in kuzeyine çevirmiştir. 1475 yılında Türkler, Kırım kıyı kentleri üzerindeki Ceneviz kontrolüne son vermişler, Karadeniz ve Azak Denizi'nin kuzeyindeki diğer şehirleri de Osmanlı yönetimi altına almışlardır (Magocsi, 2010: 173).

Moskova'nın Avrasya'da değer kazanacağı dönem, IV. İvan dönemi olmuştur. (Hosking, 2011: 183). Fakat Moskova bu dönemde birçok iktisadi ve siyasi karışıklık içine de girmiştir. Bu yüzden bu dönem "Karışıklık Dönemi" olarak adlandırılmıştır. Ayrıca 17. yüzyıl başlarında, günümüzde "Küçük Buzul Çağı" olarak adlandırılan bir kuraklık dönemi yaşanmıştır. Bozkırlarda yaşayan göçebe topluluklar, daha sıcak iklimlerle yetişen otlaklar ve hayvancılık gibi sürdürülebilir bir güce sahip olmaları sebebiyle ayakta kalmışsalar da iklim ve yaşanan karmaşıklıklar, Moskova'yı derinden sarsmıştır (Christian, 2018: 143).

1584 yılında İvan'ın ölümünden sonra onunla akrabalık bağı olduğunu savunan prensler, Moskova tahtına talip olduklarını iddia etmişler ve Kozaklar tarafından destek görmüşlerdir. Fakat 1613 yılında "Romanov" hanedanlığından ilk Çarın tahta geçmesiyle, karışıklıklar dönemi sona ermiştir (Ploky, 2017: 77-78). IV. İvan'ın yurt genelinde önemli konularda karar alırken danıştığı "Zemski Sobor" adı verilen elit ve mümessiller, Mikhail Romanov'u yeni çar ilan etmişlerdir (Hosking, 2011: 163). Devlet yönetiminde sözü geçen seçkinlerin isteğiyle Lehliler (Polonyalılar) Moskova'dan temizlenmiş ve Kozak ilerlemesinin önüne geçilmiştir. İvan döneminde itibarı sarsılan boyar sınıfı tamamen ortadan kaldırılmış, istekleri karşılanmayan Kozaklar ise yeniden Tatar ve Türk topraklarına yönelmişlerdir (Kurat, 1999: 209-211).

Deniz seferleriyle Osmanlı üzerine saldırılar yapan Kozaklar yüzünden Polonya-Litvanya Birliğiyle Moskova arasındaki savaşta Osmanlı destek olamamıştır. Kozaklar Varna Kalesi'ni zapt etmişler, Trabzon'u yağmalamışlar, ticaret merkezi Kefe'ye saldırmışlar ve Ukrayna halk hikayeleri ve şarkılarına konu olduğu gibi köleleri özgürleştirmek adına bu bölgeye gelmişlerdir. 1620 yılında Ukrayna ve Polonya birlikleri ve Kozaklardan oluşan bir ordu Osmanlı'ya karşı Hotin Savaşı'nı yapmış ve herhangi bir toprak kaybına uğramamıştır. Barış antlaşmasının imzalanması, Kozakların yardımıyla gerçekleşmiş ve başarılarından dolayı Kozaklara "şövalye" unvanı verilmiştir. Fakat toplumsal hedefleri kendilerine bir yurt bulmak olan Kozaklar, yeni kralı seçmede de hak sahibi olamamışlardır (Plokhy, 2017: 78-79).

1648 yılında Polonya Krallığı'nda ortaya çıkan Kozak isyanı, o zamana kadar görülmüş en büyük isyan olarak tanımlanmıştır. Bu isyan hem tarihin akışını hem de bölgenin siyasi haritasını değiştirecek nitelikte olmuştur. İsyana, Kozaklara yerleşmeleri için gösterilen topraklar konusunda çıkan tartışma neticesinde alevlenmiştir. Birçok savaşta krala hizmette bulunan Kozaklar "şövalye" unvanıyla onurlandırılmışlarsa da, birliğin vaatlerinin yerine getirilmemesi, bu isyana neden olmuştur. İsyana katılımlar daha sonra Kozaklar'ın kendi aralarında bölünmelerine yol açmıştır (Plokhy, 2017: 91-94).

Polonya Kralı tarafından asil statüsüyle anılmayan Kozaklar ve hizmetlerinin karşılığını bulamayan serbest statüye sahip Kozaklar da, mevcut durumdan memnun olmamışlardır. Kırım Tatarlarıyla anlaşma imzalayan Kozaklar, tüm askeri güçleriyle Bogdan Hmelnitiski önderliğinde Varşova'ya ilerlemeyi planlamışlardır. Başlatılan isyanın, arzu edilen statüye kavuşana kadar devam edeceği belirtilmiştir. Ukrayna'nın himayesine girmek için Rus Çarından yardım istemişlerdir. Aleksey Mihayloviç Romanov diğer adıyla I. Aleksey, geçmişte Polonya ordusuna karşı Çarlığa destek olan Kozaklara getirecekleri faydaları da düşünerek yardım etmiştir (Hosking, 2011: 229-231). Nitekim 1654 yılında bölgedeki egemen güç olmak isteyen "Zaporijya Kozaklarının" lideri Bogdan Hmelnitiski ile yapılan Pereyaslav Antlaşmasıyla Rus Çarlığı bölgeye yeniden yerleşmeye başlamış ve böylece Kiev Knezliği zamanından kalan tüm toprakların sahibi olmuştur (Bilener, 2004: 314).

1667 yılında Kozakları yanına alarak güçlenen Ruslar, Polonya'ya karşı daha başarılı olmuşlardır. Bu başarı hem I. Aleksey'e "Tüm Büyük ve Küçük Rusların ve Beyaz Rusya'nın

Çarı” unvanını kazandırmış, hem de Kozaklara yapılan antlaşma sonrası “Hatmanlık⁴” (Atamanlık) olarak anılacak bir statünün verilmesini sağlamıştır (Hosking, 2011: 231-232). Rus Çarı, Ukrayna’nın doğusunu egemenliğine katarken, Zaporijya Kozakları, “Hatmanlık”, “Zaporijya Soçi” ve “Sloboda Ukrayna” olmak üzere üç bölge içinde özerk statüye sahip olmuştur. Hatmanlık bu özerk bölgeler arasında siyasi olarak önem arz eden en geniş bölgedir. Ruslar bu bölgeyi “Malorossia”(Küçük Rusya) olarak tanımıştır (Karadeli, 2014a: 4).

1.5. İmparatorluk Rusyası

17. yüzyılın ortalarında Ukrayna’nın Moskova ve Polonya arasında iki bölüme ayrılması, Kozak seçkinleri harekete geçirmiştir. İdeallerinde Dinyeper ırmağının iki yakasında bir devlet kurmak olan Kozaklar, 1667 yılından sonra bu bölgeye “Ukrayna” adını vermişlerdir. Bu bağlamda Kozak Katmanı Mazepa, kadim Kiev’in inşasında olduğu gibi kültürel hayat, Metropolitlik ve üniversite etkenlerini göz önüne alarak kurulmuştur. Çarlık tarafından tanınan özerkliğin de etkisiyle dinsel ve kültürel gelişmelere imza atmıştır. Ancak I. Petro’nun Mazepa’ya olan güveni, Büyük Kuzey Savaşı sırasında (1700-1721) Mazepa’nın, Petro’yla iktidar mücadelesinde olan kız kardeşini desteklediğini öğrenmesi üzerine sona ermiştir. Savaş sona ererken İsveç Kralı XII. Karl (Demirbaş Şarl) saflarına geçen Mazepa, yenilginin ardından kralla beraber Osmanlı Moldovası’na sığınmıştır. Nihai zaferini ilan eden Çar Petro, Çarlık için Rus İmparatorluğu ismini kullanmaya başlamıştır. Kendisini de devletin ilk imparatoru olarak ilan etmiştir (Ploky, 2017: 108-113).

18. yüzyıl itibariyle, Moskova bir asır öncesinden daha büyük, daha modern ve daha birleştirici hale bürünmüş, daha fazla nüfusa ve kaynağa sahip olmuş, kaynaklarını batıya, güneye ve doğuya doğru genişlemek için başarıyla kullanmıştır. Ukrayna bu dönemde tekrar Rus yönetimi altına girmiştir. Büyük Petro’nun hükümdarlığı, Rus tarihinde bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Petro’nun reformlarının başarılı olmasında kendi beceri ve kararlılığının yanı sıra, 17. yüzyıl reformlarının da etkisi söz konusudur. IV. İvan gibi Petro da seçkinler üzerinde yoğun bir baskı ortamı yaratmıştır. Ancak IV. İvan’ın aksine Petro, sisteminin yarattığı gerginliklere rağmen siyasi ve ekonomik durumla özenle ilgilenmiştir. Petro’nun reformları orduyu, seçkinleri, mali sistemi ve Rus kültürünü değiştirmiş ve

⁴ Hatmanlık ya da Atamanlık, Kozaklara ait özerk statüsüyle yönetilen bölgelere verilen addır. “Hatman” adı verilen seçilmiş liderler tarafından yönetilirler. Yönetim açısından önemli hatmanlar; Bohdan Himelnitski (1648-1657, Jurij Himelnitski (1657-1685), Petro Doroşenko (1666-1676) ve İvan Mazepa (1687-1709) olarak sayılabilir (Peter Bartl, 1998: 302).

Rusya'yı askeri bir süper güce dönüştürmüştür. Onun oluşturduğu temel yapılar neredeyse iki yüzyıl boyunca hayatta kalmıştır (Christian, 2018: 164).

Moskova'nın yapısal değişimi, dini alanda da değişimleri beraberinde getirmiştir. 15. yüzyılda Ortodoksluğa sahip en büyük güç haline gelen Moskova "Üçüncü Roma" iddiasında bulunduğu için, çarın yanı sıra görev yapacak bir patrikliğin de oluşturulması gerekmişti. Ancak IV. İvan "Çarlık" unvanını aldıktan sonra kiliseyi metropolitlik seviyesinde bırakılmıştı. Ne var ki Boris Godunov döneminde, onun hanedan içinden bir hükümdar olmamasının etkisiyle patriklik oluşturuldu (Kurat, 1999: 178-179). Fakat Petro, din alanında da reformlar yaparak bu ikili yönetim düzenini daha sağlam bir zemine oturtmak için, patrikliği sonlandırmış, kararlarda bütünüyle Çar'a bağlı olan "Sinod'luk" kurumunu kurmuştur. Geleneksel Rus kilisesi, devlet içerisinde 20. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür (Yapıcı, 2016: 176-177).

İmparatorluk Rusyası, 17. yüzyılın ortalarından sonra jeopolitik etkinliğini arttırmış ve her yönüyle yapısal olarak reform geçirmiştir. Aydınlanma Çağı'nın etkisiyle İmparatorluk modern bir monarşi halini almıştır. Fakat "akılcı" yaklaşım, yönetimin üst kademelerinde farklı algılanmış ve Avrupa'da monarşinin yüceltilmesi olarak değerlendirilmiştir. I. Petro'yu da etkileyen bu akım sayesinde yapıda değişimler olmuştur."Hatmanlık" mevki kaldırılmış, yeni vekiller seçilmesi de engellenmiştir (Ploky, 2017:116-117).

1725 yılında vefat eden I. Petro'nun ardından ortaya çıkan yönetimler içinde en etkili II. Katerina yönetimidir. İlkeli bir yönetim sistemi kurmayı hedefleyen II. Katerina hükümdarın mutlak gücünün tüm tebaaya ulaşacağını savunmuş ve tüm imparatorluk topraklarını bir bütün haline getirmeye çalışmıştır. Hızlı bir şekilde "Ruslaştırılan" topraklar üzerinde "zeki birer valinin yöneteceği vilayetler" fikri ortaya atılmıştır. Kozakların kendi topraklarından bahsederken kullandıkları "Küçük Rusya" ismi ve bağlı buldukları merkezi yönetime "Büyük Rusya" ismini vermeleri II. Katerina'nın birimler halinde bölümlenmiş imparatorluk sistemine uygun düşmüştür. Böylece halkının da razısıyla Ukrayna, yeni bir idari yapı içerisine girmiş, burada yaşayan Kozaklardan düzenli ordu kurulmuş, halk için okul ve posta hizmetleri düzenlenmiştir (Ploky, 2017:117-118).

1768 yılında sağ yaka Ukrayna'sında başlayan bir ayaklanma, Katerina'nın kuracağı sistemin Katolik valiler üzerinde oluşturduğu baskı sonucu ortaya çıkmış ve daha sonra 1768-1774 Rus-Türk Savaşı sırasında devam etmiş ve Ukrayna'yı doğrudan etkilemiştir (Ploky,

2017: 120). Katerina, bu süreçte aristokratlardan gelecek desteği sağlamak için onlara ayrıcalıklar vermiştir. (Hosking, 2011: 299-300). Böyle bir sistemin ilk komutanlarından olan Bezborodko'nun başarıları sayesinde savaşta Osmanlı'dan Tuna nehri üzerindeki birkaç kale ile Kırım Hanlığı alınmıştır. 1774 yılında imzalanan "Küçük Kaynarca Antlaşması" ile Kırım ve Karadeniz üzerindeki "Osmanlı etkisi" sonlandırılmıştır. 1783 yılında ise Kırım Rusya tarafından ilhak edilmiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonra ise Osmanlı, Karadeniz'in kuzey kıyılarını denetim altına almak için giriştiği bir savaşta Rus-Avusturya ittifakına karşı koyamayıp 1792 yılında Yaş Antlaşması'nı imzalamış ve Kerç Boğazı'na kadar uzanan bölge Rus toprağı sayılmıştır (Plokhy, 2017: 121).

Yapısal olarak şekillenen imparatorluk içinde Ukrayna toprakları özel bir ilgi odağı olmuştur. Ukrayna'ya ait son özerklik izleri 18. yüzyılın ikinci yarısında aşamalar halinde ortadan kalkmıştır. İmparatorluk yapısına tamamen dahil edilen ilk bölge 1765'te Sloboda Ukrayna, daha sonra 1775'de Zaporijya ve son olarak 1781 ile 1785 arasında "Kırım Hanlığı" olmuştur (Magocsi, 2010: 265).

18. yüzyılda Dinyeper Nehri'nin Ortodoks Rus İmparatorluğu ile Katolik Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasındaki sınırı oluşturması, Ukrayna için günümüzde bile etkisi hissedilen bir durum yaratmıştır (Bilener, 2004: 314). Fakat Yaş antlaşması sonrasında 1793 yılında kazanılan yeni topraklarla bu sınır ortadan kalkmış, Polonya bölünmüş ve Ukrayna'nın yine sağ ve sol yakaları bir araya gelmiştir. Böylece Kozaklar için asırlık bir rüya gerçek olmuştur (Plokhy, 2017: 123). Ayrıca II. Katerina, Polonya'nın bölünmesi sırasında Galiçya dışında Litvanya, Podolya ve Volhinya'nın bazı kısımlarını imparatorluk topraklarına katmıştır (Cohen, 1996: 50). Aynı tarihlerde Rusya, Ukrayna dilini yasaklarken Galiçya, Ukrayna'nın siyasi ve kültürel faaliyetlerinin merkezi haline gelmiştir.

Polonya'nın bölünmesiyle sınırın Ukrayna'daki Dinyeper Nehri yerine Podolya ve Volhinya olarak belirlenmesi, Habsburglar ve Romanovları birbirine komşu yapmıştır. Daha önce Polonya-Litvanya Birliği ile Rus İmparatorluğu arasında gerçekleşen Ukrayna'nın bölünüp birleşmesi, bu dönemde Habsurg ile Rus İmparatorlukları arasında olmuştur. Fakat bu kez Rus İmparatorluğu Ukrayna topraklarının daha fazlasına sahip olmuştur (Plokhy, 2017: 124-125).

II. Katerina, imparatorluğun doğal sınırlarına ulaşması ve Rusya'nın dış politika sorunlarının başarılı bir çözümü sayesinde imparatorluğun genişlemesini sağlamıştır.

Bununla birlikte, Rusların 19. ve 20. yüzyılda “Panslavizm” düşüncesiyle benimsedikleri toprak kazanma siyaseti, Balkanlar'daki ve Polonya üzerindeki sert müdahalelerin sebebi olmuştur. Bu bağlamda, II. Katerina'nın “Büyük Rus vatanseverliği”, Ukraynalılar, Polonyalılar, Kırım Tatarları ve Litvanyalıların onu benimsemesini sağlamamıştır (Cohen, 1996: 50).

19. yüzyılda İmparatorluğun Ukrayna üzerindeki baskısı artmıştır. Yüzyılın ilk yarısında popüler olan “Ukraynacılık” ve “Küçük Ruslaşma” yüzyılın ikinci yarısında yön değiştirmiştir. “Küçük Rusya” olarak adlandırılan bu ülkenin halkına “Küçük Rus” ismi verilmiştir. 1863 yılında ise daha önce “Slavofiller” tarafından kulağa hoş geldiği düşünülen ve imparatorluğun eğitimli halkına hitap ettiği düşünülen Ukrayna dili, bozuk bir lehçe olarak tanımlanmış ve kullanımı yasaklanmıştır (Magocsi, 2010: 368).

Ukrayna'nın farklı dinlerden ve kültürlerden oluşan bir mozaiği andıran devlet yapısı, 1804 yılında Napolyon'un kendini Fransa'da “imparator” ilan etmesinden sonra patlak veren ayaklanmalarla değişmiştir. I. Nikolay bu ayaklanmaları askeri gücüyle bastırmıştır. Napolyon Savaşları sırasında gelişen milliyetçilik duygusu ve ortaya çıkan “Ortodoksların” hareketi sadece Lehlerle sınırlı kalmamış, tüm imparatorluğa yayılmıştır. Rus kimliğinin yeniden inşasında ortaya çıkan düşüncelerin tümü, üniversiteler tarafından desteklenmiştir. Böylece ortaya çıkan “aristokrat milliyetçi topluluğu” düşüncelerini yaymak için özgür olduğunu düşündükleri Ukrayna topraklarını seçmişlerdir. Şair Şevçenko'nun başını çektiği topluluk imparatorluk karşıtı düşünceleriyle dikkat çekmiştir. Ukrayna'nın içinde bulunduğu durumunun sorumlusunun imparatorluk olduğunu iddia etmiştir. I. Nikolay tarafından askeri hizmete gönderilen Şevçenko, Ukrayna'nın siyaset temellerini atan kişi olmuştur (Ploky, 2017: 130-137).

I. Nikolay döneminde gerçekleşmeyen ıslahat hareketleri kendisinden sonraki dönemin en önemli konusunu oluşturmuştur. Nitekim yıllar geçtikçe artan köylü ayaklanmalarını büyümeden çözmek isteyen II. Aleksandr komisyonlar toplatarak sorunun çözümünü sağlamıştır. 19 Şubat 1861 tarihinde, köylülerin toprak köleliğinden (serflikten) kurtulduklarına dair bir ferman yayınlatmıştır. Modern Avrupa devletlerini yakalayabilmek için reformların gerçekleştirilmesi bilinciyle arka arkaya çeşitli yenilikler yapmıştır. 1860 yılında ilk Rus Devlet Bankası kurulmuş, 1863 yılında üniversitelilere imtiyazlar verilmiş, 1874 yılında çıkarılan bir kanunla 21 yaşına gelenler mecburi askerlik hizmetine alınmışlardır (Kurat, 1999: 339-341).

19. yüzyılın ikinci yarısına tekabül eden bu dönemde Ukrayna büyük değişimlere sahne olmuştur. “19 Şubat Fermanı” ile özgürlüklerini kazanan köylülerin Ukrayna’ya gelişi yeni çalışma alanlarının işçi ihtiyaçlarını karşılamıştır. Fakat diğer taraftan Hıristiyan merkezlerin yönetimi konusunda Rus İmparatorluğu ile tartışmalı olan Fransa ve beraberindeki İngiltere donanmalarının Kırım’a gelişi büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. 1855 yılında Sivastopol’ü kuşatan işgalci güçler, daha sonra Kırım’a ulaşabilmek için ilk demiryolunu inşa etmişlerdir. Bu çıkışa karşı koyabilmek için elinde yeterli gücü bulunmayan İmparatorluk Rusyası, Alaska’yı Amerika Birleşik Devletleri’ne satmıştır. Hükümet tren yollarının önemini anlamış fakat bundan faydalanamamıştır. Ukrayna tek başına ticaretin yüzde 75’inin yapıldığı yer haline gelmiştir. Geç de olsa genişleyen demiryolları sayesinde şehirler kalkınmış ve nüfus yoğunluğu artmıştır (Plokhly, 2017: 148-150).

Gelişen ve sanayileşen şehirlerde yapılan demiryolları, kurulan fabrikalar ve açılan bankalar tüm Rusya’da sanayileşme sürecinin göstergelerini oluşturmuşlardır. Özgürleşerek farklı çalışma sahalarına akın eden köylüler, iş gücüne kaynak oluştursalar da, tarlalardaki tarım işlerini bırakarak hükümetin hanesine yazılan eksi değere de neden olmuşlardır. İş aramak için yola çıkan köylüler topraklarını değerinin altında satarken, şehirdeki iş gücüne eklenerek işçi sınıfının haddinden fazla artmasına neden olmuşlardır. Zor durumdaki işçileri hükümete karşı kıskırtan ve asil ailelerden gelen entelektüellerden oluşan bir topluluk, sosyalizm fikirlerini işçi sınıfına yaymıştır. Bunun neticesinde toplu grevler başlamış ve 1900 yılında bir ekonomik kriz ortaya çıkmıştır. 1 Mayıs 1900 günü üniversite öğrencilerinin öncü oldukları gösteriler dikkat çekmiştir. Yabancı sermayenin azalmasıyla fabrikalar kapanmaya başlamış ve bunun sonucu olarak kıtlıklar baş göstermiştir. II. Nikolay Hükümeti, durum karşısında önlemler almaya çalışmış, Ukraynalı ve Beyaz Ruslar’ın da dahil olduğu “Gayri Ruslar” üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Böylece bu baskıya karşı durmak ve kendi benliklerini korumak isteyen topluluklarda hükümete karşı düşmanlık artmıştır. 1905 yılında St. Petersburg’da bir lokomotif fabrikasının dört çalışanın işten çıkarılması üzerine başlayan gösterilere yaklaşık 150 bin işçi katılmıştır. Fabrikaların yoğunlukta olduğu bölgelerde kuvvetlenen protestolar, II. Nikolay’ın etkin bir meclis olarak “Duma”nın açılması emrini vermesiyle durulmuştur. İşçiler, gerçekleşen devrim sayesinde kendi fikirlerini siyasi platformda ifade etme fırsatını yakalamışlardır (Kurat, 1999: 373-382).

Bu süreçte baskıyı hisseden her topluluk fikirlerini aktarabilmek ve yandaş toplayabilmek amacıyla siyasileşerek parti kurma yoluna gitmiştir. 1905 yılında II.

Nikolay'ın Ukraynaca üzerindeki yasağı kaldırmasıyla, hızlı bir şekilde gazeteler ve dergiler yayımlanmaya başlanmış, Ukraynaca yayınlarda artış gözlenmiştir. Siyasileşen partilerin fikirlerini basın yoluyla aktarması kolaylaşmıştır. 1906 yılında açılan Duma için yapılan seçimler sonucunda meclis aşırı devrimci bulunmuş ve II. Nikolay tarafından dağıtılmıştır. İkinci Duma yine çeşitli nedenlerden ötürü dağıtılmış ve devrim engellenmiştir. Fakat siyasi engellemeler Ukrayna ulusal hareketi gibi oluşumlar için bir fırsatı oluşturmuştur. Nitekim Lviv Üniversitesinden Profesör Myhailo Hrushevsky önderliğinde kurulan Ukrayna Ulusal Demokratik Partisi, federal bir Rus devleti içinde özerk yapıya sahip bir Ukrayna isteğiyle faaliyet göstermiştir (Ploky, 2017: 162-164).

28 Haziran 1914 günü Saraybosna'da Avusturya veliahdı Franz Ferdinand'ın bir Sırp milliyetçi tarafından öldürülmesi sonucu gelişen olaylarla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'a savaş açmış ve I. Dünya Savaşı başlamıştır. Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya "İttifak Devletleri", Rusya, Fransa ve İngiltere ise "İtilaf Devletleri" olarak savaşa katılmışlardır. Savaş ile beraber sürdürülen grevler durmuş, işsizler bile savaşa gidip bir zafer kazanacaklarını düşünerek motive olmuşlardır. Almanların Paris'e yaklaşmaları haberi üzerine harekete geçen Rus birlikleri Doğu Prusya'ya taarruz etmişler ancak Almanlar tarafından durdurulmuşlardır. Bunun üzerine Ruslar Galiçya'ya sefer düzenleyerek Avusturya'nın burayı boşaltmasını sağlamışlardır (Kurat, 1999: 412-413).

Avusturya-Macaristan'daki Ukraynalı siyasetçiler, Galiçya'nın bölünüp, Ukraynalı kısmın özerlik olarak bağımsızlığını ilan etmesini istemişlerdir. Bunun için hem imparatorluk ordusuna katılım sağlamış hem de Ukraynalılara karşı savaşır esir düşenlerle konuşarak destek istemişlerdir. 1915 yılında Almanya-Avusturya ortak saldırısı sonucu, Galiçya'nın ve Bukovina'nın belli bir bölümünün ele geçirilmesiyle bölgedeki Ruslar doğuya doğru çekilmişlerdir. Bu çekilmeyle beraber Rusya yanlıları da onlarla beraber Rusya'ya gitmek için yurtlarından ayrılmışlardır. 1916 yılında ise bu bölge ve Volhinya, Ruslar tarafından yeniden geri alınmıştır. Fakat bu zafer üzerinden çok zaman geçmeden memleketlerinde de saldırıya maruz kalmışlardır. 1917 yılının Mart ayında bir aydır süregelen açlık, askeri ayaklanmalar ve işçi grevleri, Romanov Hanedanlığının sonunu getirmiştir. Uzun süren savaş yüzünden bitkin düşen II. Nikolay, Duma yöneticilerinin ikna etmesi üzerine tahttan çekilmiş ve geçici bir hükümet seçimi için harekete geçilmiştir.

1917 Şubat Devrimi ile Ukrayna'da "Merkez Rada" denilen bir kurul oluşturulmuş ve bu kurul başkan olarak Hrushevsky'i seçmiştir. Söz konusu kurulun talebi, yenilenmiş bir Rus

devleti tarafından özerlik verilmiş bir Ukrayna Devleti' ne sahip olmak olmuştur. Bu talep doğrultusunda çalışmalarına başlayan Merkez Rada, köylü, işçi ve askerlerden oluşan bir meclis oluşturmuştur. Birçok seçkin Ukraynalı, Bolşeviklerin başkent yaptıkları Moskova'dan Kiev'e gelerek Ukrayna'nın inşasına katılmıştır. Ancak giderek zayıflayan Rada, denetimi idame ettirmekte zorlanmıştır. Petrograd'da gerçekleştirilen Bolşevik Devrim ile Merkez Rada kendi haklarına sahip olan fakat Rusya ile birlik içerisinde kalacak olan Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir (Plokhy, 2017: 170-174).

Yarımadada ise Kırım Tatarları, 25 Aralık 1917 tarihinde Kırım Halk Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Sadece yüzde 30'u Tatarlardan oluşan cumhuriyette Ukraynalılar, Bulgarlar ve Yahudiler de bulunmaktadır. Ömrü kısa olan cumhuriyet daha sonra Alman birlikleri tarafından bozguna uğratılan Bolşeviklere geçmiştir (Plokhy, 2017: 187).

1.6. SSCB Dönemi

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Avrupa'da müttefikler (İtilaf) ve mağluplar arasında Paris Barış Konferansı'nda bir dizi barış antlaşması imzalanırken, Batı Ukrayna'da sınır düzenlemeleri de yapılmıştır. 1920 Ekim'inde ilan edilen ateşkes ve 18 Mart 1921'de Riga'da imzalanan son bir antlaşma sonucunda Polonya, hem Sovyet Rusya hem de Sovyet Ukrayna'yı tanımış, çizilen Polonya-Ukrayna sınırı, Ukraynalıların yaşadığı doğu Galiçya, güney Podlaky, batı Volhinya ve Polonya'daki batı Polesiye bölgelerini kapsamamıştır. Teoride bağımsız olan Sovyet Ukrayna, sadece imzalanan bir ittifak antlaşmasıyla 28 Aralık 1920'de Sovyet Rusya'ya (Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti) bağlanmıştır. İki bağımsız devlet gibi görünmelerine rağmen aslında Ukrayna hem askeri hem de ekonomik olarak Moskova'daki "Rusya Komünist Partisi" tarafından verilen kararlara tabi sayılmıştır. Üstelik teknik olarak bağımsız bir devlet olmasına rağmen, Sovyet Ukrayna'nın diplomatik faaliyetleri neredeyse durma noktasına gelmiştir. Nitekim Şubat 1922'de, Sovyet Ukrayna'nın diplomatik ayrıcalıkları, diğer Sovyet Cumhuriyetleri'nde olduğu gibi, Sovyet Rusya'ya devredilmiştir. Komünist Parti tarafından yönetilen ve kendi varlığını Kızıl Ordu'nun varlığına borçlu olan Sovyet Ukrayna ve devlet organları, Komünist Partisine ve Sovyetlere tamamen bağlı kalmıştır. Ukrayna ve diğer Sovyet Cumhuriyetleri'nin, Sovyet Rusya ile ilişkileri Aralık 1922'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) kurulması ile netleşmiştir. Ukrayna, Beyaz Rusya ve Rusya'nın çabaları ile kurulan Birlik içerisinde altı federe devlet ve üç ayrı cumhuriyet ortaya çıkmıştır (Magocsi, 2010: 526).

1920'li yıllarda Stalin ve partinin diğer önde gelenleri, Sovyetler Birliği'ndeki Rus olmayan grupların "millet inşası" (natsional noye stroitelstvo) ve "vatandaş yapma" ya da "yerlileştirme" (Korenizatsiya) politikaları dâhilinde partide bulunmalarını savunmuşlardır. Ancak 1932'de Rus olmayanların parti içindeki oranı arttıkça gösterilen bu destek hızlı bir şekilde azalmıştır. Bu nedenle ulus inşasına öncelik verilen Ukrayna'da da 1930'ların sonlarında Korenizatsiya'nın durduğu görülmüştür. Stalin'in dikkat çekmesi üzerine, 1933'ten sonra "Yeniden-Ruslaştırma" politikası başlatılmıştır (Cohen, 1996: 80).

Sovyet Ukrayna toplumunda 1928 yılında başlayan geçiş dönemi, Sovyetler Birliği'nde genel olarak Stalinizm veya "Stalinist Devrim" olarak adlandırılan sürecin yansımasıdır. 1928'den sonra ortaya çıkan bu değişiklikler, politik ve kültürel alanlarda ciddi etkiler oluştursa da öncelikle Sovyet ekonomisini etkilemişlerdir. Nitekim 1930'larda yıllarda adeta Sovyet imparatorluğunun yeni çarı haline gelen Stalin'in projelerinden biri olan "Kolektivizasyon" Ukrayna'yı toplumsal ve ekonomik olarak büyük ölçüde değiştirmiştir (Magocsi, 2010: 548).

1920 ve 1921 yıllarında ortaya çıkan kıtlık nedeniyle ertelenen proje 1929 yılında uygulanmaya geçirilmiştir. Projeye göre tüm halka ait topraklar ve özel mülkiyet devlete devredilmiş, halk ürettiği ürünleri satamaz hale gelmiştir. Buna karşı çıkanlar Sibiryaya sürgüne gönderilmiş ya da kurşuna dizilmiştir. Direniş kaynaklı çıkan kıtlık sonucu 1932-1933 yılları arasında Ukrayna'da yaklaşık altı milyon kişi hayatını kaybetmiştir (Onay, 2007: 182). Hatta bazı kaynaklarda "Holodomor" olarak bilinen bu büyük kıtlıkta 7 ila 10 milyon kişinin öldüğü ileri sürülmüştür (Alekseyenko vd., 2007:3).

Stalin'in politikasının, aslında Ruslardan sonra en büyük etnik grubu oluşturan Ukraynalı faktörünü ortadan kaldırmak için oluşturulduğu ileri sürülmüştür. 1930'lu yıllar boyunca siyasi tasfiye politikaları uygulayan Stalin, kültürel baskıları arttırarak 1938 yılında ilköğretimde Rusça öğrenme zorunluluğu getirmiştir (Bilener, 2004: 315). Ayrıca, SSCB'de uygulanan merkezi ekonomi planlama yöntemiyle Birlik ülkeleri ve özerk bölgeler birbirine bağımlı hale getirilmiş ve devletlerin tek başına ayakta kalmasının önüne geçilmiştir. Bu şekilde Birliğin geleceği garantilenmiştir (Avşar ve Solak 1994: 95).

Ukrayna'nın bugünkü sınırına kavuşması, bütünleşme çabalarıyla olmamıştır. II. Dünya Savaşı'nın gidişatı, bu sonucu belirlemiştir. Doğu Polonya topraklarında Nazi Almanyası güçleri ile savaşan Kızıl Ordu'nun bu bölgeyi işgal etmesi sayesinde, anadili Ukraynaca olan

ortak bir nüfus aynı sınırlar içinde bir araya gelmiştir. Savaştan sonra yapılan yenilemelerle sınır değişmiş ve ülke içerisindeki Lehler, Tatarlar ve Yahudiler gibi birçok azınlık grup ülke dışına çıkartılmıştır. Böylece Ukraynalılar Ukrayna’da bir araya gelmiş ve ilk kez doğrudan Rus etkisini deneyimlemişlerdir. Fakat Batı Ukrayna’nın bu duruma uyum sağlayamadığı da gözlenmiştir (Bilener, 2007:117).

II. Dünya Savaşı sırasında, modern Ukrayna toprakları birçok büyük çatışmaya sahne olmuştur. Sovyet kurtuluş harekâtlarından Barbarossa Harekâtı, Uman Muharebesi, Kiev Muharebesi (1941), Sivastopol Kuşatması (1941-1942), Harkov Operasyonu (1942), Kursk Muharebesi, Dinyeper Taarruzu, Dinyeper-Karpatlar Taarruzu, Korsun-Şevçenkovski Taarruzu, Kırım Seferi (1941-1942), Lvov-Sandomierz Taarruzu ve Yaş-Kişinev Taarruzu bu çatışmalar arasında sayılabilir. 1942-1943 arasındaki belirli dönemlerde, Ukrayna topraklarının tamamı Hitler koalisyonunun birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Savaşın başında Ukraynalı milliyetçiler bağımsız bir Ukrayna devleti yaratmaya çalışmışlar ancak işgal güçleri bu fikre olumsuz tepki vermişlerdir. Sonuç olarak, milliyetçi hareketin birçok aktif üyesi Nazi subayları tarafından vurulmuş, bir kısmı da toplama kampına yerleştirilmiştir. Ancak Ukraynalı milliyetçilerin bir kısmı Alman işgalcileri ile işbirliği yapmıştır (Lukyanova, 2017: 27).

Savaşın seyri içerisinde, 1918’den beri toprak kaybettiği, Baltık bölgesi, Moldova, Batı Ukrayna ve Doğu Polonya’yı yeniden kontrol altına alan Sovyetler, bu bölgedeki nüfusun iyi eğitilmiş olanlarını Sibiryaya sürgüne yollamış, boşalan bölgelere “sadık” Ukraynalı ve Ruslar yerleştirilmiştir. Bu politika, sosyalizmden çok “etnik mühendislik” olarak adlandırılmıştır. Bu sayede kuruluşundan itibaren Sovyetlerle bütünleşmesi kolay olmayan halklar cezalandırılarak tasfiye edilmiş, yerlerine toprak güvenliği konusunda sorun yaratmamış topluluklar yerleştirilmiştir. Bu politika daha sonra ilişkileri yıpratıcı ve milliyetçilikleri alevlendiren bir hal almış ve SSCB’nin kanayan yarısı haline gelmiştir (Hosking, 2011: 694-695).

SSCB içerisinde Ukrayna’nın diğer on beş ülkeden farklı bir role sahip olduğu açıktır. Ukraynalılar SSCB içerisinde Ruslardan sonra en büyük etnik nüfusu oluşturmaktadırlar. Ayrıca bu iki topluluğun Slav kökene sahip olmaları en büyük ortak paydaları olarak bilinmektedir. Üstelik Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti de Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti gibi 1945 yılında Birleşmiş Milletler (BM) ’in kurucu üyesi olarak tanınmıştır ve BM Genel Kurulu’nda SSCB’den ayrı bir sandalyeye sahip olmuştur. Bu yüzden, Ukrayna

SSC, SSCB için önemli hale gelmiştir. Ukrayna Komünist Partisi (KPU) üyeleri olan Hruşov ve Brejnev'in daha sonra SSCB Komünist Partisi'nin Genel Sekreterliğine gelmeleri, üst düzey mevkilere gelmek için Ukrayna'da verilen hizmetin önemini göstermektedir. Ayrıca Ukrayna'nın SSCB'nin dört askeri deniz üssünden⁵ birine ev sahipliği yapmış olması ve Beyaz Rusya ve Kazakistan ile birlikte nükleer silahların konuşlandırıldığı ülkelerden biri olması bu ülkeye verilen önemi göstermektedir. Bu ayrıcalıklar, Ukrayna'nın bağımsızlık süreci ile beraber yaşadığı problemlerin arka planını oluşturmaktadır (Bilener, 2007: 117-118)

1953 yılında Stalin'in ölümüyle Ukrayna'ya karşı Moskova'nın bakışı değişmiş, Ukrayna üzerindeki kültürel baskılar hissedilir derecede azaltılmış ve Ukrayna dili önem kazanmıştır. Ukrayna kökenli yeni SSCB lideri Nikita Hruşov, bu değişimlerin mimarı olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde uygulanan "yerlileştirme" politikasıyla yönetimin Ukraynalılar arasından seçilmesine karar verilmiştir. Böylece Ukrayna sağlam temellerle yoluna devam edebileceğini ve yönetimi zorlaşan Rusya'ya ortalık ederek yardımcı olabileceğini düşünmüştür. Hruşov ayrıca 1954 yılında Pereyaslav Antlaşmasının 300. yıldönümü nedeniyle, Ukraynalılara bir iyi niyet göstergesi olarak, SSCB'ye bağlı bulunan Kırım'ı özerk statüyle Ukrayna'ya bağlamıştır (Bilener, 2004: 316-317).

II. Dünya Savaşı sonrasında, SSCB ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi iki süper gücün etrafında kümelenen Avrupa ülkeleri ile iki kutuplu uluslararası sistem şekillenmeye başlamıştır (Sander, 2014: 201). Diğer kutup ile arasında yaşanan anlaşmazlıklar sonucu, SSCB güvenliğinin sağlanması hedefiyle gerek Birlik içerisinde gerekse komşu ülkelerle antlaşmalar ve paktlar imzalanmıştır. Bu bağlamda ilk olarak Doğu Bloğu ülkeleri arasında istihbarat işbirliğini geliştirmek için Kominform, ardından ise ekonomik iş birliği hedefiyle Komekon kurulmuştur. 1955 yılında ise Moskova tarafından Doğu Bloğunun savunma örgütü niteliğindeki Varşova Paktı oluşturulmuştur. Ancak tüm bu girişimler, Doğu Bloğunun ayakta kalmasına yetememiştir (Hosking, 2011: 703).

Bu arada Ukrayna içerisinde temel hak ve özgürlük savunucusu olan son bağımsız örgüt "Ukrayna Direniş Ordusu", 1950'li yıllara kadar Sovyet yönetimine meydan okumaya devam etmiştir. Örgütün son komutanı öldürüldükten sonra etkinliği azalmıştır. Ancak daha sonra

⁵ Sovyetler Birliği döneminde bulunan dört deniz üssünün genişlemesiyle günümüzde Rusya Silahlı Kuvvetlerine bağlı olan Deniz Kuvvetlerine ait beş ana deniz üssü bulunmaktadır. Novorossiysk Deniz Üssü Karadeniz Filosunun konuşlandığı Sivastopol'da bulunmaktadır. Severomorsk Deniz Üssü'nde konuşlanan Arktik Filosu, Kola Körfezi'nde yer almaktadır. Baltiysk Deniz Üssü'nde konuşlanmış Baltık Filosu Baltık Denizi'nde bulunmaktadır. Astrahan Deniz Üssü Hazar Filosu'nun, Vladivostok Deniz Üssü ise Pasif Filosunun konuşlandığı diğer askeri deniz üsleridir (Demirbaş, Emre, vd., 2019: 19-20).

Ukrayna yönetimi yeni adı “Devlet Güvenlik Komitesi” olan gizli bir polis teşkilatı kurmuş, ülke içerisinde çeşitli casusluk suçlarını soruşturmuş ve bu suçları işleyenleri gözaltına almıştır (Plokhy, 2017: 241-245). Bu şekilde, Komünizmin ülke içinde ilerleyişi yavaşlatılmaya çalışılmıştır.

1960’lı yıllarda ise, Ukrayna’ya ve tüm dünyaya komünist toplum yapısının yirmi yıl içerisinde kurulacağını ilan eden Hruşov, komünizmin en üst toplum yapısı olduğuna inanmıştır. Komünist yapıya uygun bir parti programı geliştiren Hruşov, geleneksel din inancıyla mücadele etmiştir. Ukrayna’da Ortodoks Kiliseleri’nin sayısı planlı olarak, 1960-1965 döneminde önceki dönemin yarısına indirilmiştir (Plokhy, 2017: 245).

1972 yılında Hruşov gibi Ukrayna Komünist Partisi ikinci sekreterliği yapmış olan ve onun ardından SSCB’nin başına geçen Brejnev’in ilk adamı konumuna gelen Şçerbitski, Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin (SBKP) kolu olan Ukrayna Komünist Partisi’nin birinci sekreterliğine getirilmiştir. Muhafazakâr ve Rusya yanlısı olarak bilinen Şçerbitski, “yerlileştirme politikası”nı yürürlükten kaldırmıştır. Bu dönemde, istihbarat servisleri tüm Rusya’da ve Ukrayna’da faaliyetlerini arttırmıştır. Suçlu olarak addedilen ve baskılardan zarar görenler genelde aydın kimseler olmuştur. 1980’li yıllara doğru bu etki artarak “Ruslaştırma politikası” yoğun olarak uygulanmaya başlamıştır. Ukraynalı muhalifler, Ukrayna’nın Ruslaştırılmasına karşı çıkmışlar, Ukrayna kültürünün Doğu Avrupa kültürünün doğal bir parçası olduğunu savunmuşlardır. Bu bağlamda, bir aydın grubu “Ukrayna Helsinki Komitesi” adı altında 1970’li yılların sonunda bir araya gelerek 1975 yılında “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı” içerisinde kabul edilen Helsinki Nihai Senedi’nden doğan hakları savunmuşlardır. Kitlesele etki yaratamayan Komite, içinde bulunduğu dönemde objektif siyaset anlayışı güden politikacıların var olmasına ön ayak olmuştur (Bilener, 2004: 317).

1985 yılında iktidara gelen Mihail Gorbaçov, Rusya dışında hiçbir örgütle ve Cumhuriyet’le bağlantısı bulunmayan bir liderdir. Bu nedenle kendinden önceki liderlerle müttefik halinde çalışan kesim, onu ve gerçekleştirdiği reformları kendileri ve menfaatleri için bir tehlike olarak görmüştür. İktidarlar içerisinde Ukrayna’dan Moskova’ya taşınan kadrolar yerine Gorbaçov, Rus bölgelerinden gelen Boris Yeltsin gibi yeni kadrolar edinmiştir. Bu bağlamda Kazakistan iktidarına getirilen Gennadiy Kolbin, öğrencilerin önderliğinde gerçekleştirilen bir ayaklanmayla protesto edilmiştir (Plokhy, 2017: 252).

Ukrayna'nın Çernobil Nükleer Santrali'nde 1986 yılında gerçekleşen patlama, Moskova yönetimiyle Ukraynalı liderin arasının açılmasına sebep olmuştur. Ukrayna'nın artan elektrik ihtiyacını karşılamak için inşa edilen santral, bilinen en büyük teknolojik felaket olarak yorumlanmaktadır. Bu felaket ile Ukraynalılar, santral üzerinde yetkilerinin çok kısıtlı olduğunu anlamışlar ve Rus iktidarından gelen örtbas kararlarıyla adım atamaz hale gelmişlerdir. Açığa çıkan radyasyon miktarının yüksekliği, nesiller boyu silinemeyecek zararlara neden olmuştur (Ploky, 2017: 252).

SBKP Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov'un başlattığı Glasnost ve Perestroyka açılımlarına, Ukrayna ilgi göstermemiştir. Çernobil Faciası sonrasında Ukrayna'ya gereken önemin verilmemesi ve bu faciada önlem alınmada geç kalınması gibi nedenler, Ukrayna'da Sovyet sistemini sorgulatmıştır. Faciadan sonra Ukraynalı milliyetçilerin eleştirdiği konulardan ilki, Rusların Ukrayna kaynaklarını sömürmesi olmuştur. Bu düşünce, artan Rus baskısından kurtulma düşüncesi ile birleşerek siyasi bir fikre dönüşmüştür. Üstelik art arda patlak veren madenci grevleri, toplumsal olarak ortamın karmaşaya müsait olduğunu göstermiştir. Bu süreçte hayata geçirilen Gorbaçov reformlarının toplumsal faydası, muhalif düşünce üzerindeki baskının azalması olmuş, bu sayede muhalif gruplar 1989 yılında "Ukrayna Halk Hareketi (RUKH)" adı altında toplanabilmişlerdir (Bilener, 2004: 318). Aynı yıl içerisinde Gürcistan'da ortaya çıkan milliyetçi gruplar, çevrenin korunması ve Gürcü kültürüne önem verilmesi talepleriyle Nisan ayında Tiflis'te gösteriler düzenlemişlerdir. Ayaklanmalar giderek şiddetlenmiş ve diğer devletlerin muhalif gruplarını da harekete geçirmiştir. Çekoslovakya'da Kadife Devrimle Miloş ve Romanya'da kanlı bir devrimle Çavuşesku iktidarının devrilmesi, Sovyetler Birliği içinde tedirginliklerin daha da artmasına neden olmuştur (Hosking, 2011: 807-808).

22 Ocak 1990 tarihinde, 1918 yılı bağımsızlık ilanının yıl dönümü kutlamalarına Ukrayna bayraklarıyla katılan 500 bin Ukraynalı, bu kutlamayı bir protesto eylemine dönüştürmüştür. Bir aylık bir kampanya hazırlık sürecinden sonra 1990 yılındaki Ukrayna Yüksek Sovyet (Meclis) seçimlerine giren RUKH, büyük başarı elde etmiştir. RUKH'un kazandığı sandalyelerin tamamı Batı Ukrayna ve Kiev'den kazanılmıştır (Bilener, 2004: 319). Bu başarının ardından 16 Temmuz 1990 tarihinde Ukrayna Yüksek Sovyeti, büyük bir oy çokluğuyla Ukrayna'nın egemenliğini ilan etmiştir. Egemenlik bildirisinde, Sovyetler Birliğinden ayrılmaktan söz edilmemiş, ülkenin bütünlüğü, dış ilişkilerde bağımsızlığı, kendi

silah gücüne sahip olması ve daimi tarafsızlık ilkesini benimsemesi vurgulanmıştır (Armaoğlu, 1991: 218).

Komünist Parti içerisinde bağımsızlığı savunan grubun başında yer alan Leonid Kravçuk, 23 Temmuz 1990 tarihinde Ukrayna Parlamentosu'na başkan olarak tayin edilmiştir. 1990 yılının Ekim ayında üniversite öğrencilerinin öncülük ettiği protestolar kısa sürede topluma yayılmış ve Ukrayna halkının bağımsızlık taleplerini yansıtmıştır. 28 Ekim günü Parlamentoda Komünist Parti'yi hedef gösteren RUKH, Ukrayna'nın sadece Ukraynalılardan ibaret olmadığını dile getirmiş, "Ukrayna vatandaşı" olmanın kökenden önemli olduğuna vurgu yapmıştır. 17 Mart 1991'de yapılan referandumda, SSCB'nin sürdürülmesi yönünde yüzde 70 oy kullanan Ukraynalılar, egemenlik ilanı yönünde ise yüzde 80 oy kullanmışlardır. 19 Ağustos 1991 tarihinde Moskova'da düzenlenen başarısız "darbe girişimi"nden sonra Kravçuk, Komünist Parti karşıtı söylemlerini arttırmıştır. Sonuç olarak, 24 Ağustos 1991'de Ukrayna Parlamentosu bağımsızlık kararı almış ve Komünist Parti kapatılmıştır. Bağımsızlık ilanı için düzenlenen referandum oylamasında büyük bir oyla ilan desteklenmiş, aynı gün yapılan seçimlerde ise Leonid Kravçuk altı aday arasından Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu gelişmeler, Ukrayna için önemli bir değişimi işaret etmiştir (Bilener, 2004: 319-320).

2. BÖLÜM

2. 1990 SONRASI UKRAYNA-RUSYA İLİŞKİLERİ

1990 yılı SSCB lideri Gorbaçov'un otoritesinin sorgulandığı yıl olmuştur. Ekonomik alanda yaşanan kriz ve etnik grupların çatışmaları uygulanan reform programını etkisiz kılmıştır. Orta Avrupa'da seçimler sonrasında yükselen protestolar Sovyetler Birliği'nde olumsuz etkiler yaratmıştır. 1990 yılında art arda bağımsızlıklarını ilan eden Baltık devletlerinden Litvanya, Gorbaçov Yönetimi'nin ekonomik ambargo tehdidinde maruz kalmıştır. Buna karşın, Letonya ve Estonya daha temkinli bir geçiş uygulamışlardır. Ancak Birlikten ayrılan devletlerin güçlü yaptırımlarla karşılaşmalarını, diğer Birlik Cumhuriyetlerince Birliğin sorgulanmasına yol açmıştır (Hosking, 2011: 810).

1990 yılından sonra yayılan bağımsızlık talepleri Rusya Federatif Sovyet Cumhuriyeti'ni de zor duruma sokmuştur. Tatarların özerklik isteklerini savuşturmaya çalışan Yeltsin, diğer taraftan Kuzey Kafkasya'da Çeçen bağımsızlık hareketi ile de karşı karşıya gelmiş, Ağustos 1991'de Moskova'da yaşanan "darbe girişimi"nin ardından bağımsızlık ilanında bulunan Çeçenistan'ın lideri Cohar Dudayev ile anlaşma müzakereleri yürütmek durumunda kalmıştır. Birliğin kurulmasında esas unsurlar olarak değerlendirilebilecek Rusya, Ukrayna ve Belarus'un bağımsızlığı seçmelerinin ardından SSCB üyesi diğer cumhuriyetlerden birçoğu da bağımsızlığa yönelmiş ve 8 Aralık 1991 tarihinde SSCB'yi sonlandıran antlaşmaya imza atmışlardır (D'Encausse, 2013: 15-16).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çöküşüyle bağımsızlığını kazanan ülkeler, hem sosyoekonomik hem de kültürel farklılıklar göstermektedirler. Birlik, Doğu Avrupa ülkeleri (Rusya, Belarus, Ukrayna, Moldova), Baltık Ülkeleri (Estonya, Letonya, Litvanya), Kafkasya ülkeleri (Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan) ve Orta Asya ülkelerinden (Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan) oluşmuştur (Gündüz ve Karabulut, 2008: 33). Ancak Ukrayna'nın SSCB'den ayrılması, bu devletin Rusya'nın ardından en büyük nüfusa sahip ve ekonomik bakımdan en güçlü Birlik Cumhuriyeti olması nedeniyle Birlik üzerinde daha yıkıcı bir etki yapmıştır. Fakat Ukrayna'nın ayrılık sonrası, ülkeyi bağımsız bir şekilde yönetmeye hazırlıklı olmadığı da gözlenmiştir. Ukrayna uzun bir süre yarı sömürge halinde yönetildikten sonra yaklaşık yetmiş yıl totaliter bir rejim ile yönetilme deneyimi yaşamış, bu nedenle ülkede demokratik yaşamın önemini kavramış bir ulusal kimlik oluşmamıştır. Ukrayna'da demokratik bir siyasal düzen için sivil topluma,

işleyen bir ekonomi için de bağımsız bir pazara ihtiyaç duyulmuş, ancak bu iki gereklilik bağımsızlıktan önce ortaya çıkmamıştır (Bilener, 2004: 321).

Yıldırım'a (2010: 73) göre, bağımsızlık sonrası Ukrayna'nın beklenen değişimi gerçekleştirebilmesi için, Rusya'nın güvenlik ve ekonomi alanında kurmaya çalıştığı birliklere katılması kaçınılmaz olmuştur. Rusya Federasyonu'nun eski Birlik topraklarında nüfuzunu koruyabilmek için kullanmayı planladığı en temel araç olan Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT), güvenlik alanında ilk antlaşması olan Taşkent Antlaşması, 15 Mayıs 1992 tarihinde imzalanmıştır. Fakat antlaşmaya Ukrayna, Tacikistan, Moldova, Azerbaycan ve Kırgızistan katılmamıştır. Bu bağlamda Rusya, BDT düşüncesi altında ülkelerin bütünleştirmesinin hiç de kolay olmayacağını kavramıştır. Bir başka ifadeyle topluluk kapsamında oluşturulacak askeri birliğe, söz konusu devletler olumlu yaklaşmamıştır.

SSCB'nin dağılma sürecinde Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti'nin (RSFSC) başında olan Boris Yeltsin, dağılmanın ardından SSCB'nin ardıl devleti olan Rusya Federasyonu'nun devlet başkanlığına getirilmiştir. Dağılmanın ardından yaşanan süreçte, ekonomik ve siyasi zorluklarla baş etmeye çalışan bu yeni devlet yüzünü Batı ülkelerine çevirmiştir. Bu dönemlerde, iç ve dış politikada Batı yanlısı hatta ABD taraftarı bir politika baskın olmuştur. Ancak, Batıcı yönelim, Rusya'nın Ukrayna toprağı olan Kırım'a ilgisinin sürmesini engellememiştir (Akhundova, 2015; 35-36).

SSCB'nin dağılmasının hemen ertesinde Rusya'da yeni oluşan uluslararası ortamda farklı stratejileri merkeze alarak politika önerilerinde bulunan üç grup ortaya çıkmıştır. İlk grup, Atlantikçiler olarak adlandırılan liberaller, demokratlar ve Batıcıların yer aldığı, Batı'nın demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi gibi liberal değerlerine bağlılıklarıyla ön plana çıkan gruptur. Bu grup Rusya Federasyonu'nun dışa dönük ve Batılı görünüşüne hizmet ettiği için bir süre boyunca dönemin yönetim çevrelerinde kabul görmüştür. Bu sayede RF, uluslararası örgütler ve Batılı devletlerle geliştirdiği bağları kullanarak SSCB'den geri kalan ülkeler üzerinde siyasi nüfuz kurabilmiştir (Kassianova, 2001: 824).

İkinci grup ise Rusya'nın tarihteki güçlü dönemlerine atıfta bulunarak merkezîyetçi bir yapıyı yeniden güçlendirme hedefine odaklanan “otoriterler”, “aşırılıkçı Avrasyacılar” ya da “radikal muhafazakarlar” olarak adlandırılan gruptur (Yapıcı, 2009: 150). Bu grup, RF'nin tarihsel potansiyelini kullanarak yeniden büyük güç haline gelmesinin mümkün olduğunu

iddia etmiştir. Bu grup açısından Ukrayna, Rusya'nın tarihsel hedeflerinden olan sıcak denizlere ulaşmak için bir koridor olması, Karadeniz güvenliği için vazgeçilmez bir jeopolitik önemde olması gibi nedenlerle kontrol altında tutulması gereken bir bölge olarak değerlendirilmektedir. (Özdal, 2015: 23-24).

“Merkezciler”, “ılımlı Avrasyacılar”, “devletçiler”, “savunmacı realistler” ya da “pragmatik milliyetçiler” olarak adlandırılan üçüncü grup ise ne Atlantikçiler kadar “demokrat” ne de aşırılıkçı Avrasyacılar kadar “otoriter”dir; merkezciler bu iki zıt grubun dengeleyicisi olarak ifade edilmektedir (Yapıcı, 2009: 150). Bu grup Rusya'nın, Doğu ve Batı arasında köprü vazifesi görmesi, Hıristiyanlık, İslam ve Budizmi birleştirmesi ve Avrasya'da istikrarın sağlanması gibi misyonları (Yapıcı, 2009: 150 içinde Smith, 1999) gerçekleştirebilmek amacıyla tekrar süper güç olması ve eski Sovyet Cumhuriyetleri'yle tekrar bütünleşmesi gerektiğini savunmaktadır (Yapıcı, 2009: 150 içinde Tsygankov, 2009).

2.1. Ukrayna-Rusya İlişkilerinde Ulusal Kimlik Etkisi

Kimlik kavramının tanımı birçok şekilde yapılabilmektedir. Connolly (2002: 64)'e göre kimlik, seçilen, istenilen ya da rıza gösterilen bir durum yerine ne olmak ve nasıl tanımlanmakla alakalı bir olgudur. Kimliğin var olabilmesi için bir farklılığa gereksinim duymaktadır ve kendi var oluşunu güven altına almak için ise bu farklılığı ötekiliğe dönüştürmektedir. Ulusal kimlik ise ortak tarihe dayanan bir toprak ya da yurt anlayışı, ortak mitlere ve ortak tarihsel hafızaya sahip olmak, ortak bir kitlesel kamu kültürü, tüm bireyleri bağlayan ortak bir hak ve sorumluluklar sistemi ve ortak bir ekonomi şeklinde temel özellikleri barındıran bir kavramdır (Smith, 1991: 14).

Devletlerin anayasalarında tanımlanan kimlik kategorilerinin içerikleri, devletin ulusal kimlikler üzerindeki etkisini en açık şekilde ifade etmektedir. 1996 Ukrayna Anayasası'nın girişinde iki temel kimlik kategorisi olarak “Ukrayna halkı” ve “Ukrayna milleti” kavramları yer almaktadır. Fakat bu iki kavram Ukrayna dilinde etnik bağlamda birbiri yerine kullanılmasına rağmen Anayasa'nın girişinde etnik bağlamdan uzak bir biçimde sunulmasına özen gösterilmiştir (Yapıcı, 2009: 169).

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu adı altında yeni bir devlet kurulurken, Rus kimliğinin de yeniden inşasında “Yeni Rusya sınırlarının nereleri kapsayacağı, kime Rus denileceği, Rus milliyetçiliğinin etnik ya da emperyalist olarak tanımlanabilirliği” (Peter ve Duncan, 2005: 277) gibi sorular ortaya çıkmıştır. Rusya'nın

izleyeceği sosyo-politik, etnik ve dini politikalar onun bir bütün olarak ayakta kalmasında etkili olacağı için vatandaşlık temeline dayanan bir ulus anlayışı benimsenmiştir (Dualı, 2013: 213). 1993 Rusya Federasyonu Anayasası'nın üçüncü maddesinde “Çok uluslu halk” ifadesi kullanılmaktadır (anayasa.gen.tr).

SSCB'nin dağılmasından sonraki süreçte dış politikanın yol haritasını belirlemeye yönelik “Atlantikçiler”, “otoriterler” ve “merkezciler” olarak ortaya çıkan üç akım, Rus kimliğini farklı tanımlamışlardır. Atlantikçiler Rus ulusal kimliğinin etniğe dayalı tanımına (Russkaya) karşı çıkarak, yurttaşlık temelli millet anlayışını (Rossiskaya) benimsemiştir. Yeltsin Hükümeti'nin girişimleri sonucu, 1991 yılında kabul edilen Rus Yurttaşlık Yasası'na göre etnik kimliklere bakılmaksızın tüm Rusya vatandaşları Rus milleti olarak tanımlanmıştır. Yasa karşısında eski Sovyet yurttaşlarından yenilerini ayıran hiçbir kural konmamıştır (Yapıcı, 2010: 144-157).

Otoriterlerin (Avrasyacılar), Rus ulusunun kimliğini tanımlama çabası öteki üzerinden olmuştur. Batı'nın reddedilmesine dayalı bir özü savunmuşlardır. Onlara göre Rusya'nın başına gelen her felaket, Batı'nın ulusallık karşıtı demokratik modellerini uygulamaya çalıştıklarında meydana çıkmıştır (Prizel, 1998: 256). Rusya'nın iç ve dış politikasının merkezine milliyetçiliği koyarak ulusal kimliği oluşturulmasını savunmuşlardır. Monarşiyi savunanlar, aşırı milliyetçiler ve Ortodoks Kilisesi bu görüşü benimseyen gruplardan olmuştur (Dağı 2002: 158).

Merkezciler ise Rusya'nın Batı'dan farklı ve benzersiz bir medeniyete sahip olması ve Avrasya'nın büyük gücü olarak bilinmesi nedeniyle Doğu ve Batı arasında bağlayıcılık görevinin olduğunu düşünmektedirler. Bu bağlamda Avrasya'da istikrarın sağlanması için eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin tekrar işbirliğine giderek bütünleşmesini ve Rusya'nın bu görevi yerine getirebilmesi için yeniden “büyük güç” statüsüne ulaşmasının gerekliliğini savunmaktadırlar. (Yapıcı, 2009: 157-158).

Putin iktidara geldiğinde, Merkezci bir görüşle Avrasyacılar ile Atlantikçilerin görüşlerinin bir sentezini oluşturmaya çalışmıştır. Putin, 2001 yılının yılbaşında eski Sovyet ulusal marşına yeni sözler yazdırmış ve marşı tekrar kabul etmiştir. Devletin bayrağını üç renkli Çarlık Rusyası bayrağından esinlenerek seçmiş, ordunun kullandığı bayrağı kırmızı renk olarak bırakmıştır. Putin, Rusya'ya Sovyet vatanseverliğini geri getirmek için çaba göstermiştir (Tellal, 2010:197).

2.2. Ukrayna-Rusya İlişkilerinde Etnik ve Dinsel Etkiler

Dünyada en fazla etnik çeşitliliğe sahip olan Rusya Federasyonu'nda nüfusu bir milyondan fazla olan etnik topluluklarının toplam nüfus içindeki payları incelendiğinde yüzde 80,9'unu Rusların, yüzde 3,87'sini Tatarların, yüzde 1,4'ünü Ukraynalıların, yüzde 1,15'ini Başkurtların, yüzde 1,05'ini Çuvaşların, yüzde 1,04'ünü Çeçenlerin, yüzde 0,86'sını ise Ermenilerin oluşturduğu görülmektedir (Şahin, 2016: 16).

Rusya Federasyonu'nda konuşulan diller incelendiğinde Hint-Avrupa, Altay, Ural ve Kafkasya dil ailelerine mensup 140'tan fazla dil konuşulduğu görülmektedir. Bu dillerden en kalabalık olan Slav grubu, Hint-Avrupa dil ailesine mensuptur. Bu dil ailesine mensup diğer gruplar Germen (Almanlar) ve İran grubu ayrıca Ermeniler, Moldovalılar ve Rumenlerdir. Altay dil ailesinin en kalabalık grubunu Türkler oluşturmakta, sonrasında Moğollar ve Mançu-Tunguz grubu gelmektedir. Ural dil ailesinin en kalabalık grubu Fin-Ugor grubudur. Kafkas dil ailesine mensup olan gruplar ise Nah-Dağıstan grubu ve Abhaz-Adige grubudur (Şahin, 2016: 16-17).

45 milyon nüfusu olan Ukrayna'da da etnik yapıda çeşitlilik görülmektedir. Asırlar boyunca Ukrayna'nın batı bölgesi Avusturya ve Polonya'nın doğu bölgesi ise Rusya'nın işgalinde yaşamıştır. İki tarafın yürüttüğü yerleştirme ve kültür politikaları Ukrayna'nın bugünkü etnik yapısının çeşitliliğinde önemli rol oynamıştır (Sarı, 2015: 34-35). Fakat 1996 yılında yürürlüğe giren anayasaya göre Ukrayna, etnik farklılıklar göz önünde bulundurulmaksızın tüm Ukraynalıların ülkesi olarak tanımlanmıştır. Bu durum en çok Rus azınlığı kucaklamıştır. Bu sayede Rus azınlıkların Rusya topraklarına göç etmesi olgusunun önüne geçilebilmiştir (Bilener, 2004: 327).

Tablo 2.1 incelendiğinde, Ukrayna'nın nüfusunu % 77.8 oranında Ukraynalıların oluşturduğu görülmektedir. Ülke içerisindeki en büyük azınlık grup Ukrayna'nın doğu bölgesinde yaşayan ve toplam nüfusun yüzde 17.3'ünü oluşturan Ruslardır. Ayrıca Ukrayna nüfusu içerisinde, Beyaz Ruslar yüzde 0.6, Moldovalılar yüzde 0.5, Kırım Tatarları yüzde 0.5, Bulgarlar yüzde 0.4, Macarlar, Romanyalılar ve Polonyalılar (Lehler) yüzde 0.3, Yahudiler, Ermeniler, Rumlar ve Tatarlar yüzde 0.2'şer oranıyla temsil edilmiştir. Çingener, Azerbaycanlılar, Gürcüler, Almanlar, Gagavuzlar yüzde 0.1'er oranla gösterilmiştir. Bunun dışında yüzde 0.4'ü ise diğer gruplar oluşturmaktadır.

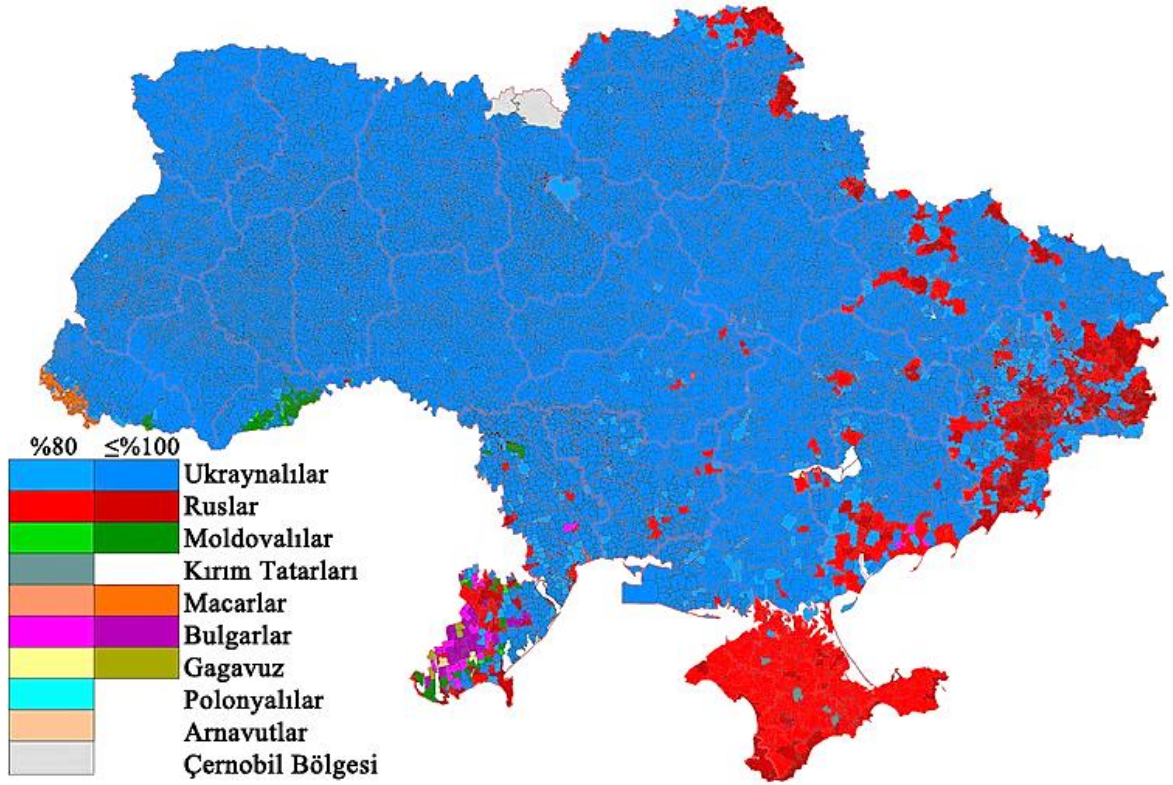
Tablo 2.1. 2001 Yılı Ukrayna Nüfus Sayımına Göre Nüfus Dağılımı

Etnik Grup	Nüfus	Yüzde olarak Nüfusa Oranı
Ukraynalı	37.541.700	77.8
Rus	8.334.100	17.3
Belaruslu	275.800	0.6
Moldovyalı	258.600	0.5
Kırım Tatarı	248.200	0.5
Bulgar	204.600	0.4
Macar	156.600	0.3
Romen	151.000	0.3
Leh	144.100	0.3
Yahudi	103.600	0.2
Ermeni	99.900	0.2
Rum	91.500	0.2
Tatar	73.300	0.2
Çingene	47.600	0.1
Azerbaycanlı	45.200	0.1
Gürcü	34.200	0.1
Alman	33.300	0.1
Gagavuz	31.900	0.1
Diğer	177.100	0.4

Kaynak: "Ukrayna Devlet İstatistik Komitesi 2001 Nüfus Sayımı Sonuçları", (<http://2001.ukrcensus.gov.ua>)

Bu dönemde Ukrayna nüfusunun beşte birine yakını Rusların oluşturması Ukrayna'nın genelinde Rusya ve Ruslara yönelik tutumun büyük ölçüde olumlu seyretmesini sağlamıştır. Benzer şekilde, yerel Rusların çoğunluğu, Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesinde destek olmuş bu durum Moskova tarafından düşmanca algılanmamış bunun yerine Ukrayna'ya bağlılıklarının ifadesi olarak kabul edilmiştir (Rywkin, 2010: 6).

Harita 2.1. 2001 Ukrayna Nüfus Sayımında Yerleşim Yerlerine Göre Konuşulan Diller

Kaynak: <https://eurasiangeopolitics.com/ukraine-maps/>

Yuşçenko'nun Cumhurbaşkanlığı, Timoşenko'nun Başbakanlık yaptığı dönemde kamu kurumlarında ve okullarda Ukraynaca konuşulması zorunlu tutulmuş, ulusal üst kimlik oluşturulması ve Ukraynacanın her yerde yaygın kullanımını sağlamak için çalışmalar yapılmıştır. Harita 2.1. incelendiğinde 2001 nüfus sayımına göre Ukrayna'da yerleşim bölgelerine göre en yaygın kullanılan dilin Ukraynaca olduğu görülmektedir.

Rusya'daki din kurumu, komünizmin çöküşünden sonra çarpıcı bir şekilde değişmiştir. Sovyetler Birliği dinden uzak bilimsel bir dünya görüşünü oturtmayı amaçlamıştır. SSCB döneminde, dinden uzak bir eğitim sistemi kurulmuş ve dini örgütler çeşitli şekillerde baskı altına almıştır. Ancak Rusların Ortodoksluğu kabulünün 1000. yıl dönümüne tekabül eden 1988'den sonra, dağılma belirtileri gösteren SSCB din politikasını tamamen değiştirmiştir. Yeni kiliseler açılmış ve yeni cemaatler kurulmuştur. 1980'lerin sonlarından itibaren milyonlarca insan vaftiz edilmiş ve binlerce kilise ve cami açılmıştır. Eskiden "toplumların afyonu" olarak görülen din "toplumda bütünleştirici bir faktör" olarak değerlendirilmeye başlanmış ve Rus Ortodoks Kilisesi, neredeyse tüm siyasi aktörlerin işbirliği yapmak istediği bir kurum haline gelmiştir. Güç kazanan Ortodoksluğun, komünizm sonrası ortaya çıkan ideolojik ve ahlaki krizlerin çözümü olabileceği umut edilmiştir (Kääriäinen, 1999: 35-36).

SSCB'nin dağılmasından sonra Moskova merkezli Patriklik, kendi içinde hiyerarşik sorunlar yaşamıştır. Ukrayna, Gürcistan ve Baltık ülkeleri bu süreçte Patriklik'ten ayrılmışlardır. Ukrayna'da iç politikanın gelişiminde etkili olan Kiev Patriklikler, 2004 yılında Yuşçenko'nun iktidara taşınmasında da etkili olmuştur. Ukrayna nüfusunun çok büyük bölümünü Ortodoksluğa mensup halk oluşturmaktadır. Bu yüzden Kiev Patriklığı, Putin için de önem arz etmiştir. Ukrayna'ya yönelik politikalarda dini faktörünün önemi yüksektir (Keskin, 2017: 102-103).

Tarihsel süreçte ortaya çıkan olaylar sebebiyle ülkedeki mezhepsel ayrılık hissedilir hale gelmiştir. 16. yüzyılda, Kiev Rusyası'nda Ortodoksluk hâkim iken, Litvanya ve Polonya'nın etkisinde olan batı bölgelerinde Katoliklik yaygındır (Yıldırım, 2010:134). Ukrayna'da Batı yanlısı ve milliyetçi kanat Katolik olmakla beraber Kiev Patrikhanesi'ne yakındırlar. Rusya yanlısı olanlar ise Moskova Patrikhanesi'ne bağlı olan Ukrayna Metropolitliği'ne destek vermektedirler (Sözmez vd., 2015: 660).

Ukrayna'nın batı bölümünün ve Karadeniz'in kuzeyindeki toprakların Slav ırkının anavatanı olarak bilinmesi, Ukrayna ve Rusya arasında bir geçmiş ortaklığı olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu ortaklık Moskova açısından Ukrayna'yı önemli kılmaktadır. 7 Şubat 2010 tarihinde Viktor Yanukoviç'in Ukrayna'da Devlet Başkanı seçilmesiyle beraber, "Katolik-Ortodoks" ayrılığının Moskova'nın teşvikiyle tekrar gündeme getirildiği gözlenmiştir. SSCB döneminde uygulanan Ruslaştırma politikası sonucu Ukrayna'ya gruplar halinde göç ettirilen Ruslar, bugün Ukrayna'da Katolik nüfusa karşı Ortodoks nüfusun daha geniş bir kitleyi içermesini kolaylaştırmaktadır (Yıldırım, 2010: 69-70).

2.3. Ukrayna-Rusya İlişkilerinde Ekonomik Etkiler

SSCB dağıldıktan sonra ortaya çıkan on beş cumhuriyette biri olan Ukrayna, diğer SSCB ülkeleri gibi bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından sonra büyük bir ekonomik sıkıntıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ukrayna, batısında çernezyom ismiyle anılan ve yılda iki kez hasat kaldırma imkânı olan verimli topraklara sahip olması nedeniyle, SSCB döneminde tarım ülkesi olarak konumlandırılmıştır. Ukrayna'nın doğusu ise silah sanayi ve nanoteknolojinin geliştiği, ticari ürünlerin üretildiği bir bölge haline gelmiştir. Batısında tarıma, doğusunda ise sanayiye dayalı bir ekonomiye sahip olan Ukrayna'nın artık öncelikli hedefi pazar ekonomisine uyum sağlamak olmuştur (Sağlam, 2014: 436).

Rusya Federasyonu'nun dış politikasında bağımsızlığının ilk yıllarında ortaya çıkan ekonomik bunalımı aşmak için Batılı devletlerden ekonomik yardım sağlama amacı, izlenen kısa vadeli dış politikanın temel dayanağı olmuştur. Ayrıca, dönemin karar alıcılarının Batılı demokrasileri örnek alarak, ülkenin içinde bulunduğu zayıf durumdan kurtulabileceğine dair inançları, Batı ile olan ilişkilerin geliştirilmesine dönük bir dış politika izlenmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu yüzden, Rusya Federasyonu'nun dış ülkelerle olan siyasetinin belirlenmesinde üç temel grup fikir ayrılığına düşmüştür. Atlantikçiler batıya dönük bir politika izlenmesi gerektiğini düşünürken Avrasyacılar ise, Rusya'nın Orta Asya, Kafkaslar ve Asya ülkeleri ile olan ilişkilerinin gerekliliğine odaklanmıştır. Avrasyacılar, Rusya'nın Batı ile yakınlaşmasına pek sıcak bakmamışlardır. Ancak 1993 yılına kadar süregelen Atlantikçi bakış açısı, Orta Asya ve Kafkaslara gereken önemi göstermemiştir (Eken, 2006: 14). Üçüncü bakış açısını oluşturan muhafazakâr bakış ise, SSCB'nin dağılmasının hata olduğunu ve eski güçlü yapıya dönüşün gerekli olduğunu vurgulamışlardır (Büyükkakıncı, 2004a: 152).

1993 yılının Nisan ayında ilan edilen yeni Dış Politika Konsepti, Rusya'nın "büyük güç" olduğu ve güç statüsünün yeniden inşa edilerek, ülkenin eski Sovyet coğrafyasında etkin olması gerektiği savını ileri sürmüştür. Bu belgede, Rusya'nın "yakın çevre"si ile olan ilişkilerinin ülkenin stratejik ve ekonomik çıkarlarını gözetecek şekilde geliştirilmesi gerekliliği ve bunun Rusya'nın bölgedeki etkinliğini devam ettirebilmesi için önemli olduğu düşüncesinden bahsedilmiştir. Böylece "Yakın Çevre Doktrini" devletin ekonomi yararına işleyen resmi dış politikası haline gelmiştir (Donaldson ve Noguee, 2009: 120). Ekonomik atılımlar, güvenlik anlaşmalarıyla desteklenmiştir.

1998 yılında Rusya'da patlak veren ekonomik kriz siyasi bunalımları da beraberinde getirmiştir. Nitekim 2000 yılına kadar Rusya Federasyonu'nda beş kez başbakan değişmiştir. Rus Parlamentosu'nu oluşturan iki kanattan biri olan Duma, 1999 yılında Boris Yeltsin'i görevden alma girişiminde bulunmuş olsa da başarılı olamamıştır. Bu süreçte eski Varşova Paktı üyeleri Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti Avrupa Birliği'ne ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) üye olmuşlardır. Eski Sovyetler Birliği ülkeleri Litvanya, Letonya ve Estonya da Avrupa Birliği'ne katılmıştır. (Bulut, 2014: 15).

Ukrayna ise çok yönlü bir politika izleyerek ekonomi konusunda Rusya dışındaki formülleri değerlendirmeye çalışmıştır. Ukrayna bu bağlamda, bir yandan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle kurulan örgütlere üye olurken, öte yandan güney ülkeleriyle 1992 yılında

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü (KEİ) kurmuştur. 1997 yılında Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'nın bir araya gelerek kurdukları (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova) GUAM örgütünün kurucu üyeliğini yapmıştır (Yıldırım, 2010: 51). Ayrıca GUAM'ın kuruluşu, BDT'deki düşüşün de en canlı örneği olarak kabul edilmiştir (Sakwa, 2008: 436).

1990'lı yıllarda ekonomik ve mali krizler RF'nin en önemli sorunlarından biri olmuştur. Tablo 2.2'de 2005 yılı Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) büyüklüklerini gösteren veriler incelendiğinde RF'nin bu veriler açısından, artık ABD'nin çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Hatta RF'nin bazı AB üyesi ülkelerden daha düşük GSMH'ye sahip olduğu görülmektedir (Sapmaz, 2008: 99).

Tablo 2.2. 2005 GSMH Büyüklüklerine Göre Ülkeler

ÜLKELER	GSMH (Milyar Dolar)
ABD	12845
JAPONYA	4664
ALMANYA	2730
İNGİLTERE	2228
ÇİN	2225
FRANSA	2055
İTALYA	1710
HİNDİSTAN	719,8
RUSYA FEDERASYONU	740,7
BREZİLYA	619,7
TÜRKİYE	332,5

Kaynak: World Economic Outlook Database, Nisan 2006. (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/01/data/>)

Rusların yaklaşık 70 yıl boyunca komünist rejim ekonomisiyle idare edilmesi nedeniyle ekonomik durumun iyi seviyede olmadığı gözlenmiştir. SSCB sonrası serbest piyasa ekonomisi benimsenmiş ve halkın özel mülkiyet hakkına sahip olması kabul edilmişse de ülkede orta sınıf oluşmamıştır. Yeltsin dönemindeki liberalleşme politikaları oligarklara⁶

⁶ Gorbaçov yönetimi tarafından uygulamaya konulan reformlarda faydalanarak birikim elde eden sayıları oldukça az olan bir kesim, bu dönemde sermayenin yoğunlaştığı sınıf haline gelmişlerdir. Yeltsin döneminde özelleştirme programının uygulanmasıyla da bu sınıf, kısa sürede genellikle illegal yollarla ve değerlerinin çok

fayda sağlamış, bu politikalar sonrasında kısa sürede dünya çapında zenginlik kazanan az sayıda kişiye karşı, büyük bir kesim yoksulluk ve düşük yaşam standartlarıyla yaşamak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda, Putin yönetimi özellikle ekonomik durumu düzeltmeye odaklanmıştır (Sapmaz, 2008: 100-101).

2002 yılında gelişen NATO-Rusya işbirliği anlaşmaları da girilen yeni dönemden memnun olduğunu göstermiştir. Daha sonra bu birlikteliğin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliğine kadar gidecek olması Putin'in Atlantikçi söylemindeki rahatlıktan kaynaklanmıştır. Uluslararası terörizmle mücadele Rusya ve ABD'nin birbirine yaklaşmasını sağlamıştır. Putin'in dış politikaya bakışı, tüm fırsatları sonuna kadar kullanmaya çalışmak ve kendi söylemini alternatifsiz hale getirmek üzerine kurulmuştur. Bu bakış onun hem Atlantikçi hem de Avrasyacı yaklaşımları iyi bir şekilde sentezlemesinden kaynaklanmaktadır (Büyükakıncı 2004a, 161-162).

SSCB içerisinde en gelişmiş sanayi ülkesi olan Ukrayna, SSCB dağıldıktan sonra işçi sınıfının yaklaşık %40'ı bu sektörde çalıştığı için savaş sanayisinin yaklaşık yüzde 30'una egemen olmuştur. Ukrayna özellikle füze teknolojisi ve yön bulma aletlerinde oldukça ileri bir savaş teknolojisine sahiptir. Çelik ve işlenmiş gıda sektöründe de ilerleme kaydeden Ukrayna'da ekonominin en büyük paydalarını oluşturan tarım ve enerji sektörleri güçlendirilmiştir. Ukrayna'da tarım önde gelen sektör olmasına rağmen satıcılarla çiftçilerin eşit olmaması, taşımacılığın tekelleşmesi ve yurt dışı pazarlarına girilememesi gibi sorunlar baş göstermiştir (Yıldırım, 2010: 47).

Tablo 2.3. ve Tablo 2.4'te görüldüğü gibi Ukrayna ve Rusya'da 2000'li yıllar içerisinde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki (GSYİH) artış istikrarlı bir şekilde devam etmektedir. Ancak 2013 ve 2014 yıllarında patlak veren Ukrayna Krizi ekonomik istikrarı olumsuz etkilemiş; fakat 2014 yılından sonra ekonomideki istikrar devam etmiştir.

Tablo 2.3. Yıllara göre Ukrayna GSYİH ve Kişi Başına Düşen Milli Geliri

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
GSYİH (Milyar \$)	165	174	182	132	90,6	93,2	112,2
Kişi Başına Milli Gelir (\$)	3,613	3,815	4,003	2,920	2,115	2,187	2,652

Kaynak: Ukrayna Devlet İstatistik Servisi (<http://www.ukrstat.gov.ua/>)

altına ülke kaynaklarının büyük bir kısmını ele geçirerek zenginleşmişlerdir. Oligarklar adı verilen bu sınıf daha sonra politik güç haline de gelmiştir (Sapmaz, 2008: 122-123).

Tablo 2.4. Yıllara göre Rusya GSYİH ve Kişi Başına Düşen Milli Geliri

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
GSYİH (Trilyon \$)	2,052	2,210	2,297	2,060	1,364	1,283	1,579
Kişi Başına Milli Gelir (\$)	11,070	13.480	15.250	14,650	11,770	9,750	9,230

Kaynak: Dünya Bankası Veri Tabanı (<https://databank.worldbank.org/>)

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Birlik ülkeleri arasında oluşturulmuş bağımlı yapının devamlılığını sağlamak için kurulmuş olan BDT bölgenin ekonomik gereksinimlerini karşılayamamış, dönem içinde ortaya çıkan ekonomik ve siyasi kaygılara rağmen malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımının güven altına alınması amacıyla bir anlaşmanın imzalanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Nitekim Rusya, Belarus ve Kazakistan'ın katılımıyla 2007 yılında imzalanmış olan Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), imzalandığı dönem içinde 170 milyon nüfus ve üç trilyon dolar Gayri Safi Milli Hasıla'ya sahip bir bölge için AB'ye rakip olacak potansiyele erişmiştir (Ağır, 2016: 25). Ukrayna'nın birliğe üye olma süreci uzun sürmüş ve nihayete erememiştir. Avrasya Ekonomik Birliği'nin muhtemel üyeleri olarak görülen Gürcistan, Moldova ve Ukrayna, 27 Haziran 2014 tarihinde Avrupa Birliği ile ortaklık antlaşmasına imza atmışlar ve Rusya ile ortaklık kurmaktan farklı bir yöne doğru ilerlediklerini göstermişlerdir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ile Ukrayna, Rusya'nın politik alanından bütünüyle uzaklaşmıştır (Ağır ve Ağır, 2017: 113).

2.4. Ukrayna-Rusya İlişkilerinde Askeri Etkiler

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nun askeri büyüklüğü, SSCB'nin askeri gücünün yüzde 60'ına tekabül etmektedir. Moskova, Nükleer silahlar bakımından dünyada en çok silaha sahip olmasının yanında dünyadaki hafif silahların da yüzde 20 ila 25'ine sahiptir (Sapmaz, 2008: 99).

Ukrayna ise bağımsızlık sonrası dönemde değişime hazır olmayan bir ekonomi ve toplumla karşı karşıya kalmıştır. Hızlı değişime ayak uydurabilmek ve dış politikasını bu değişime göre düzenleyebilmek için gerekli olan güçlü askeri yapıyı reformlarla oluşturmaya çalışmıştır. Bağımsızlığını ilan ettiğinde dünyanın üçüncü ve Avrupa'nın ikinci en güçlü ordusuna sahip olan Ukrayna, 1994 yılında ABD ve Rusya ile yaptığı antlaşma üzerinde ülkesinde bulunan nükleer silahları sistematik olarak elinden çıkarmıştır. 1997 tarihli Milli Güvenlik Konsepti'nde dış politikadaki ve ülke içindeki sorunların Ukrayna'yı kötü bir duruma sokabileceği endişesinden bahsedilmiş ve silahlı güçlerin yeniden yapılandırılması

ve sivil toplumun güçlendirilmesi önerilmiştir. Fakat askeri reformlar için gerekli olan mali destek tam anlamıyla sağlanamamıştır. Ukrayna'nın politik yapısı ile askeri yapısı arasındaki kopukluk ekonomik kaynakların yetersizliği yüzünden giderilememiş, bu durum tehditlere karşı beraberliğin ortaya çıkmasını engellemiştir. Ukrayna içerisinde gelişmesi beklenen demokratikleşme süreci uzamış ve dış politikada etkin bir varlık gösterilememiştir (Yıldırım, 2010: 51-52).

SSCB'nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa, Orta Asya ve Transkafkasya'da ortaya çıkan yeni devletler jeopolitik konumları bakımından önem arz etmişlerdir. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ABD-NATO-AB'nin etki alanlarına girmiştir, Rusya ise stratejik ağırlığını SSCB'den ayrılan ülkelerin toprakları üzerinde göstermek istemiştir. SSCB'nin hukuki açıdan devamı sayılan Rusya Federasyonu, milli güvenliğini SSCB Cumhuriyetleri'nin oluşturduğu bölge olarak benimsemiştir. Bu bağlamda BDT, Rusya'nın çevre ülkelerle güvenlik bağlarını sağlamlaştırmak için ihtiyaç duyduğu bir örgüt olmuştur (Dinler, 2018: 56-57).

SSCB dönemi sahip olunan nükleer silahlar, SSCB'nin dağılması sonrasında bir sorun haline gelişmiştir. Moskova, SSCB döneminde Rusya, Belarus, Ukrayna ve Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'nde bulunan nükleer silahların, Rusya Federasyonu'nun SSCB'nin devamı olduğunu öne sürerek kendinde toplaması gerektiğini öne sürmüştür. Öte yandan 1986 yılında Çernobil'de yaşanan nükleer faciadan sonra Ukrayna nükleer silahlara sıcak bakmamıştır. Ancak nükleer silahların Rusya'ya teslimini kendisine yararlı bir hale getirebilmek için uğraşmıştır. 1991 yılında imzalanan Minsk Antlaşması ve Almatı Bildirgesiyle tüm SSCB Cumhuriyetleri silahların Rusya'ya devredilmesini onaylamışlardır (Bilener, 2007: 120).

Ancak Ukrayna kısa bir süre sonra sevkiyatı askıya almıştır. Zira Ukrayna nükleer silahlarda bulunan uranyumu elektrik üretmek gerekçesiyle kullanmak istemiş; ancak Rusya ayrıştırdığı uranyumu Batı'ya satmıştır. Bunun üzerinde sevkiyatları durduran Ukrayna, ayrıca satılan uranyum için tazminat istemiştir (Büyükakıncı. 2014b: 410).

1992 yılında Lizbon Antlaşması dahilinde imzalanan START 1 Antlaşmasıyla Belarus, Kazakistan ve Ukrayna, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlemesi Antlaşması'na (NPT) dahil olmuşlardır. Ancak Ukrayna'daki silahların nakli yine yavaştan alınmış ve 1994 yılında devreye giren ABD Başkanı Bill Clinton'ın çabalarıyla ABD, Rusya ve Ukrayna arasında yayımlanan bir bildiriyle bu işin çözülmesine yönelik somut adımlar atılmıştır. 1994 yılında NPT'yi onaylayan Ukrayna, 1996 yılında silahların naklini tamamlamıştır. Ukrayna'nın

bildiride ele alınan tazminat isteği karşısında Rusya santrallere yakıt gönderme konusunda sorumluluk üstlenmiştir. Böylece Ukrayna, ABD tarafından dikkate alındığını ve Rusya'dan bağımsız politika izleyebileceğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda Ukrayna, ABD ve NATO arasında bir yakınlaşma süreci başlamıştır (Bilener, 2007: 121-122).

1996 yılının Ekim ayında Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kuchma ve Boris Yeltsin bir araya gelerek 1991 yılından beri soruna yol açan 600 parçalık Karadeniz Filosu'nun bölünmesi meselesini çözüme kavuşturmaya çalışmışlardır. Fakat görüşmeden sonra Rus Parlamentosu'nun Duma kanadı, donanmanın parçalanması durumunu gerekçe göstererek Ukrayna'ya ait Sivastopol Limanı'nın kontrolünün kendi yetkilerinde olduğunu ileri sürmüştür. Duma, 1948 yılında Ukrayna'ya Sivastopol Limanı için verilen notanın geçerli olduğunu iddia ederek Sivastopol'ü Rusya kontrolüne bağlamıştır. 31 Mayıs 1997 tarihinde Karadeniz Donanması'nın paylaşılması üzerinde gerilen iki ülke ilişkileri için bu bir dönüm noktası olmuştur. İmzalanan dostluk ve işbirliği antlaşmalarıyla birlikte Karadeniz Donanması'nın statüsü belli olmuştur. Ukrayna'ya ödenecek senelik 100 milyon dolar karşılığında Sivastopol'un kontrolü Rusya'ya geçmiştir (Onay, 2007: 269-270). Karadeniz Filosu ile ilgili antlaşma daha sonra yenilenerek 2042 yılına kadar kullanım hakkı Moskova'ya verilmiştir (Anlar, 2014: 201). Ancak Rusya, 31 Mart 2014 tarihinde Duma'da alınan kararla bu antlaşmayı tek taraflı olarak feshetmiştir. Alınan kararla, Kırım'ı ilhakından sonra Kırım'ın Rusya'ya katılım sürecinin filli olarak tamamlanması sebebiyle kira sorumluluğunun ortadan kalktığı ileri sürülmüştür (Rt.com).

Ukrayna ve Rusya güvenlik konusunda anlaşmazlıklar yaşarken, bir yandan askeri alanda NATO ile ortaklıklar yapmışlardır. SSCB'nin dağılmasından beri NATO, Doğu Avrupa ve eski Sovyet devletlerinin dahil olduğu yeni bir stratejik kavram oluşturmaya çalışmıştır. 1997 yılında Rusya ile NATO arasında işbirliği kurmak için NATO-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi kurulmuştur. Aynı sene içinde Ukrayna ile de yine aynı amaçla NATO-Ukrayna Komisyonu kurulmuştur. Ayrıca NATO ile Ukrayna arasında 1995 yılında "Özel Ortaklık Sözleşmesi", 1997 yılında ise "Ortaklık Misakı" imzalanmıştır. Ukrayna'da 2004 yılı seçimlerinde Viktor Yuşçenko'nun Devlet Başkanlığı'na seçilmesiyle NATO'yla ılımlı şekilde devam eden ilişkiler, 2010 yılı seçimlerinde yönetime gelen Viktor Yanukoviç'le yön değiştirmiştir. NATO, Ukrayna'nın üyeliğini askıya almış, iki taraf arasında gelişen ilişkiler bozulma noktasına gelmiştir (Yıldırım, 2010: 61).

Ukrayna yönetimi, bağımsızlık sonrasındaki birkaç yıl içinde güvenlik politikalarında düzenlemeler yapmış, 1997 yılında Ukrayna Ulusal Güvenlik Konsepti yayınlanmıştır. Bu konsept, Ukrayna'nın sınırlarına mühimmat ve asker yerleştirilmesi, kitle imha silahlarının ve nükleer silahların kullanılması, Ukrayna'nın güvenliğini tehdit edebilecek saldırılar, komşu devletlerde oluşan etnik odaklı çatışmaların Ukrayna'yı etkileme olasılığı, askeri gücün savunma kabiliyetinin düşüşü ve bu yapının giderek siyasileşmesi gibi faktörlerden oluşmuştur. 2003 yılında Ukrayna Ulusal Güvenlik Prensipleri hakkında bir belge yasalaştırılmış, ardından 2004 yılında Askeri Doktrin hakkında bir belge daha yayınlanmıştır. Bu iki belgede de genel itibarıyla Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü tehdit edebilecek saldırılar, diğer devletlerden gelebilecek toprak talepleri ve devlet işleyişine müdahale girişimleri, askeri istikrarsızlık ve komşu devletlerin aşırı silahlanması en önemli konu başlıklarını oluşturmuştur (Anlar, 2014: 209).

2004 Ukrayna Askeri Doktrini; terörizm, askeri mühimmat ve Ukrayna'ya komşu devletlerin silah mühimmatlarını arttırmaları konuları üzerine yoğunlaşmıştır. Bu doktrinde AB ve NATO'ya üye olarak katılma hedefleri bulunurken, aynı yıl içerisinde Kuçma tarafından onaylanan bir kararnameyle Ukrayna'nın NATO'ya üye olma hedefi Askeri Doktrin'den kaldırılmıştır. 2005 yılında ise yeni başkan Yuşçenko tekrar Ukrayna'nın NATO üyeliği için Üyelik Eylem Planı'na katılma hedefini Askeri Doktrin'e eklemiştir. 2010 yılında ise "Ukrayna İç ve Dış Politikasının Temelleri" başlıklı bir güvenlik belgesinde Ukrayna'nın AB üyeliğini hedeflediği fakat askeri ve siyasi birlikteliklere girmeyeceği belirtilmiştir (Anlar, 2014: 209-210). Ukrayna, iktidarların değişimiyle AB ve NATO üyeliği konusunda istikrarsız bir politika izlemiştir.

"Enerji Politikaları Üzerinden Gelişen İlişkiler" başlığı altında da anlatılmaya çalışıldığı gibi Rusya "yakın çevre"sindeki devletleri kontrolü altında tutabilmek için enerji kartını bir politik silah olarak kullanmıştır. "Yakın çevre" devletleri üzerinde baskı kurarak bölgeyi kendisine bağlamaya çalışan Rusya, AB ile yakın ilişki kurmaya çalışan devletleri cezalandırmıştır. Bu bağlamda Ukrayna Krizi'nin ortaya çıkışına, Ortaklık Antlaşması neden olmuştur. Ukrayna'nın bu antlaşmayı imzalamasıyla Rusya'nın oluşturduğu Avrasya Birliği ve Gümrük Birliğine üye olmayacağı endişesini taşıyan Moskova, Ukrayna'nın içişlerine karışmıştır. Krizin ortaya çıkmasından sonra yaşanan halk protestoları, AB tarafından desteklenmiştir. Rusya'nın Donetsk bölgesindeki Rus azınlıkları kışkırtması krizi daha da derinleştirmiştir (Demir, 2014: 184-185).

2.5. Enerji Politikaları Üzerinden Gelişen İlişkiler

Enerji, devletlerin varlığını devam ettirebilmeleri ve dış dünyaya bağımlılıklarını azaltmaları için gerekli araçlardan biridir. Dünya üzerinde enerji kaynakları coğrafi özellikler gibi önceden planlanmamış bir şekilde var olmuşlardır. Bu nedenle devletler sahip oldukları enerji kaynaklarını pazarlayarak, enerji alışverişini oluşturmuşlardır. (Eken, 2006: 41). Ukrayna ve Rusya arasında enerji üzerinden kurulan ilişki de iki tarafı birbirine bağımlı hale getirmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenecek olan bu bağımlılık bazı dönemlerde güç gösterilerine ve çatışmalara dönüşmüştür.

Rusya Federasyonu'nun enerji politikalarına 1995 yılından itibaren yön verecek strateji, “2010 Yılına Kadar İzlenecek Enerji Politikalarının Temel Yönelimleri ve Rusya Federasyonu Akaryakıt ve Enerji Kompleksi'nin Yeniden İnşası Belgesi” ve “2010 Yılına Kadar İzlenecek Rusya Federasyonu Akaryakıt ve Enerji Kompleksi'nin Gelişimine ve Devletin Enerji Politikalarının Belirlenmesine İlişkin Enerji Stratejisi Belgesi” olmak üzere iki belge ile belirlenmeye çalışılmış ve sistemli bir enerji politikasının izlenmesi amaçlanmıştır (Eken, 2006: 43 içinde Yerşov, 2004: 35).

Petrol ve doğal gaz Rusya'nın en temel enerji kaynaklarını oluşturmaktadır. 2013 yılında doğal gaz ihracatı, Rusya'daki ihracatının yüzde 11'ini oluşturmuştur. Petrole kıyasla Rusya'ya daha büyük ölçekte ekonomik güç sağlayan doğal gaz, Avrupa, Asya ve dağıtım erişimi olan tüm ülkelerde Rusya'nın elini güçlendirmiştir. Ayrıca petrol üretimi ve ihracatı için alınan yüksek vergiler, doğal gazın artan potansiyeline katkıda bulunmuştur (Pamir, 2016: 241). Doğal gazın rekabetçi piyasası, Rusya'nın elindeki gücü dış politikada da kullanabilmesi sonucunu doğmuştur. Putin döneminde dış politika, ekonomi ve enerji kurumları üzerinden şekillendirilmiştir.

Putin döneminin yıldızı parlayan Rus enerji şirketleri Gazprom ve Rosneft⁷'tir. Rosneft'e göre daha geniş olan Gazprom, günümüzde dünyadaki toplam gaz üretiminin yaklaşık yüzde 12'sine tekabül eden üretim gücüyle dünyanın en büyük on enerji kuruluşundan biri olmuştur. Rusya doğal gaz rezervlerinin yüzde 71'ini elinde tutan Gazprom, ulusal gaz üretiminin yüzde 69'unu gerçekleştirmektedir. Üretilen gazın yarısından

⁷ Kurumlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. www.gazprom.com ve www.rosneft.com

fazlasını Rus tüketicilere satmakta ve otuzdan fazla ülkeye gaz ihraç etmektedir (Gazprom.com).

Yüzde 50'si devlete ait olan Gazprom, 1989 yılında SSCB Gaz Endüstrisi Bakanlığı'nın kamusal nitelikte faaliyet gösteren bir şirkete dönüştürülmesiyle kurulmuştur. 2011 yılında Yönetim Kurulu Başkanı olan eski Başbakan Yardımcısı Dmitri Medvedev cumhurbaşkanlığı görevine seçildikten sonra, yerini Viktor Zubkov'a bırakmıştır. Kurulda ayrıca Aleksei Miller da, Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmıştır (White, 2011: 157).

Sahip olduğu doğal gaz rezervleri üzerindeki geniş pay ve hükümet ile yakın ilişkileri dışında diğer doğal gaz dağıtım ağlarını bünyesine katma stratejisi Gazprom'un, kurumun oluşturduğu önemli bir "doğal gaz diplomasisi" sonucu ortaya çıkmıştır. Rus Hükümeti'nin desteğiyle Gazprom "yakın çevre" ülkelerinin doğal gaz dağıtım hat ve borularına sahip olma konusunda girişimlerde bulunmuştur. Böylelikle Rusya, doğal gaz dağıtım hatlarına sahip ülkelerin, ellerinde tuttıkları bu avantajın da önüne geçmeye çalışmıştır (Yapıcı, 2007: 136-137).

AB, Rusya'nın doğal kaynaklarını, değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak görmüştür. AB, Rusya ile enerji üzerinden yaptığı ticari ve ekonomik ilişkileri yoğunlaştırarak, enerji konusundaki ihtiyacını karşılamayı amaçlamıştır. 2000 ve 2001 yılında gerçekleşen gelişmeler⁸ ile AB ve Rusya arasında ticari ilişkilerin gelişmesini ve AB'nin Rusya'nın önemli dış yatırım kaynağı ve dış ticaret ortağı olmasını sağlamıştır. (Keskin, 2017: 26 içinde Zhussipbek, 2011: 52).

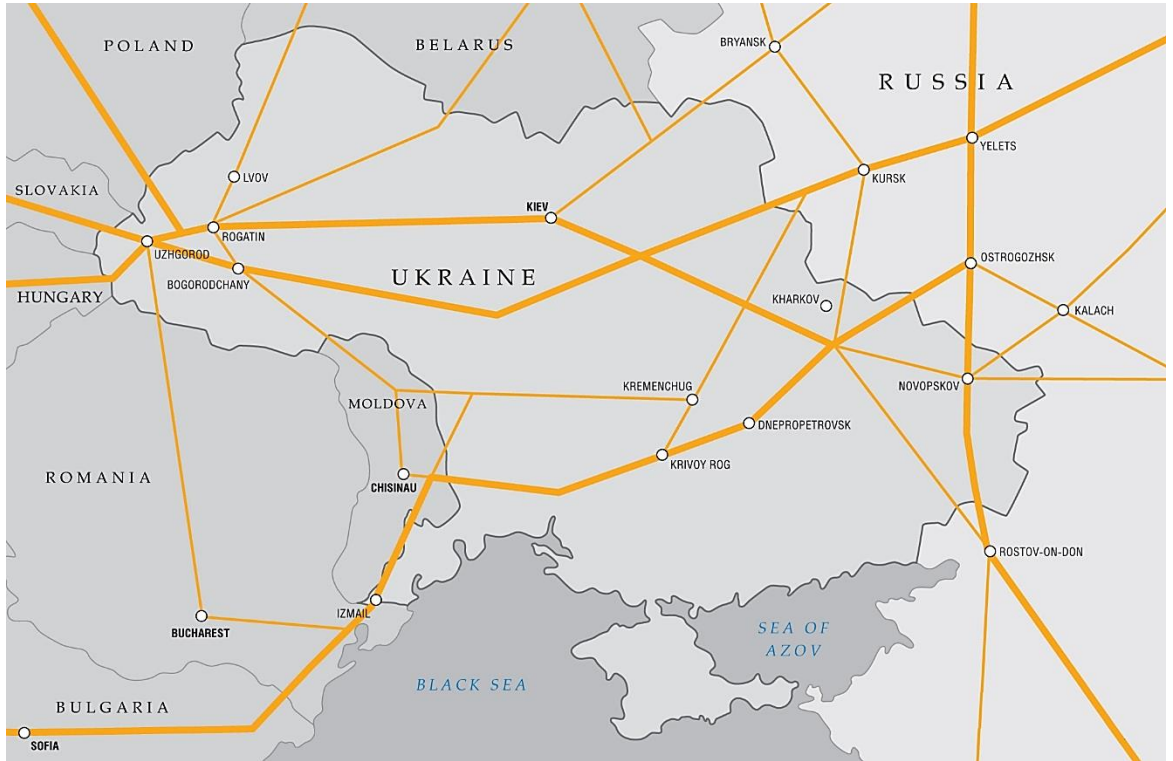
1990 yılında Avrupa Konseyi'nin Dublin toplantısında, enerji piyasasında yapılacak işbirliği sayesinde Doğu Avrupa, Hollanda ve Rusya'daki ekonomik kalkınmanın hızının artacağı yönünde görüş bildirilmiş ve işbirliğinin yürütülmesine yönelik çalışmalara başlanmıştır. 1991 yılı Aralık ayında Türkiye ve ABD'nin de içinde yer aldığı 38 devlet ve AB tarafından Lahey'de Avrupa Enerji Şartı Deklarasyonu (AEŞD) imzalanmıştır. (Kılavuz, 209: 181). Fakat Avrupa Enerji Şartı Deklarasyonu temelinde geliştirilen ve 1994 yılında imzaya sunulan Enerji Şartı Anlaşması, dönemin devlet başkanı Boris Yeltsin tarafından

⁸ 2000 yılında iktidara gelen Putin döneminde enerji, AB ile Rusya arasında ekonomik işbirliğine gidilmesinin amacı olarak görülmüş ve 2000 yılında başlatılan "Enerji Diyalogu" ile enerji kaynaklarının transferi ve Batı'ya yatırımların yapılmasıyla ilgili anlaşmalar yapılmıştır (Musaoğlu ve Özgöker, 2009: 89). Ayrıca, AB ve Rusya arasında ticari ilişkilerin gelişmesi açısından 2001 yılından itibaren taraflar arasındaki ilişkileri 'Ortak Ticaret Alanı' ile 'Ortak Avrupa Ekonomik Alanı'nı oluşturma yönünde geliştirilmesi kararlaştırılmıştır (Zhussipbek, 2011: 50).

imzalanırsa da Enerji Şartı Antlaşması'nın yatırım ve transitle ilgili şartlarına ilişkin çekinceler Duma tarafından hiçbir zaman onaylanmamıştır. Putin, Ağustos 2009'da Rusya'nın Enerji Şartı'na katılımını sona erdiren bir kararname yayınlamıştır. Ayrıca antlaşmanın hükümleri arasında üçüncü şahıslara erişim ilkesinde, altyapıyı, özellikle de doğal gaz boru hatlarını ve geçiş ülkelerinin akışı kesmelerini yasaklayan maddeye önem verilmiştir. Rusya bu nedenle antlaşmadan çekilmiş ve Ukrayna üzerinden AB ülkelerine gönderilen doğal gaz için kullanılan hatların geçtiği yolları güven altına alabilmek için yollar aramıştır (Luciani, 2015: 20).

Diğer yandan enerji alanında Rusya-Ukrayna ilişkilerinde yaşanan krizler bir başka sorunu oluşturmuştur. Avrupalılar petrol ve doğal gaz ihtiyaçlarının önemli bir kısmını Rusya ve Hazar Havzası'ndaki rezervlerden tedarik etmişlerdir. Bu bölgelerdeki enerji kaynaklarının Avrupa pazarına taşınmasında kullanılacak en kısa yol Ukrayna üzerinden geçmektedir. Harita 2.2.'de görüldüğü üzere, Ukrayna enerji kaynaklarına yakınlığı ve bu yollar üzerindeki jeopolitik konumu sebebiyle köprü görevi görmektedir. Rusya ve Orta Asya petrollerini Avrupa'ya taşımakta ve Ukrayna üzerinden geçen Druzba boru hattı günlük 1.2 milyon varil petrol aktarmaktadır (Yıldırım, 2010: 48).

Harita 2.2. Ukrayna'dan geçen Transit Gaz Boru Hattı Haritası (2012)

Kaynak: Gazprom

Ayrıca Rusya'dan Batı pazarlarına transfer edilen doğal gazın yüzde 90'ından fazlası Tablo 2.4.'te görülen Ukrayna üzerindeki boru hatlarıyla taşınmaktadır (Yıldırım, 2010: 48). Bu sebeple Rusya-Ukrayna ticari ilişkilerinde petrol ve doğal gaz en önemli ürünler olmuşlardır. Ukrayna, Rusya'ya enerji alanında bağımlı hale gelmiş olmasına rağmen iki ülke arasında “doğal gaz sevkiyatı, taşıma bedeli, fiyat ve miktar” konularında da sorunlar yaşanmıştır (Erbil, 2010:157-158).

Tablo 2.5. Ukrayna Topraklarından Geçen Uluslararası Doğal Gaz Boru Hatları

Ülkeler	Boru Hatları	Kapasite
Moldova - Ukrayna	Ananyiv-İzmail (loop-line)	
	Mobilyiv-Podilskiy (dağıtım hattı)	
	Reni Dağıtım Hattı	
	Sokiryaniy Dağıtım Hattı	
	Tiraspol - Odessa	
	Yampol Dağıtım Hattı	
Moldova - Ukrayna - Romanya	Shebelinka-Dnepropetrovsk-İzmail	
Polonya - Ukrayna	Bratstvo İhracat Hattı	4.0
Rusya - Belarus - Ukrayna	Torzhek - Dolina	
	Yamal - Uzhgorod	40.0
	Yamal - Uzhgorod (loop-line)	
Rusya-Kazakistan-Ukrayna	Orenburg-Novo Pskov-Sheblinka (loop-line)	44.0
Rusya - Kazakistan - Ukrayna - Slovakya - Çekya - Almanya - Fransa	Soyuz İhracat Hattı	23.8
Rusya - Ukrayna	Aksay-Mariupol	
	Dar`Yevka - Krasnyy Sulin	
	Gorlovka - Taganrog	
	Gorlovka - Taganrog (loop-line)	
	Kursk - Kremenchug	32.0
	Markovo - Lugansk	
	Mayevka - Alekseyevka	
	Kuzey Kafkasya -Merkez	
	Kuzey Kafkasya -Merkez (loop-line)	
	Petrovsk - Novo-Pskov (loop- line)	
	Semeykino - Belaya Kalitya	
	Tula - Shostka - Kiyev	20.0
	Urengoy - Novo-Pskov	32.0
	Urengoy - Uzhgorod	70.2
	Urengoy - Uzhgorod (loop line)	
Yelets - Kremenchug - Krivoy Rog		
Yelets - Kursk - Dikann`Ka	25.9	
Türkmenistan - Özbekistan - Kazakistan - Rusya - Ukrayna	Orta Asya - Merkez IV (loop-line)	
Ukrayna - Belarus	Dashava - Minsk	
	Shchors - Gomel	
Ukrayna - Macaristan	Bratstvo (Brotherhood) Boru Hattı	16.5
Ukrayna - Moldova	Kremenchuk - Dolina	22.8
Ukrayna - Moldova - Romanya - Bulgaristan	Shebelinka - Dnepropetrovsk - İzmail	
	Shebelinka - Dnepropetrovsk - İzmail (loop-line)	
Ukrayna - Romanya	Tekovo - Satu Mare	
Ukrayna - Rusya	Kiyev - Bryansk - Beluosovo	
Özbekistan - Türkmenistan - Kazakistan - Rusya - Ukrayna	Orta Asya - Merkez IV	35.0

Kaynak: (Mammadov, 2014:69-70)

2006 yılında Ukrayna enerji tüketiminin yarısı doğal gazdan sağlamıştır. Ukrayna'nın doğal gaz kullanımının yüzde 66'ısı ise Rusya'dan sağlanmıştır. Ukrayna yönetiminin enerji politikası, Moskova'yı rahatsız etmemek ve AB ile ilişkilerin iyileştirilmesi arasında bir denge kurulması odaklı olmuştur. 2005 yılında iktidara gelen Batı yanlısı devlet başkanı Viktor Yuşçenko, önceki rejimin seçim sahtekarlığı girişimlerinin üstesinden gelerek Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ukrayna'nın hazır olduğu anda NATO'ya ve AB'ye katılabilmesi için ciddi reformlar yapacağını söylemiştir. Kısa süre içerisinde Gazprom fiyat artışına giderek doğal gazın fiyatını bin kübik metre başına 50 dolardan 230 dolara çıkarmıştır. Teklif ve ödemelerde yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle 31 Aralık 2006 tarihinde kısa süreli bir kesinti uygulanmıştır (Woehrel, 2009: 7-8).

Şirket, daha sonra Ukrayna'yla fiyat ve ödemelerinde çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle uzun süreli bir kesinti uygulamıştır. Ukrayna'nın kendi bölgesinden geçerek Batı Avrupa'ya nakledilen gazı kullanmaktan kaçınacağını ummuştur. Fakat kış mevsiminin ortasında, Ukraynalı tüketicilerden gazın kendileri için gönderilmediğini düşünerek kullanmamalarını beklemek imkânsızdır. Nitekim Gazprom, bu nedenle Ukrayna'yı gazı çalmakla suçlamış ve 2009 yılının Ocak ayında akışı tamamen kesmiştir. Bu durumun sonuçları özellikle Güneydoğu Avrupa ülkeleri için oldukça ağır olmuştur. Gazprom AB'nin arzının sürekli olması konusunda kaygı duymadığından AB'nin güvенеbileceği bir tedarikçi olmak yerine güvenilmez bir hale gelerek hem Ukrayna hem de AB ile daha iyi bir pazarlık yapabileceği düşüncesiyle kesintiler uygulamıştır (Luciani, 2015: 25).

2010 yılında Viktor Yanukoviç'in Ukrayna Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra AB ile yapılacak Ortaklık Antlaşması askıya alınmıştır. Bu olaydan sonra Yanukoviç ve Putin'in imzaladığı "doğal gazda indirim ve on beş milyar dolar değerindeki ekonomik yardım antlaşması", Batı taraftarlarını ve muhalefeti rahatsız etmiş, hükümet karşıtı yapılan büyük katılımlı protestolar tansiyonu daha da yükseltmiştir (Semercioğlu, 2016: 190).

Ukrayna'daki boru hatlarını kontrol etme çabası içinde olan Rusya, kısmen de olsa, Ukrayna üzerinden geçen doğal gaz taşıma yollarına alternatif bulmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Rusya, 2012 yılında Kuzey Akımı Boru Hattıyla Baltık Denizi'nden ve 2015 yılında Güney Akımı Boru Hattıyla Balkanlar üzerinden Batı Avrupa'ya yeni enerji ihracat rotaları geliştirmiştir. Böylece Rusya'nın enerji ile ilgili konularda Ukrayna üzerindeki baskısı azalmıştır. Böyle bir gelişmenin sonucunda Rusya'nın, enerji dışındaki konularda Ukrayna'ya daha fazla baskı yapabileceği düşünülmüştür. Öte yandan Batı Avrupa

lkelerinin, Rusya gibi Ukrayna'nın gaz taşıma altyapısına bağlı olmaları Ukrayna'nın geleceğindeki paylarını düşündürmüştür (Woehrel, 2009: 7).

3. BÖLÜM

3. UKRAYNA KRİZİNE GİDEN YOL

Ukrayna ve Rusya arasında giderek gerilen ilişkileri anlatmaya çalıştığımız çalışmamızın ikinci bölümünden sonra, son bölüm olan üçüncü bölümde; Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan en gergin dönem çözümlenecektir. Bu bölüm içerisinde incelenen olaylar, Ukrayna ve Rusya ilişkilerindeki yaşanan krizin bir doğal gaz sorunundan uluslararası kamuoyunun da yoğun bir biçimde dikkatini çeken bir krize evrilme sürecinde yaşanan gelişmelerdir. Bu sürecin ertesinde 2010 yılında gerçekleştirilen seçimlerde Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç'in göreve gelmesiyle Ukrayna'da hissedilir otoriter bir hava hakim olmuştur. 2013 yılında ise Ukrayna'nın Batı'ya yakın ilişki kurma gayreti Rusya tarafından tepkiyle karşılanınca Ukrayna'da "Euromeydan (Euromaidan)" adıyla bilinen protesto hareketleri yaşanmıştır. Rusya'nın Kırım'ı İlhakı, bu sürecin son halkası olmuştur. Ardından, Ukrayna'nın doğusunda yer alan Donbas bölgesinde Rusya yanlısı isyancıların özel bir statüye sahip olmak istediklerini belirterek bu toprağı işgal etmeleriyle çevre devletlerin de dahil olduğu bir kriz ortaya çıkmıştır. Bu bölümde krize giden süreci açıklayabilmek için gerçekleşen olaylar çözümlenerek, Ukrayna Krizi'nin arka planı açıklanmıştır.

3.1. "Turuncu Devrim" ve Sonrası Süreç

2004 yılı, Ukrayna ve Rusya arasında bir takım anlaşmazlıkların gün yüzüne çıktığı bir süreci başlatmıştır. 2003 yılı Ekim ayında Ukrayna ve Rusya'nın deniz sınırının belirlenmesi konusunda Rusya'nın Azak Denizi'ni Karadeniz'e bağlayan Kerç Boğazı içerisinde yer alan Tuzla adası ile Rusya'nın adaya dönük olan kıyılarının birleştirilerek bir set yapma girişimi krize dönüşmüştür (Zhurzhenko, 2014: 15). Setin inşa edilmesi Ukrayna tarafından toprak bütünlüğü ve sınır güvenliğini ihlal edici bulunmuş, Ukrayna Parlamentosu'nda alınan bir karar ile inşaatın devam etmesinin Rusya ile ilişkilerin gözden geçirilmesine neden olacağı belirtilmiştir. Hızla gelişen kriz, iki devlet başbakanı Kasyanov ve Yanukoviç tarafından alınan inşaatın durdurulması kararıyla sonlandırılabilmiştir. İki devlet daha sonra Azak Denizi ve Kerç Boğazı'nın paylaşımı ve ortak kullanımı konusunda bir antlaşma imzalamış ve 1992 yılından beri devam eden bir sorunu çözüme kavuşturmuştur (Özdal, 2012; 191-193).

2000 yılında Ukrayna'da ortaya çıkan "Kuchmagate" skandalıyla Devlet Başkanı Kuçma'nın muhalif yazılar yazan bir gazetecinin öldürülmesi ve buna benzer birkaç cinayette

parmağı olduğu iddiaları, halkın Kuçma'ya olan güvenini yitirmesine neden olmuştur (Kubicek, 2008: 159). 2004 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde Ukrayna halkı Kuçmasız bir yönetimi tercih etmiştir. “Turuncu Devrim”i tetikleyen protestolar sonrası yapılan seçimde iktidar tarafında “Kuchmagate Krizi”nin etkisiyle bir çöküş, muhalefet tarafında ise bir yükseliş gözlenmiştir.

2004 yılında yaşanan “Turuncu Devrim” süreci daha sonra 2014 yılında yaşanan Ukrayna Krizi'yle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. “Turuncu Devrim”in ortaya çıkmasında etkili olan pek çok faktör, Ukrayna Krizi'nin ortaya çıkışında da kendini göstermiştir. Rusya'nın bu krizin çözümünde etkili bir siyaset izleyip politik ve etnik unsurları göze alarak adımlar atmadığı ve “Turuncu Devrim”in bu bağlamda bir dönüm noktası olduğu söylenebilir.

“Turuncu Devrim”, 2004 yılı başkanlık seçimlerinin adil olmadığı düşüncesi ile başlamıştır. Bu bağlamda Başkanlık seçimlerini çözümleyebilmek için Tablo 3.1'de Başkanlık seçimlerinde yüzdelik dağılım üzerinden partilerin her bir turda aldığı oylar verilmiştir.

Tablo 3.1. 2004 Başkanlık Seçimleri

Partiler/Adaylar	Birinci Tur	İkinci Tur	Üçüncü Tur
Bizim Ukrayna Viktor Yuşçenko	% 39,9	% 46,7	% 52
Bölgeler Partisi Viktor Yanukoviç	% 39,3	% 49,4	% 44,2
Sosyalist Parti Oleksandr Moroz	% 5,8	-	-
Komünist Parti Petro Symonenko	% 5	-	-

(Kaynak: Kubicek,2008:170)

Birinci tur seçimlerde en çok oyu alan iki aday, ikinci tur seçimlere girmiştir. Yuşçenko Batı ve Merkezi Ukrayna bölgesinden diğer adaylara göre daha fazla oy almıştır. Yanukoviç ise Rusçanın daha fazla konuşulduğu Güney ve Doğu Ukrayna bölgesinden daha fazla oy almıştır. İkinci tur oylamada Oleksandr Moroz'un destek verdiği Yuşçenko'ya karşı, Komünist Parti adayı Petro Symonenko'nun desteğini alan Yanukoviç zafer ilan etmiştir. Oysa bağımsız seçim anketleri Yuşçenko'nun seçimi kazanacağı tahmininde bulunmuştur. Seçim gözlemcileri ise sayısız seçim hilesinin varlığını iddia etmiştir. Kullanılmayan oyların

kullanılmış gibi gösterilmesi iddiaların odağında yer alırken, şişirilmiş katılım oranlarıyla bazı bölgelerde özellikle Donetsk'te kayıtlı seçmenlerden daha fazla oy bulunması iddiaların en somut delillerinden biri olmuştur. 22 Kasım tarihinde Putin tarafından Yanukoviç'in "zaferi" kutlanmış fakat Yanukoviç'in seçimde aldığı oy oranları 24 Kasım'a kadar açıklanmamıştır. Tüm bu olanlar üzerine kitlesel protestolar başlamıştır. Turuncu renge bürünmüş yüz binlerce kişi protestolara katılmıştır (Kubicek, 2008: 169-170).

İlk kez 1990 yılının Ekim ayında bir grup genç Ekim Devrimi anısına yapılan Lenin heykelinin bulunduğu Khreshchatyk Bulvarı'nda açlık grevine başlamış, hükümeti istifaya çağırılmış ve hükümetten siyasi reformlar talep etmişlerdir. Bu protestolar daha sonra yapılanlara örnek olmuş ve alan siyasi protestolar için sembol haline gelmiştir. Daha sonra 2004-2005 yılının kış aylarında ülkenin farklı bölgelerinden gelen protestocu öğrencilerin önderliğinde bulvarın sonundaki Maidan Nezalezhnosti (Bağımsızlık Meydanı) denilen alanda "Turuncu Devrim" gerçekleşmiştir. Fakat bu kez protestocular 1990 yılındakinden farklı olarak, yolsuzluğu ve çıkarıcı elitleri protesto etmişlerdir (Yekelchuk, 2015:2).

Ordu ve güvenlik güçleri protestoculara karşı güç kullanamamıştır. Güvenlik güçleri de dahil olmak üzere "iktidar partisi" içindeki elitler, Yanukoviç'ten uzaklaşmaya başlamışlardır. 29 Kasım 2004 tarihinde Kuçma yeni bir seçim ihtiyacını kabul etmiş ve ertesi gün cumhurbaşkanlığını geçici bir çözüm olarak sürdürüp, Yuşçenko'yu başbakan yapmayı teklif etmiş; Yuşçenko ise bu teklifi reddetmiştir. 3 Aralık'ta, Yüksek Mahkeme seçimleri geçersiz saymış ve yeni bir oylama turu yapılmasını istemiştir. Seçim Yasası'nda, Merkez Seçim Komisyonu'nun gözetimi de dahil olmak üzere yapılan değişiklikler daha adil bir oylama yapılması için hızla parlamentoya getirilmiş, büyük bir çoğunlukla kabul edilmiş ve yeni bir seçim turu düzenlenmiştir. Kararın ezici bir çoğunlukla alınması Yanukoviç'e desteğin azalmakta olduğunun göstergesi olmuştur. (Kubicek, 2008: 173).

11 Aralık tarihinde ilginç bir gelişme yaşanmış; Avusturya'daki doktorlar Yuşçenko'nun dioksitle zehirlendiğini açıklamışlardır. Olaylar geliştikçe, protesto için toplananlar Maidan Nezalezhnosti'yi sürekli olarak işgale başlamıştır. Timoşenko ve Yuşçenko'nun sert konuşmalarıyla cesaretlenen kalabalık, 26 Aralık tarihinde yapılan son oylamaya kadar meydana beklemiştir. Tablo 3.1.'de görüldüğü gibi, yapılan seçimlerde Yuşçenko oyların yüzde 52'sini almıştır. Merkez Seçim Komisyonu, 10 Ocak 2005'te Yuşçenko'nun zaferini onaylamış; böylelikle Yuşçenko 23 Ocak tarihinde Ukrayna'nın cumhurbaşkanı olarak yemin etmiştir (Kubicek, 2008: 173).

“Turuncu Devrim”, 2004 yılından sonra Ukrayna halkının kendisini Batı ve AB’ye daha yakın bir yerde konumlandırmasına sebep olmuştur. Seçimlerin hileli olduğunun düşünülmesi, halkın gözünde Timoşenko ve Yuşçenko’nun destek kazanmasına neden olmuştur. Ukrayna iki liderin kendi yönetimleri süresince giderek AB’ye daha çok yakınlaşmıştır. Ukrayna’nın AB’yle yakınlaşması ve yakınlaşmanın işbirliğine dönüşmesi, Rusya için kabul edilemez bir durum haline gelmiştir (Keskin, 2017: 86).

“Turuncu Devrim”in “yayılan bir virüs” olduğunu düşünen Graeme Herd’e (2005) göre, Sovyet sonrası dönemde “Turuncu Devrim” öncesi gerçekleşen bazı özgürlük hareketleri ve devrimlerde, uluslararası sivil toplum kuruluşları rejimi değiştirebilecek etkide rol almıştır. Herd, devletlerin değişimi getirecek gizli bir stratejik plan ile sistematik ve koordineli bir biçimde rejim değişikliğine yönlendirildiklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Buna kanıt olarak, 2000 yılında Sırbistan’dan başlayarak, Kasım 2003’te Gürcistan’da “Gül Devrimi” ve Kasım 2004’te Ukrayna’da “Turuncu Devrim” olarak ortaya çıkan bir dizi devrime tanık olduğunu savunmuştur. Bu devrimlerin bir dizi ortak özelliklere sahip olduğunu iddia etmiştir. Herd, her bir devrimin arkasındaki itici gücün çekici sloganlar ve semboller kullanan birer gençlik protesto hareketi olmasına dikkat çekmiştir. Örnek olarak, Sırbistan’da “Otpor” (“Direniş”) hareketin sloganı “Gotovye” (“Bitti!”) ve logosu beyaz zemin üzerine siyah bir yumruk olmuştur. Gürcistan’da gençlik hareketi “Kmara”, “Yeter” sloganı ile sarı bir arka plan üzerinde siyah bir yumruk logosunu kullanarak ortaya çıkmıştır. Ukrayna’daki hareketin sloganı “Pora” (“Tam Zamanı”) olmuş ve buna turuncu eşarp sembolü eşlik etmiştir. Ayrıca kalabalığı coşturmak için “Vstavay!” (“Yüksel!”) olarak bilinen marş kullanılmıştır (Herd, 2005; 15-16).

“Turuncu Devrim” hakkında ileri sürülen iddialar, siyasi ortamı gerginleştirmiştir. Yuşçenko ve Timoşenko arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar da bu ortamı etkilemiştir. 2005 yılında “Turuncu Devrim”in getirdiği iyimser hava dağıldıktan sonra devrim sürecinde işbirliği yapanlar arasında görüş farklılıkları ortaya çıkmaya başlamıştır. Yuşçenko, Timoşenko’nun özelleştirmeleri tekrar gözden geçirme fikrine ve enerji fiyatları üzerinde kontrol sağlama çabalarına karşı çıkmıştır. Sonrasında ise Yuşçenko, Petro Poroşenko’yu Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi Başkanı olarak atamıştır. Timoşenko, Poroşenko’yu kendi pozisyonu için bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. Yuşçenko, devlet yönetimindeki aktörleri arasında arayış bulmaya çalışmıştır. Daha sonra Yuşçenko’nun da adı bir takım skandallara karışmış, Poroşenko hakkında rüşvet iddiaları ortaya çıkmış ve istifa etmiştir. Hükümet neredeyse felç olma noktasında gelmiştir. Yuşçenko, 2005 yılının Eylül ayında

Timoşenko'yu görevden alarak yerine yeni başbakan olarak Yuriy Yekhanurov'u atamıştır. Bunun gerçekleşmesi için Yanukoviç'le parlamento içinde bir pazarlık yapılmıştır. Yanukoviç diğer partilerin desteğini de alarak 2006 seçimlerinde başbakan adayı olmuş ve seçilmiştir. Yanukoviç demokratik ilkelere geri dönüş yaptığını göstermeye çalışırken, Rusya ile ilişkileri arttırmış ve Ukrayna'nın NATO üyeliğine sıcak bakmadığını belirtmiştir. (Kubicek, 2008: 174-177).

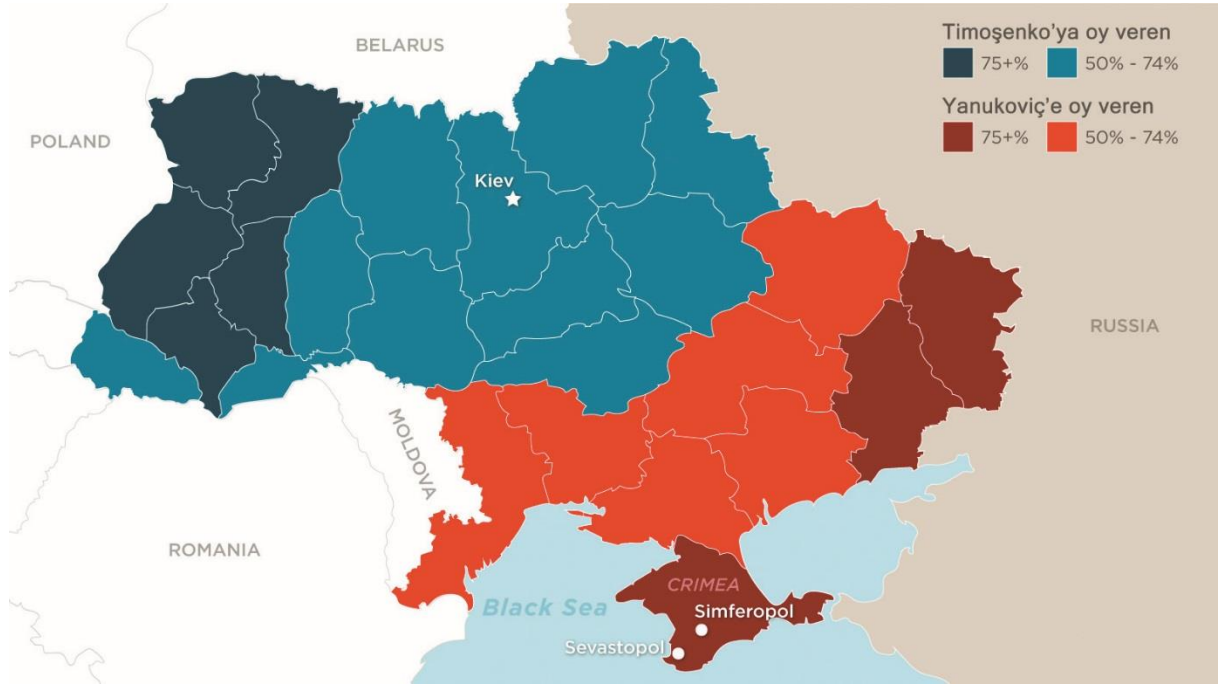
Tablo 3.2. 2006 ve 2007 Parlamento Seçimleri Karşılaştırması

Partiler	2006		2007		2006'dan farkı -/+
	% olarak Oy	Koltuk sayısı	% olarak Oy	Koltuk sayısı	
Bölgeler Partisi	32	186	34.4	175	-11
Timoşenko Bloğu	22.3	129	30.7	156	+27
Bizim Ukrayna	14	81	14.2	72	-9
Sosyalistler	5.7	33	2.9	0	-33
Komünistler	3.7	21	5.4	27	+6
Lytvyn Bloğu	-	-	4.0	20	+20

(Kaynak: Kubicek, 2008:177,179)

Tablo 3.2.'de görüldüğü gibi iktidarda radikal bir değişim yaratmamış olan seçim sonuçları “Turuncu Devrim”in etkisinin azalmakta olduğunu göstermiştir. Yanukoviç'in tüm partilerden oluşan bir koalisyonla hükümet kurma teklifi Timoşenko'nun reddi üzerine değerlendirilmemiştir. “Turuncu Devrim” partileri olarak bilinen “Bizim Ukrayna” ve “Timoşenko Bloğu” bir araya gelerek bir koalisyon hükümeti kurma çabasına girmişlerdir. Fakat bir yandan da her biri 2009 yılında yapılacak olan başkanlık seçimlerini beklemiştir. 2006-2007 yılları Ukrayna'nın yükseliş dönemi olmuş, ekonomide neredeyse çift haneli bir büyüme rakamına ulaşılmıştır. Fakat bu büyüme rakamlarına yolsuzluklar eşlik etmiştir. Diğer taraftan, bölgesel bölünmüşlüğün de güçlendiği görülmüştür. Avrupa Birliği üyeliğinin yakın gelecekte gerçekleşme olasılığının düşmesi, bölünmüşlüğü tetikleyen bir faktör olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan Rusya'nın otoriterliğe dönüşü, Rusya-Ukrayna ilişkilerinin sorunlu ilerleyeceğini göstermiştir. (Kubicek, 2008: 179-180).

Harita 3.1. 2010 Yılı Ukrayna Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Kaynak: CNN website (<https://edition.cnn.com/interactive/2014/02/world/ukraine-divided/>)

2010 yılında süre gelen problemlerden faydalanan Yanukoviç, yakın takipçisi Timoşenko'yu geçerek iktidara gelmiştir. Böylece “Turuncu Devrim”in etkilerini silecek bir gelişme ortaya çıkmıştır. Ayrıca Yanukoviç, Rusya ile ilişkileri oldukça sıkılaştırmış, Batı ile ilişkilerde ise dengeli bir siyaset izlenmiştir. Donetsk'te kendini destekleyen gruplardan aldığı güçle Ukrayna'yı daha fazla fayda elde edeceği tarafa yönlendirmiştir. Ancak Yanukoviç, eşzamanlı olarak AB üyeliğine özel bir vurgu yaparak, Rusya ile AB arasında bir denge siyaseti izlemeye çalışmış, bu durum dış politikada gelgitlerin yaşandığı şekilde yorumlanmıştır. AB ile yakınlaşma söylemine yer veren Yanukoviç, diğer taraftan Kırım'daki Karadeniz Filo Üssü'nün genişlemesi konusunda Rusya'dan yana olup bu konuda adım atmıştır. Ukrayna'nın Rusya ile Gümrük Birliği'ne girmesine sıcak bakmamış, Ukrayna için gerekli olan mali kaynağın AB ile oluşan yakınlaşmadan geleceğini düşünmüştür. Rusya'nın Yanukoviç'in bu politikasına karşı, 2013 yılının Kasım ayında Ukrayna ile olan ticaretine kotalar koyduğunu açıklaması, Yanukoviç'in AB ile imzalamak üzere olduğu siyasi ve ekonomik ortaklık antlaşmasını engellemiştir (Karadeli, 2014b: 126).

Bir devlet başkanı olarak Yanukoviç'in dönemeçli siyaseti çok eleştirilmiştir. Çeçenistan'da Kadirov ve Belarus'ta Lukaşenko gibi Rusya'nın desteklediği liderlerin totaliter ve otokrat olması Yanukoviç'in de, böyle bir eğiliminin olduğunu düşündürmüştür. Ukrayna halkının bir kısmı bu otoriter yaklaşımları engellemek için aynı tarihlerde

Bağımsızlık Meydanı'nı tekrar doldurmuştur. Sonuçta, Bağımsızlık Meydanı'nda toplumsal gösteri süreci bu gelişmelerin ardından yeniden başlamıştır (Keskin, 2017: 88).

“Turuncu Devrim”in hatırlattığı düşünceler, otoriter liderlerin yönetime gelmesiyle silinip giderken, Ukrayna halkı Euromeydan protestolarına neden olan olaylar ve Kırım'ın Rusya tarafından ilhakıyla ustaca gerçekleştirilen bir proje ile karşı karşıya kalmıştır.

3.2. Euromeydan (Euromaidan)

Ukrayna Krizi'nin oluşumunda yaşanan “Euromaidan” Türkçe ismiyle “Euromeydan” ya da “Haysiyet Devrimi” (Dignity Revolution) olarak da bilinmektedir. Bu kısımda iki devlet arası ilişkilerde Euromeydan'ın yarattığı gerginliğin sebeplerinden bahsedilecektir.

21 Kasım 2013 tarihinde Vilnius'ta Ukrayna Hükümeti'nin 2009 yılından beri imzalanma noktasına getirmeye çalıştığı AB ile Ortaklık Antlaşması'nın Yanukoviç tarafından imzalanmayacağı açıklanmıştır. Rusya'nın kurmayı planladığı gümrük birliği için Ukrayna'ya ihtiyacı olması yüzünden Ukrayna'nın AB ile yakınlaşması ya da olası bir birleşmeye müsaade etmediği düşünülmüştür. Ukrayna halkı bunu devletin iradesine müdahale olarak nitelendirmiş ve bu durumu protesto etmek için “Turuncu Devrim” ve daha önceki protestolarda alışıldığı gibi “Maidan” olarak bilinen bölgeye akın etmişlerdir. 1 Aralık tarihinde bu bölgeyi kamp kurarak işgal edenler, sayısı 200.000 ile 500.000 arasında değişen polisin müdahale edemediği bir topluluğa dönüşmüştür (Rakhmanova, 2016:345-346).

“Maidan”, Ukrayna'nın başkenti Kiev'in ana meydanlarından biri olan Nezalezhnosti Meydanı'na (Bağımsızlık Meydanı) verdikleri kısa isimdir. Bu isim aynı zamanda protestoların popüler mekânı anlamını da ifade etmektedir. “Maidan”, Türk kökenli bir kelimedir ve Ukraynalılar muhtemelen bu kelimeyi Kırım'da yaşayan Tatarlardan ya da diğer Türkçe konuşan topluluklardan almıştır. Kiev'in aşağı yakasında şehrin en işlek Caddesi'nde bulunan Khreshchatyk (Kreşçatik) Bulvarı da protestoların çokça yaşandığı bir bölge olmuştur (Yekelchik, 2015:1).

Kırım'ın ilhakından sonra kamuoyundaki imajını tazelemek isteyen Rusya Devlet Başkanı Putin, çok kısa bir süre içinde milyarlarca avro harcayarak gerçekleştirdiği Soçi'deki 2014 Kış Olimpiyat Oyunları'nı, bir gövde gösterisine dönüştürmüştür. Büyük bir başarıyla geçirilen olimpiyatlar büyük bir göz boyama olarak nitelendirilmiştir. Davet edilen devlet liderlerinin bazıları çeşitli sebeplerle katılmak istememiştir. Rusya Hükümeti'nin birçok

konuda aldığı radikal kararlar Rusya'yı göreceli olarak yalnızlaştırmıştır. Örneğin Rusya'nın kuzey kutbunda petrol ve doğal gaz aramaları yapan Gazprom'un bir uzantısı olan Gazprom Neft Shelf Greenpeace örgütü tarafından protesto edilmiş ve bu olay küçük çapta bir krize neden olmuştur. Protestocular kuzey kutbunun aramalar sırasında kirletildiği ve platformların çok eski olduğu için petrol sızdığını ileri sürmüşlerdir. Olay uluslararası kamuoyunda yankı bulmuştur. 2012 ve 2013 yıllarında protestocuların RF güvenlik güçleri tarafından tutuklanmaları ve sonrasında Putin tarafından affedilerek serbest bırakılmaları, Rusya Federasyonu yönetiminin dış tepkilere önem vermeden karar alabildiğini göstermek için geliştirilen bir strateji olarak yorumlanmıştır (Rakhmanova, 2016:337-340).

Ukrayna 2013 yılının sonundan 2014 yılının ortalarına kadar büyük çaplı protestoların yol açtığı karışıklıklar ve çatışmalar ile boğuşmuş, hem bir iktidar değişimi hem de bir toprak kaybı yaşamıştır. İktidarın eleştirilen ismi Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç Ukrayna'nın imzalanma aşamasındaki AB ile ortaklık antlaşmasından çekilmesiyle başlayan protestolar sonucunda iktidarı kaybetmiş, 22 Şubat 2014 tarihinde Ukrayna'yı terk etmek durumunda kalmıştır. 25 Mayıs 2014 tarihinde yapılan seçimlerde Petro Poroşenko Devlet Başkanlığı görevine seçilmiştir. Bir iş adamı kimliğinin yanında eski bir bürokrat olan Poroşenko 7 Haziran 2014 tarihinde Ukrayna'nın beşinci cumhurbaşkanı olarak görevine başlamıştır (Kelkitli, 2014:289).

Protestolar her iki devlete de ağır ekonomik kayıplar yaşatmıştır. Ukrayna için krizin ekonomik boyutu yıkıcı olmuştur. Ukrayna'nın iç ve dış borçlarının toplamı ülkenin GSMH'sinin neredeyse yüzde 53'üne tekabül etmiştir. Borçlardan doğan masraflar bile ülke GSMH'sinin yüzde 10'u kadardır. Yardım istemek amacıyla Rusya'ya başvuran Yanukoviç, 15 Milyar dolar değerinde bir kredi ve doğal gaz fiyatlarında yüzde 30'luk bir indirim sözü almıştır. Aralık ayından itibaren söz verilen kredi ödenmeye başlanmıştır. Fakat bu Ukrayna halkını tatmin etmemiştir, Yanukoviç'in istifası istenmiştir. Yanukoviç iki ay boyunca protestoları bastırmak için taktikler aramış, protestolara karşı yasalar çıkarmıştır, ancak protestocuları karalılıklarından döndürememiştir. ABD ve AB sorunun çözümü için uzun süre iki tarafla görüşmeler düzenlemiştir. 7 Şubat tarihinde Soçi'de düzenlenecek olan 2014 Kış Olimpiyat Oyunları açılışında Yanukoviç, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'le kısa bir görüşme yapmışsa da, görüşmede nelerin konuşulduğu bilinmemektedir. Bu görüşmenin hemen ardından 19 Şubat günü polisin çok sert müdahalesinde kayıplar verilmiştir. Çatışmalarda aralarında polis memurlarının da bulunduğu 25 kişi hayatını kaybetmiş en az

240 kişi yaralı şekilde hastanelere kaldırılmıştır. Ertesi gün Ukrayna'ya olaylarla ilgili görüşmeler yapmak üzere gelecek olan Fransa Dışişleri Bakanı Laurent Fabius, Alman Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier ve Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski ile yapılacak görüşmeler öncesinde muhalefetle bir "ateşkes" imzalandığı duyurulmuştur. Ateşkese inanmayan göstericilerle polis arasında çıkan çatışmalarda 62 kişi hayatını kaybetmiş 500'den fazla kişi yaralanmıştır. 21 Şubat tarihinde Avrupalı yetkililer nezdinde yapılan görüşmelerde Yanukoviç ve Putin'in telefonla görüşmelerinden sonra birçok konuda uzlaşmaya varılmış, erkene alınan seçimlere kadar bir koalisyon hükümeti kurulması ve anayasa düzenlemeleri yapılması kararlaştırılmıştır. Muhalefet, alınan kararların uygulanmasında ısrar etmiş, Parlamento tarafından Yanukoviç görevinden alınmış yerine geçici Parlamento Başkanı olarak Oleksandr Turçinov getirilmiştir (Rakhmanova, 2016:346-348).

Yanukoviç'in beklenmeyen gelişmeler karşısında süreci iyi yönetememesi onun sonu olmuş, görevinden alındıktan sonra Yanukoviç Ukrayna'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Ayrıca, muhalefet partilerinin de destek verdiği protestolar sonucunda 2011 yılında hapse giren Timoşenko'nun serbest bırakılması da sağlanmıştır (Demir, 2014: 171).

Kırım'da yaşayan Ruslar Euromeydan direnişinin iktidarı düşürmek için tasarlandığını, bunun bir darbe girişimi olduğunu düşünmektedirler. Yaşanan olayları Anayasa ihlali olarak görerek, Yanukoviç'in el çektilmesini meşru saymamışlardır. Kırım Yönetimi ve Rusya taraftarı olan diğer aktörler, başa geçen isimlerin ırkçı davranışları olduğunu iddia ederek, Rusça konuşanların ve Rus ırkından olanların büyük tehlikede olduğunu iddia etmişlerdir (Keskin, 2014:93).

Kırım'ın ilhakından sonra Batı yanlısı iktidara karşı Donetsk, Lugansk, Odessa, Kharkiv şehirleri başta olmak üzere Ukrayna'nın doğusunda Rus kökenli vatandaşların çoğunlukla yaşadığı şehirlerde başlatılan protestolar, zaman içinde çatışmalara dönüşmüştür (Keskin, 2014: 96).

Hem Kırım'ın İlhakı hem de Euromeydan olayları sırasında Rusya'nın uyguladığı taktikler asimetrik savaş olarak adlandırılabilir niteliktedir. Karabulut'un (2016) çalışmasında bahsettiği gibi asimetrik savaş, görece güçsüz olan aktörün güçlü olana beklenmedik bir zarar vermesine dayanmaktadır. Bu bağlamda, Rusya gelişmiş ve yüksek askeri güce sahip olmasına karşın adeta küçük silahlı grupların benimseyeceği bir taktiği

kullanmıştır. Devletlerin savaş stratejisi olarak sahip oldukları tüm imkanları kullanabilmesi gerçeği, kullanılan araçlar ve yöntemlerin çeşitliliğini doğurmaktadır. Ukrayna Krizi sırasında sınırlı bir şekilde askeri unsurlar ve buna eşlik eden ekonomik ve politik unsurların kullanılması, yaşanan olayların “hibrit savaş” olarak da değerlendirilmesine yol açmıştır (Karabulut, 2016:26-27). 2014 yılında Ukrayna ile Rusya arasındaki askeri dengesizlik Tablo 3.3.’de karşılaştırılmıştır.

Tablo 3.3. 2014 Yılında Ukrayna ile Rusya Arasındaki Askeri Dengesizlik

	RUSYA	UKRAYNA
Aktif Askeri Personel	845000	123000
Zırhlı Savaş Aracı	27607	6431
Tanklar	15500	4112
Toplar	14396	2829
Savaş Uçakları	3000	400
Helikopterler	973	93
Savaş Gemileri	352	25
Denizaltılar	63	1
Savunma Bütçesi (Milyar \$)	78	1,6

*Kaynak: Military Power Comparison Results For The Nations of Russia and Ukraine
(<https://www.globalfirepower.com/>)*

3.3. Kırım'ın İlhakı ve Kırım'ın Önemi

Ukrayna ve Rusya arasındaki gerilen ilişkilerde yaşanan başka bir pürüzlü nokta Kırım'ın İlhakı olmuştur. 2013 yılının son aylarından 2014 yılının ortasına kadar süregelen olaylar halkın bir bölümünün katıldığı protesto eylemlerine dönüşmüş, sonunda Ukrayna Hükümeti'nin çözemeyeceği bir hale gelmiştir (Demir, 2014: 171). Kırım'ın bir referandumla Ukrayna'dan ayrılmayı oylaması, ayrılma iradesinin Rusya tarafından tanınması, kısa süre içinde de Rusya'ya katılmanın gerçekleşmesi, iki devlet arasındaki diplomatik ilişkileri kopartmıştır. Kırım'ın kopuşu sürecinde yaşananlara bakarak bu durumun planlı bir şekilde gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Kırım'ın ilhakı sürecini daha iyi irdeleyebilmek için önceki bölümlerde Kırım ile ilgili verilen tarihi bilgileri gözden geçirmek gerekmektedir.

Kırım, tarihi boyunca stratejik önemi nedeniyle birçok devletin yönetiminde kalmıştır. Osmanlı idaresindeki Kırım Hanlığı, 1783 yılında Çarlık Rusyası tarafından işgal edilmiştir (Keskin, 2017: 92). Bu olay yerleşik Kırım Tatarları ve Yunan nüfusunun göç etmesine ve sınır dışı edilmesine neden olurken, yarımada Ruslar tarafından sömürgeleştirilmiştir (Doyle, 1986: 45). 19. yüzyıl sonrasında Rusların, Ukrayna üzerindeki hakimiyetinin artması sayesinde “büyük bir Rus ulusu” kurma çabaları artmıştır. Ruslar bu tarihten sonra bölgedeki Tatar etkisini azaltmaya çalışmışlardır. Kırım'da Türkçe yer adları eski Yunan ya da Hıristiyan adlara çevrilmiştir (Kelkitli, 2014: 290). Böylece Akmescit yerine Simferopol, Akyar yerine Sivastopol, Gözleve yerine Yevpatoriya, Kefe yerine Fedosia ve Or yerine Perekop adları kullanılmaya başlanmıştır (Kırımlı, 1996: 7). Daha sonra 18 Mayıs 1944 tarihinde alınan bir kararla Stalin, geri kalan Kırım Tatarlarını Özbekistan'a, diğer Orta Asya cumhuriyetlerine ve Sibirya'ya sürmüştür (Motyl, 2001: 4).

Bolşevik Devrimi sonrası dönemde Ukrayna siyasetine yön veren liderler “Rusya'dan bağımsız, tarihi, dili ve kültürü ile ayrı bir Ukrayna ulusu kurma” fikrini benimsemişlerdir. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Ukrayna ve Rusya ulusal projelerini gerçekleştirme çabası içerisine girmişlerdir (Torbakov, 2001: 299-300). Kırım yarımadası, Pereyaslav Antlaşması'nın 300. yıldönümü olan 1954 yılında, bir Ukraynalı olan SSCB lideri Hruşov tarafından Ukrayna SSC'ye devredilmiştir. Zaman içinde, Ukrayna sınırları içinde kalan Kırım bölgesinde Rus nüfus yoğunluğu yüzde 62 oranını bulmuş, Kırım, Ukrayna SSC'de Rus nüfusun çoğunlukta olduğu bölge olmuştur. Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesinden önce 1991 yılının Ocak ayında Kırım yarımadasında Sovyetler Birliği'nin statüsü hakkında yapılan bir referandumda, halk yüzde 93 oranında özerk bir Kırım yönetimi kurulması

yönünde oy kullanmıştır. Ukrayna bağımsızlığını elde ettikten sonra da Kırım, özerklik statüsüne kavuşmuştur. Rusya nüfusunun çoğunluğu göz önüne alındığında, şaşırtıcı bir şekilde Kırım seçmenlerinin yüzde 54.2'sinin Aralık 1991'de Ukrayna'nın bağımsızlığına oy verdiği görülmüştür (Zon, 2001: 233-234). Aynı Rus çoğunluğun bulunduğu parlamento 1992 ve 1994 yıllarında Kırım'ın bağımsız bir statüsü olması yönünde kararlar çıkarmaya çalışsa da, Ukrayna merkezi yönetimi bu kararları tanımamış, uzun süren müzakereler sonundan 21 Ekim 1998 tarihinde yeni bir anayasa hazırlanması yönünde anlaşmaya varılmıştır. Başbakan ve Balkanlar Kurulu Ukrayna tarafından atanan fakat kendi meclisi ve idare yetkisi olan Kırım 2014 yılına kadar “geniş özerklik” haklarına sahip bir şekilde yönetilmiştir. (Kelkitli, 2014: 293).

Kırım'ın ilhakının uygun olmadığına ve Kırım'ın Ukrayna'ya ait olması gerektiğini düşünen yazarların güç aldığı başlıca belgeler şunlar olmuştur: İlk olarak, Pereyaslav Antlaşması'nın 300 yıldan fazla uygulanması ve anlaşma gereğince Kırım'ın Ukrayna yönetimine katılması, Ukrayna yönetiminin temel hukuksal dayanağının söz konusu antlaşma olmasına yol açmıştır. İkinci hukuksal dayanak, SSCB Konseyi'nin 19 Şubat 1954 tarihinde Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti'nden Ukrayna SSC'ye verilmesi hakkında anayasada gerekli değişiklikleri yapma kararıdır. Üçüncü dayanak ise SSCB 1977 Anayasası'nın 76. ve 78. Maddelerinde, “Federal Cumhuriyet'e ait topraklar izin alınmadan değiştirilmez” ibaresinin bulunmasıdır (Lytyvnenko,2018: 88-89).

Kırım'ın ilhaki, Ukrayna'nın doğu bölgesinde hissedilir bir huzursuzluk ortaya çıkarmıştır. Viktor Yanukoviç'in olaylara sessiz kalmasını protesto eden halk, Ukrayna'nın doğu bölgesinin de akıbetinin aynı olmasından endişe duymuştur. Bu bölge içinde yaşayan Ukraynalıların geleceği ise tamamen belirsiz bir hal almıştır. Geçmişte Ruslara yapıldığı ileri sürülen dil ve kültür konusundaki baskıların, günümüzde Ukraynalılara yaptıkları görülmektedir (Keskin, 2017: 94). Bu gelişmelere karşı ilk tepki Ukrayna Dışişleri Bakanı'ndan gelmiş, Kırım'ın ilan ettiği Rusya'ya katılma kararını kabul etmediklerini açıklamıştır. Uluslararası kamuoyunda, toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda referandumun geçersiz olduğunu savunan devletlere karşı Ermenistan, Belarus, Rusya, Kuzey Kore, Suriye, Sudan'ın aralarında bulunduğu 11 devlet karşı oy kullanmıştır. Eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden Azerbaycan ve Moldova kararı kabul etmiş, Kazakistan ve Özbekistan çekimser oy kullanmış, Tacikistan, Kırgızistan ve Türkmenistan oy kullanmamıştır.

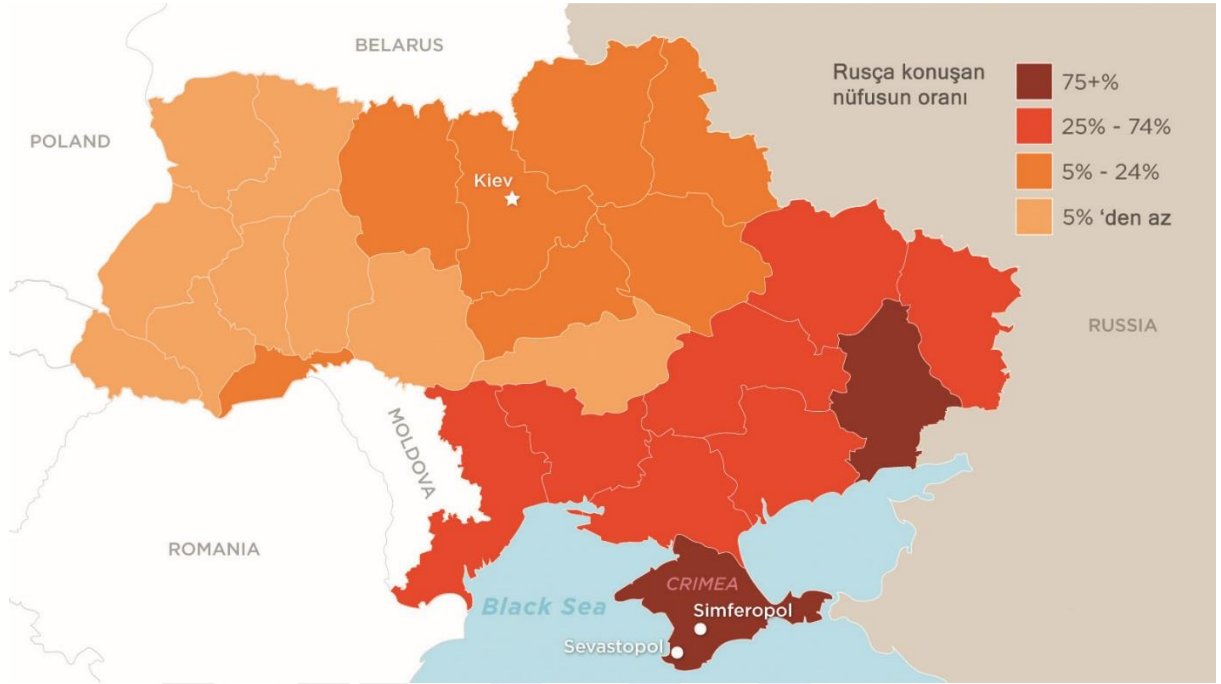
Toplantıda devlet temsilcileri kararın uluslararası hukuk ve Ukrayna Anayasası'na uygun olmadığını ortaya koymuşlardır (Kuşçu, 2014: 314-315).

Harita 3.2'de görülen Kırım'daki Rus nüfusun yoğunluğu Kırım Sorunu'nu ağırlaştıran bir faktör olarak değerlendirilebilir. 2004 yılında "Turuncu Devrim" sonrası iktidara gelen Yuşçenko'nun, ilk icraatlarından biri Ukrayna'da dil sahasında düzenlemeler yapmak olmuştur. Bu düzenlemeler Kırım'da yaşayan Ruslar için kültür ve dil konularında bir zorlama olarak görülmüştür (Keskin, 2017: 92).

Kırım'da nüfus olarak çoğunluğu oluşturan Ruslar, "Turuncu Devrim" ve sonrasında yaşanan olayları yakından takip etmişlerdir. Yuşçenko ve Başbakan Timoşenko'nun Ukraynacanın kullanımının yaygınlaştırılmasını hedefleyen düzenlemelerinin, yeni bir üst kimlik yaratmayı hedefleyen bir proje olduğu görüşü tartışmaya açılmıştır. Bu yönde bir proje, Ukrayna dili konuşan etnik Ukraynalıların devlet düzleminde öncelik sahibi olduğu ile ilgili bir algıyı büyütülmüştür. Etnik Ukraynalı kimliği Ukrayna'nın tamamında değil, Orta ve Batı Ukrayna içinde yaygın olan bir kimlik olarak bilinmektedir. Kırım ve Ukrayna'nın doğu bölümüne hitap etmemektedir. Dolayısıyla, "Turuncu Devrim" sonrasında iktidarın destek bulduğu etnik kimliğin güçlendirilmeye çalışıldığı sonucuna varılabilmektedir. (Karadeli, 2014b: 125).

Buna karşılık Rusya da Rus dil ve kültürünün tanıtılması amacıyla doğu Ukrayna'da faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bu yoğun faaliyetler, 2009 yılında, dönemin Cumhurbaşkanı Medvedev'in Ukrayna yönetimini Rusya'ya karşı olmakla suçladığı dönemde Rusya ile Ukrayna arasındaki gerginlikleri arttıran bir faktöre dönüşmüştür (Aridici, 2018: 4).

Harita 3.2. Ukrayna’da Rusça Konuşan Nüfusun Yoğunluğu

Kaynak: CNN website (<https://edition.cnn.com/interactive/2014/02/world/ukraine-divided/>)

Shekhovtsov’un derlediği verilere göre, Ukrayna içinden “Turuncu Devrim” ve Yuşenko için beklenen destek, Doğu Ukrayna yerine Orta ve Batı Ukrayna’dan gelmiştir. Doğu Ukraynalıların yüzde 58,5’i, güney kesimin yüzde 66,7’si “Turuncu Devrim”i bir darbe olarak nitelendirmiş, Batı Ukraynalıların yüzde 67,9’u ve Orta Ukraynalıların yüzde 59,7’si “Turuncu Devrim”i bir özgürlük hareketi ya da haklı bir direniş olarak görmüştür (Shekhovtsov, 2013: 731). Bu sosyolojik zeminde strateji üreten Rusya’nın politikası, bölgede yerleşik Rus kökenli nüfusu korumak ve gözetmek olmuştur. Rusya Yönetimi’nin söz konusu politikayı yürütürken kullandığı temel meşrulaştırma gerekçesi, Batı yanlısı Ukrayna iktidarının faşizan eğilimler gösterdiği ve bu yüzden Rus kökenli Ukrayna yurttaşlarının tehlike altında olduğudur.

Bu koşullar altında Kırım’da 16 Mart 2014 tarihinde yapılan bir referandumda yurttaşlar yüzde 96’lık bir kısmı bağımsızlıktan ve Rusya’ya katılmaktan yana oy kullanmışlardır. Bu gelişme uluslararası kamuoyunda yankı uyandırmıştır. 27 Mart 2014 tarihinde BM Genel Kurulu’nda alınan bir kararla bu gelişmenin Ukrayna’nın toprak bütünlüğüne aykırı olduğu açıklanmıştır. AB, Rusya ile vize kolaylaştırma ve ortaklıkla ilgili müzakereleri durdurma kararı almıştır. Hem AB hem de ABD, Rusya’ya yaptırımlar açıklamış ve bazı kişiler için seyahat kısıtlamaları getirmiştir (Keskin, 2017: 93).

Rusya Devlet Başkanı Putin'in kendi yorumuyla "Kırım'ın geri alınması" referandumdan hemen sonra 18 Mart 2014 tarihinde gerçekleşmiştir. 21 Mart 2014 tarihinde ise Anayasa Mahkemesi, Duma ve Rusya Federasyonu Konseyi'nin onaylarından hemen sonra Kırım'ın Rusya'ya katılımı resmen ilan edilmiştir. Putin, Rusya Federasyonu Konseyi'nde Kırım'ın katılımını ilan ederken "tarihsel bir hatadan dönüldüğü" yorumunu yapmıştır. Batı'yla her daim etkileşimde olduklarını fakat buna karşılık bulamadıklarını ileri sürmüştür. Batı'nın Rusya'ya karşı kararlar aldığını da eklemiştir (Özdal, 2015: 283-284).

Olayların gelişimi incelendiğinde, Kırım'ın katılımının Rus politikasında bir dönüşümü simgelediğini söyleyebiliriz. Putin'in bu konuşması daha sonra "Putin Doktrini" olarak literatüre geçecek bir yaklaşım olmuştur. Putin; Batı'yı artık bir ortak olarak görmediğini, daha önceki tarihlerde uyarılarda bulunduğunu ve sonuç alamadığını belirtmiştir. Ulusal hukuk normlarının değiştiğini, yeni bir güçler dengesi anlayışının ortaya çıktığını belirtmiştir. Rusya'nın Sovyet sonrası dönemde yakın çevresindeki etnik Rusların ve Rus azınlıkların haklarını korumayı dış politikasının merkezi haline getirdiğini aktarmıştır (Mammadov, 2014: 73).

Ayrıca, 1992 yılında Duma'da alınan bir karar da, Rusya Federasyonu yönetimi tarafından Kırım'ın ilhak gerekçelerinden biri olarak sunulmuştur. Kararda Kırım'ın Hruşov tarafından 1954 yılında Ukrayna SSC'ye aktarılmasının o an yürürlükte olan yasalara aykırı olduğu vurgulanmıştır (Mammadov, 2014: 82). Putin'in yeniden devlet başkanı seçilmesinin ardından, Batı'ya karşı daha sert bir tavır sergilemesi, Kırım konusunda sergilediği sert tavırla paralel bir süreç anlamına gelmiştir (Mammadov, 2014: 64).

Farklı açılardan baktığımızda Kırım'ın Rusya için önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Kırım'ın coğrafi konumu Doğu Avrupa, Orta Asya ve Kafkasların kesişim noktasında olduğu için bu bölgeleri kontrol edebilmek açısından Kırım önem kazanmaktadır. Ayrıca Kırım karasularında bulunan büyük doğal gaz ve petrol yatakları Rusya yönetiminin gözünde bölgenin cazibesini arttırmaktadır. Doğal bir liman olma özelliği sayesinde Kırım'ın bulunduğu konum Rusya'nın deniz ulaşımı ve sanayi bölgeleri için oldukça kıymetlidir. 1991 yılında Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Sivastopol ve Odessa gibi deniz üslerinin Ukrayna'ya geçmesiyle, Rusya deniz gücünün yüzde 18'ini ve liman tesislerinin yarısını kaybetmiştir. Ukrayna'nın kendi donanmasını oluşturmasını istemeyen Rusya, özerklik yanlısı grupları destekleyerek gerilim yaratmıştır. Bunun üzerine donanma Ukrayna ve Rusya'nın yaptığı antlaşmayla iki devlet ortaklığında yönetilmiştir. 1997 yılında imzalanan

yeni bir antlaşmayla donanma ve askeri üsler ayrılmıştır. Bunun yanı sıra donanmanın yüzde 83'ü Ruslara bırakılmıştır. Donanmanın 2017 yılına kadar Sivastopol'de kalmasına ve kiralanan limanın yıllık bedeli olan 98 milyon doların Ukrayna'ya ödenmesine karar verilmiştir. Sonrasında Ukrayna'nın doğal gaz borcuna karşılık Sivastopol deniz üssü Rusya'ya kiraya verilmiştir (Yıldırım, 2010: 81).

Kırım'ın gerek coğrafi gerekse stratejik konumu sayesinde Rusya kendine büyük faydalar sağlamıştır. Sovyetler Birliği döneminde silah deposu olarak kullanılan mağaralara giriş yapmak için denizaltıların rahatlıkla yol alabildiği geçitlere sahip olan Kırım yarımadası olası bir atom bombası saldırısından korunmak için de kullanılmıştır. (Kelkitli, 2014: 294). Rusya kendi güvenliğini koruyabilmek için Kırım yarımadasının elverdiği tüm fırsatları kullanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra güvenlik açığını kapatabilmek için Kırım'ın Rusya topraklarına katılması önem kazanmıştır.

3.4. 2014 Sonrası Gelişen Olaylar

Kriz ortamını hazırlayan olayların üzerinde durduktan sonra ortaya çıkan sonuçlar üzerinde durulmalıdır. Ukrayna Krizi'nin halk protestolarının en etkin olduğu Euromeydan, medya sayesinde uluslararası kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Tüm dünya olayları medya kuruluşlarının sundukları haberlerden takip edilmiştir. Bu bağlamda olayların yansıtılması noktasında medya kuruluşları önem kazanmıştır. Olaylar öncesi ve sonrası analiz edilirse yanlı ve özel medya kuruluşlarının yüzde 90'ının aynı isimlerin kontrol ettikleri görülmüştür. Ukrayna'nın zenginlerinden Rinat Akhmetov, Donbas bölgesindeki olaylarda rolü olduğu tartışmalarının çıkması üzerine, kamusal alanda görüntülenememiş fakat yine de Media Group Ukraine medya şirketinin sahibi olarak kalmıştır. Eski Başkan Yanukoviç'in yakını olan Dmytro Firtash ve Serhiy Lyovochkin hem Ukrayna'da hem de uluslararası mahkemelerde yolsuzlukla ilgili soruşturmalara karşı karşıya kalmışlar fakat Ukrayna'nın en büyük medya kuruluşu INTER'in başındaki isimler olarak kalmışlardır. Mayıs 2015'te yine aynı sebeplerden soruşturma geçirmesine rağmen Cumhurbaşkanı Petro Poroşenko, televizyon kanalı Channel 5'in sahibi olarak kalmıştır (Dyczok, 2016: 100).

Rusya zaman içinde yabancı devletleri kontrol etmeye yönelik bir dış politikayı daha fazla uygular olmuştur. Doğal gaz kartını komşularına karşı kullanmaktan çekinmeyen Rusya'ya karşı, komşular da ortak tepkiler vermeye başlamıştır. 2014 Ukrayna Krizi'nin ortaya çıkmasının ardından, AB üyesi devletler Gazprom'a karşı ortak tavır almanın, AB-

Rusya doğal gaz ilişkilerinde gerekli bir hamle olduğunu düşünmüşlerdir. Ayrıca, Avrupa'nın enerji güvenliğini sağlamak için uyumlu bir enerji politikasına ihtiyaç olduğu fikrini yeniden vurgulamaya başlamışlardır. Bu bağlamda 2015 yılının ilk aylarında Avrupa Enerji Birliği'nin stratejisi, Avrupa Komisyonu (AK) tarafından açıklanmıştır. Birliğin asıl amacı, Rus gaz tekeli kırılmak ve serbest piyasa rekabetini yeniden sağlamak olmuştur. AB'nin bu planı uygulaması AB adına Rus gazına bağımsızlığı azaltmak için kaçınılmaz olarak değerlendirilebilir (Bozayeva, 2015:98-101).

2009 yılında AB devletlerini de oldukça etkileyen doğal gaz krizinden tam on yıl sonra Ukrayna-Rusya doğal gaz ilişkileri bir dönüm noktasına girmek üzeredir. AB devletlerini etkileyen doğal gaz kesintilerinden önce imzalanan antlaşmaların, 31 Aralık 2019 tarihi itibarıyla süresi dolmak üzeredir. Temmuz 2018'de Avrupa Komisyonu tarafından yeniden başlatılan üçlü görüşmeler, taraflar arasında süre dolmadan önce görüşülemeyeceğini öngörmektedir. Rusya Hükümeti rotanın güvenli olduğu sürece Ukrayna üzerinde doğal gaz sevkiyatına devam edilebileceğini belirtmiştir. Rusya Hükümeti Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından 27 Ekim 2019 tarihinde yapılacak olan parlamento seçimlerinin sonuçlarına odaklanmıştır (Eyl-Mazzega, 2019: 1).

Rusya'nın Ukrayna'ya karşı tutumunun "küçük kardeş" benzetmesi üzerinden yapıldığı bilinmektedir. Rusça 'da Ukrayna'ya verilen uç ya da sınır anlamına gelen kelime yine tarih ve kültür bakımından birbirine oldukça yakın olan bu iki devletin birbirine bakışını ortaya koymuştur. Rusya'ya göre küçük kardeş olan Ukrayna korunmalı ve gözetilmelidir. Bu yüzden 1917 yılında kadar Ukrayna, Malorossiiia "Küçük Rusya" olarak adlandırılmıştır (Kubicek, 2006: 46). 18. yüzyılın ortalarında kullanılan Novorossiiia "Yeni Rusya" terimi ise Ukrayna Krizi sırasında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından 2014 yılının Nisan ayında katıldığı bir programda, Ukrayna'nın Rusça konuşan nüfusunun durumunu hatırlatmak için kullanmıştır. (Laruelle, 2014:1).

Kırım'ın ilhakından sonra Ukrayna içinde Rusların yoğun olarak yaşadığı doğu sınırındaki yerleşim yerlerinde ayrılıkçı hareketler ortaya çıkmıştır. Özellikle Donbas bölgesinde Donetsk ve Lugansk kentlerinde fiili bir yönetim kuran Rusya yanlısı isyancılar, özel bir statüye sahip olmak istediklerini belirtmişlerdir. Lugansk Halk Cumhuriyeti (LNR) ve Donetsk Halk Cumhuriyeti (DNR) olarak kurulan fiili yönetimler, 24 Mayıs 2014 tarihinde bir araya gelerek daha önce Moskova Hükümeti tarafından desteklenen ismiyle Novorossiya Federal Devleti'ni (Yeni Rusya) imzaladıkları bir antlaşmayla kurmuşlardır (Fenenko, 2019).

Fakat bu bölgelerde, Kırım'ın aksine Ruslar çoğunluğu oluşturmaktadır. Ukraynalıların etnik dağılımı nüfusun yüzde 66'sına ulaşırken, Ruslar yüzde 30'larda kalmaktadır⁹. Bu bağlamda bölge içinden Rusya'ya bağlanmak isteği yerine özel bir statüye sahip olmak isteği ortaya çıkmıştır. Ancak Ukrayna'nın doğusunda yaşayan etnik Ukraynalıların Rusça konuşması ve Ukrayna'nın Rusya ile yakın ilişkiler kurmasını desteklemesi, Ukrayna'nın bu bölgede etkin olamamasını açıklamaktadır (Özdal, 2015: 286-287).

Bu olayların gelişimi, SSCB'nin dağılma sürecine girdiği dönemde Ukrayna'nın batısında Moldova toprakları içerisinde kalan Transdinyester Bölgesi'nde SSCB'ye bağlı bir cumhuriyet kurulmasıyla benzerlik göstermektedir. 2 Eylül 1990 tarihinde ilan edilen Moldova Dinyester Cumhuriyeti ile Moldova Hükümeti arasında yaklaşık iki yıl süren çatışmalar sonucunda imzalanan antlaşmayla bölge içinde Rusya, Moldova, Ukrayna ve Romanya askerlerinden oluşan Rusya Ordusu'nun 14. tümenini içinde bulunduran Transdinyester fiilen ortaya çıkmıştır. Kendi geleceğini belirleme hakkı verilen Transdinyester'in nüfusunun yüzde 58'ini Ruslar ve Ukraynalılar, yüzde 33'ünü Moldovyalılar, yüzde 9'unu ise Polonyalılar, Bulgarlar, Yahudiler, Almanlar ve Gagavuzlar oluşturmaktadır (Tüysüzoğlu, 2012:144-146). Bu örnekte de görüldüğü gibi bölgedeki Rus etkinliğinin planlı yerleştirme politikalarının eseri olduğu söylenebilir.

Ukrayna ve Rusya arasında yaşayan olayların karşısında, Ukrayna'nın doğu kısmında yaşayanların bir seçim yapmaya zorlanmaları, Doğu Ukrayna sorununun kısa bir sürede çözüme kavuşamayacağını göstermektedir. Ukrayna'nın doğusunda Slav milliyetçiliği yükselmektedir. Doğu Ukrayna'da Slav milliyetçileri ile etnik Ukrayna Milliyetçiliğini savunanlar arasında da çatışmalar yaşanmıştır. Ayrıca, Ukrayna yönetimini eleştiren Rus kökenli vatandaşlarla, Rusya yanlısı Ukraynalı vatandaşların rekabet içinde olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu Ukrayna'nın toprak bütünlüğü konusunda bir tartışmayı beraberinde getirmiştir (Karadeli, 2014b: 134).

Doğu Ukrayna'nın Donbas bölgesinde devam eden çatışmalar sırasında beklenmeyen bir olay gelişmiştir. 17 Temmuz 2014 tarihinde Amsterdam'dan Kuala Lumpur'a uçuşunu yapmakta olan Malezya Hava Yolları'na ait bir uçak, Ukrayna'nın Donetsk yerleşim merkezi üzerinde, Rusya yanlısı isyancılar tarafından bir Ukrayna askeri uçağını düşürmeye çalıştıkları sırada vurulmuştur. Rus yapımı SA-11 füzesiyle vurulan uçaktaki 298 kişi hayatını

⁹ "2001 Yılı Ukrayna Nüfus Sayımı Sonuçları", Ukrayna Devlet İstatistik Komitesi, 10 Mayıs 2019 tarihinde <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/regions/> adresinden alınmıştır.

kaybetmiştir. Olaydan dolayı, Rusya Ukrayna'yı, Ukrayna da Rusya'yı suçlamıştır (Katusa, 2014:223). Uçağın trajik düşüşüyle Avrupa hükümetleri ile Rusya'nın arası gerilmiş; söz konusu devletlerin Rusya'ya karşı politik tavırları değişmiştir (House Of Lords, 2015: 60-61).

Bölgedeki karışıklıkları çözmek için, 5 Eylül 2014 tarihinde Minsk şehrinde imzalanan bir ateşkes antlaşmasıyla Rusya yanlısı ayrılıkçı isyancılar ile Ukrayna askeri güçleri arasında çıkan çatışmalara son verilmesi planlanmıştır. Fakat ateşkesin sağlanamaması üzerine ayrılıkçı bölgeler ile Ukrayna Hükümeti arasında Minsk II adında bir ateşkes protokolü imzalanmıştır. İlk ateşkes üzerinden geçen altı ayda 6000 kurban verilmesi nedeniyle imzalanan protokol de sorunun kesin çözümü olamamıştır (Magen vd., 2015:1).

2 Ekim 2015 tarihinde Minsk II Ateşkes Protokolü görüşmeleri kapsamında Ukrayna, Rusya, Almanya ve Fransa Dışişleri Bakanları'nın toplandığı ve "Normandiya Formatı" olarak adlandırılan görüşmelerin, Ukrayna'nın batısında devam etmekte olan çatışmalar bitene kadar sürdürülmesi kararı alınmıştır (csis.org).

Euromaidanpress internet gazetesinin 31 Kasım 2017 tarihli haberinde Donetsk'te yaşanan savaşta yer alan birçok Rusya yanlısı isyancının analizi yapılarak savaşçı grupların kimler tarafından yönlendirildiği ortaya konmuştur. DNR içindeki yönetim "siloviki" ve "kukla hükümet" olarak adlandırılan iki ana grup yönetimin görünen yüzünü oluşturmaktadır. Eski asker, polis ve ajanlardan oluşan "siloviki" adı verilen grup cumhuriyetin silahlı güçlerini ve hukuk organlarını yönetmektedir. Hükümet ise Aleksandr Zaharçenko grubu, Rinat Akhmetov grubu, Denis Pushilin grubu ve eski Donetsk elitlerinden oluşan "Regionaires" adlı gruptan oluşmaktadır. Bu gruplar dışında DNR'ye etkisi olmayan gruplar da cumhuriyet içerisinde varlığını sürdürmektedir (Euromaidanpress, 2017). Sadece DNR'nin yapısına bakarak bölgede sorunların çözümünün ne kadar zor olduğu saptanabilmektedir.

Ukrayna'nın doğusundaki olaylara Putin'in yaklaşımını aktaran Euronews adlı haber kanalının internet sitesinde Sandrine Amiel'in 27 Nisan 2019 tarihinde yaptığı habere göre, Putin, Ukrayna'da yaşayanların Rus vatandaşlığı alabilmesini kolaylaştıracağını açıklamıştır. Ukrayna'nın doğusunda yer alan Lugansk ve Donetsk'te yaşayan Ukrayna vatandaşlarının Rus vatandaşlığına geçişini kolaylaştıran bir belgenin imzalanmasından bir hafta sonra bu imkânın tüm Ukraynalılara verilebileceği açıklanmıştır. Bu durum, Rusya'nın Ukrayna'nın egemenlik haklarına bir saldırısı olarak değerlendirmiştir. Putin ayrıca, Ukrayna'nın tavrı ile doğal gaz fiyatları arasında bir bağlantı kurmuş, Ukrayna'nın Rusya ile bir anlaşmaya varması

halinde doğal gaz fiyatlarının düşeceğini belirtmiştir (Amiel, 2019). Görüldüğü gibi, Putin'in aktarılan sözlerinden yeni bir sürecin başlatılabileceği anlaşılmaktadır.

Yaşanan başka bir gelişme de, Kerç Boğazı üzerinde Ukrayna'ya bağlı küçük bir ada olan Tuzla ile Rusya anakarasını birleştiren bir köprünün 2018 yılının Mayıs ayında RF Devlet Başkanı Putin tarafından hizmete açılmasıdır. 2010 yılında dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Yanukoviç ile RF Devlet Başkanı Medvedev arasında yapılan antlaşma ile yapımına başlanılan köprüye yeni Kiev Hükümeti karşı çıkmış buna rağmen köprü açılmıştır. Bu gelişme üzerine Kiev Hükümeti, AB ve ABD kınama bildiriminde bulunmuştur (Jasutis, 2018:3-5).

Bu olaydan sonra 2018 yılının Kasım ayında Kırım Yarımadası yakınlarında ele geçirilen iki silahlı tekne ve onlara eşlik eden bir römorkör, Ukrayna ve Rusya arasında tansiyonu tekrar yükseltmiştir. Yine iki devlet yaşanan olaydan birlerini sorumlu tutmuş, bu olayla uzun bir süreden sonra ilk kez tekrar karşı karşıya gelmiştir. Rusya, Ukrayna gemilerini yasadışı yollarla kendi yetki sahasındaki bölgelere girmekle suçlamıştır. Buna karşılık Ukrayna milletvekilleri sıkıyönetim tedbiri çıkarılmasını oylamışlardır. Devlet başkanı Petro Poroşenko, Moskova'nın eylemini "nedensiz" ve "çılgın" olarak tanımlamıştır (Bbc.com,2018).

2019 yılının üçüncü çeyreğinde Ukrayna Krizi'nin çözümüne yönelik yeni bir adım atılmıştır. The Newyork Times gazetesinin internet sitesinde 11 Temmuz 2019 tarihinde yapılan habere göre, Rusya Devlet Başkanı Putin 2019 yılının Nisan ayında seçimlerden zaferle çıkan Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenskiy ile bir telefon görüşmesi yapmıştır. Görüşmede Ukrayna Krizi'nin çözümü konusunda tutuklu kişilerin iadesiyle ilgili çalışmalara devam edilmesi kararı alındığı aktarılmıştır. Görüşmelerin Almanya ve Fransa'nın katılımıyla Normandiya formatında sürdürülmesi yönünde karar alındığı belirtilmiştir (Nytimes.com). Tuncel (2019:12)'in analizine göre Zelenskiy'nin Donbas savaşın yıkıcı etkilerini ve külfetini azaltacak bir siyasetle çatışmaları "donmuş çatışma" (frozen conflict) haline getirerek hareket etmesi ihtimali söz konusudur. Böylelikle en azından sıcak çatışma ortamından uzaklaşılması mümkün olacaktır.

"Donmuş çatışma" ya da "donmuş ihtilaf", aktif silahlı çatışmanın sona ermesi ya da sakinleşmesi, fakat henüz barış antlaşmasının yapılmadığı, çözümün zayıf bir ateşkesten öteye gitmediği bir durumu anlatabilmek için kullanılmaktadır. Ayrıca siyasi yönlendirilmelerle ortaya çıkan çözümün tarafları tatmin etmediği bir durumu da

belirtmektedir. Rusya tarafından Ermenistan, Azerbaycan, Moldova, Gürcistan ve Ukrayna'nın Donbas bölgesini etkileyen donmuş çatışma örneklerinin ortaya çıkarıldığını söylemek mümkündür. Kremlin, ilgili ülke üzerindeki politik etkisini en etkili şekilde kullanabilmek için gerilimleri azaltma veya tırmandırma kapasitesini elinde tutmaktadır (Puddington, 2017: 48).

Son olarak Donbas'da devam eden çatışmaların sona erdirilmesi amacıyla Normandiya Formatında yapılan görüşmelerde yeni bir adım atılmıştır. Ukrayna Krizi medya merkezi internet sitesinin 4 Ekim 2019 tarihli haberinde, 1 Ekim 2019 tarihinde Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenskiy'nin, Ukrayna'nın doğu bölümünde Rusya yanlısı ayrılıkçı güçlerle devam etmekte olan savaşı bitirmek için "Steinmeier Formülü" denilen bir çözüm yolu üzerine anlaşıldığı duyurulmuştur. Üzerine anlaşılanlar doğrultusunda, Donbas bölgesinin özerk statüyle tanınması öngörülmektedir. Özerk statü kararı üzerine anlaşılmasına karşı çıkan etnik Ukrayna milliyetçileri 2 Ekim 2019 tarihinde protesto için sokaklarda yerini alırken, Zelenskiy'nin hükümet içerisinde formülün öngördüğü kararların uygulanabilmesi konusunda destek bulamadığı görülmüştür (uacrisis.org).

SONUÇ

Ukraynalılar ve Ruslar Slav kökeninden gelen, ortak tarihi paylaşan iki farklı millettir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını kazanan Ukrayna, kendi yolunu çizmeye çalışmış fakat ekonomik ve politik açıdan sahip olduğu gücü kullanan Moskova, Ukrayna'yı yakın çevresinde tutmaya çalışmıştır. Bu durum ikili ilişkilerde iniş çıkışların oluşmasına neden olmuştur. Ukrayna Krizi'nin zeminini oluşturan olayları incelediğimizde bu istikrarsız durum görülebilmektedir.

Ukrayna halkının bir bölümü, 2004 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimlerini protesto etmiş ve tekrarlanan seçimlerle Yuşçenko'nun iktidara gelmesini sağlamıştır. "Turuncu Devrim" ile birlikte iktidar ve iktidara yakın oligarklarla ilgili ortaya çıkan skandallar, Ukrayna halkının iktidara duyulan güvenini sorgulatmıştır. Bu süreçte Avrupa Birliği'nin cazipleşen demokratik vaatleri, Ukrayna halkını Avrupa Birliği'ne yaklaştırmıştır. Ukrayna Hükümeti bağımsızlıktan sonra halkın gereksinim duyduğu değişimleri gerçekleştirebilmek ve ekonomiyi canlandırmak adına gereken yardımın Avrupa Birliği'nden geleceğine inanmıştır. Avrupa Birliği'yle yakınlaşmalar her defasında Rusya'nın müdahaleleriyle sekteye uğramıştır. Rusya, Ukrayna'yla ilişkilerinde bağlayıcı nedenlerden biri olan enerji faktörünü sürekli olarak kontrol altında tutmuştur. Ukrayna'nın AB ile yakınlaşmasına karşı çıkmış ve 2006 yılında Ukrayna üzerinden geçen doğal gaz hatlarının akışını kısıtlayarak hem AB'ye hem de Ukrayna'ya yaptırımlar uygulamıştır. Rusya bölgedeki etkinliğini Ukrayna'ya ve Avrupa Birliği devletlerine hissettirmeye çalışmıştır. Bu yaptırımlar, devlet başkanlığı seçimleri sonrasında Ukrayna'da çıkan ayaklanmalar gerekçe gösterilerek uygulanmıştır.

Rusya'nın kurduğu ekonomik ilişkilerin en önemlisi Ukrayna üzerinde AB ile kurduğu birlikteliklerdir. AB-Rusya ilişkilerinin enerji bağımlılığı ve karşılıklı ekonomik ilişkiler nedeniyle, yakın gelecekte çözülme ihtimali zayıf gözükmektedir. Fakat Rusya'nın enerji bağımlılığını kullanarak Ukrayna'yı ve Ukrayna üzerinden AB üyesi olan Doğu Avrupa devletlerini kontrol altına almaya çalışması, bu devletlerin kaynaklarını gözden geçirerek, farklı enerji kaynakları arayışına girmelerini ve enerji politikalarını değiştirmelerini gerekli kılmıştır.

Bu bağlamda, AB, Rusya ile olan doğal gaz ticaretinde hem bağımlılığı azaltmak hem de daha ekonomik bir seçenek bulmanın yollarını aramış ve Avrupa Enerji Birliği'ni hayata

geçirmiştir. AB üyesi tüm ülkelerin bu birlik altında toplanmasına önem verilmiştir. Ayrıca Avrupa Enerji Birliği üyesi devletler serbest piyasa rekabetinin yeniden sağlanması ve doğal gaz akışının Ukrayna ya da Belarus üzerinden yapılması konularında hemfikir olmuşlardır.

“Turuncu Devrim” ile beraber değişen iktidar sonrası yaşanan iç tartışmalar, zafer etkisinin bir süre sonra kaybolmasına yol açmıştır. İktidara gelen Yuşçenko ve Timoşenko arasında gelişen olaylar Ukrayna halkının liderlere olan güvenini azaltmıştır. Fakat her iki lider, Ukrayna’nın kültür ve eğitim sorunlarına çözümler aramışlardır. Rus nüfusun büyük bir azınlığa sahip olmasına karşın, Ukraynalıların kültürlerini rahatça yaşayabilmeleri için düzenlemeler yapmışlar ve Ukrayna dilinin kullanımını yaygın hale getirmeye çalışmışlardır. Bu nedenle Rusya Hükümeti tarafından eleştirilmişlerdir. 2010 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Yanukoviç’in yönetime gelmesi, bir önceki iktidarın yoğun şekilde eleştirilmesiyle olmuştur. Yanukoviç’de yönetime geldikten sonra Ukrayna’da yaşayan en geniş azınlık olan Rusların haklarını korumak amaçlı adımlar atmıştır. Ukrayna’nın Batı ile yakın ilişkiler kurması fikrine şüpheyle yaklaşarak Rusya’nın etkisinde kararlar almıştır. Alınan kararlar, Putin’in baskıcı politikasının bir uzantısı olarak yorumlanmıştır.

21 Kasım 2013 tarihinde Ukrayna Hükümeti’nin Avrupa Birliği ile müzakere ettiği Ortaklık Antlaşması’nın Yanukoviç tarafından imzalanmayacağına açıklanması üzerine; bu durumu protesto etmek için geniş halk kitleleri “Maidan” olarak bilinen bölgeye akın etmişlerdir. 1 Aralık 2013 tarihinde bu bölgeye kamp kurarak bölgeyi işgal eden, yaklaşık 500.000 kişiden oluşan topluluk polisin sert müdahalesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak protestocular Yanukoviç’in istifasını talep ederek protestolarına devam etmişlerdir. Durumun çözümü konusunda Putin’le yapılan görüşmeden sonra polisin müdahalesi iyiden iyiye sertleşmiştir. Çatışmalarda 25 kişi hayatını kaybetmiş, 240 kişi yaralanmıştır. Avrupalı yetkililerin Ukrayna’yı ziyareti öncesi ateşkes ilan edilmiş olsa da bir antlaşma yapılmamıştır. Bunun üzerine şiddetlenen çatışmalarda bu kez 62 kişi hayatını kaybetmiş, 500’den fazla kişi yaralanmıştır. 21 Şubat 2014 tarihinde uzlaşmaya varılmasıyla olaylar yatıştırılmıştır.

2014 yılında Kırım Özerk Cumhuriyeti’nin ve özel statüye sahip Sivastopol’un Ukrayna’dan koparılarak Rusya yönetimine bağlanması, uluslararası kamuoyunda yakından takip edilmiştir. Bu gelişmenin arka planında Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonraki süreçte uygulanan politikalar yer almaktadır. Moskova, çöküşün ardından bağımsızlıklarını kazanan eski Sovyetler Birliği devletlerini Bağımsız Devletler Topluluğu çatısı altında yeniden toplamaya çalışmıştır. Bu devletlerden bazılarının Rusya’ya ek yük getirdiğini

savunan politikacılara rağmen Moskova yönetimi, Avrasya Ekonomik Birliği ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü gibi projelerle bölgeye yönelik güvenlik ve ekonomi düzleminde çeşitli açılımlarda bulunmuştur

Kırım, Karadeniz'in istikrarının korunması bağlamında belirleyici bir coğrafyadır. Rusya açısından stratejik önemi, Rus Donanması'nın Karadeniz'deki ana karargâhının Kırım'da bulunmasından ileri gelmektedir. Bu bağlamda Kırım'daki statükonun bozulmaması Rusya'nın özenle üstünde durduğu bir konu olmuştur. Kırım'ın ilhakı, Rusya için hassas bir konu olduğundan NATO'yu konunun dışında bırakmayı tercih etmiştir. Rusya tarafından düzenlenen bir referandum sonrasında Kırım'ın bağımsızlık kararı alınmış, ordu gücü kullanılarak Kırım'ı ilhak edilmiştir. Kısa bir süre sonra yapılan diğer bir referandumla da Rusya'ya bağlanma isteğinin onaylandığı duyurulmuştur. Rusya bölgede oyun kurucu olduğunu tekrar yakın çevresine ve küresel aktörlere hissettirmeyi başarmıştır. Olaylar karşısında büyük çaplı engellemeler ya da sert tepkilerle karşılaşmayan Rusya Hükümeti, attığı adımlarla etki alanını büyütmeyi hedeflemiştir. Ukrayna yönetimini destekleyen Washington ise bu konuda henüz Rusya'ya karşı etkili yaptırımlar uygulayabilmiş değildir.

2014 yılında Ukrayna'nın doğusundaki Donbas bölgesinde ortaya çıkan Rusya yanlısı ayrılıkçı hareketler çatışmalara dönüşmüştür. Ayrılıkçı grupların baskısıyla Donetsk ve Lugansk Cumhuriyetleri kurulmuş, ardından bu iki cumhuriyet Novorossiya Federal Cumhuriyeti altında birleştirilmiştir. Kırım'ın ilhakından sonra yaşanan bu olay, Rusya'nın geçmişte uyguladığı "genişleme politikası" ile benzer özellikler taşımaktadır. Yeni cumhuriyetin kurulması Ukrayna'nın yapısına doğrudan bir müdahaledir. Ukrayna'nın doğu bölgesinde yaşananlar, Rusya'nın elindeki imkânları hangi şekillerde kullanabileceğini göstermiştir. Fakat bu girişim, sadece Ukrayna'da değil, Rusya'nın etkin olduğu bölgelerde devletlerin Rusya karşıtlığını arttırmış, ABD ve bazı AB ülkeleri tarafından ağır biçimde eleştirilmiştir.

Ukrayna Krizi'nin bu derece derinleşmesi ve halen çözülememesi, krizin etkilerini geçen zaman içinde arttırmaktadır. Kriz, Ukrayna'nın içinde bulunduğu Karadeniz, AB ve eski Sovyet Cumhuriyetleri'ni de içine alan bir etki yaratmıştır. Krizin etkileri, hem bu devletlerin kriz içerisindeki yerini belirlemiş hem de krizin çözümünü zorlaştırmıştır. Bu bağlamda krizin çözümüyle ilgili atılacak adımlar yerel olduğu kadar bölgesel ve küresel nitelikler taşımak zorundadır. 2014 yılından beri yer yer yoğunlaşan fakat seyrek bir seyir izleyen çatışmalar, Ukrayna için toprak bütünlüğü meselesi, Rusya için ise güç gösterisi

olarak yorumlansa da, her iki taraf için ekonomik bir kayıp olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte, bölgesel güvenliğe zarar veren çatışmalar güvenlik riskini de arttırmıştır.

Yaşanılan olaylar, hem Ukrayna hem de Rusya için ekonomik kayıplara neden olmuştur. Ukrayna’da 2014 yılında 2,920 dolar olan kişi başına düşen milli gelir, 2015 yılında 2,115 dolara gerilemiştir. Rusya’da ise 2014 yılında 14,650 dolardan, 2015 yılında 11,770 dolara gerilemiştir. Putin’in Ukrayna üzerinde tahakküm kurarak devlet iradesini kontrol altına almaya çalışması “yakın çevre” devletlerine ve özellikle Avrupa Birliği’ne verilen bir mesaj olarak değerlendirilmiştir. Olaylar bir taraftan da, Ukrayna’nın Rusya için önemini ortaya koymuş ve Rusya Hükümeti’ne Ukrayna halkının geleceğinin kendi ellerinde olduğunu hissettirme şansı vermiştir.

2014 sonrasında gelişen olaylara bakıldığında, Rusya’nın Ukrayna üzerindeki emellerinden vazgeçmemiş olduğu söylenebilir. Donbas bölgesinde devam etmekte olan savaş, ekonomi ve güvenlik açılarından her iki devlet için çözülmesi gereken bir problem haline gelmiştir. Müzakereler sonunda Almanya ve Fransa’nın da katılımıyla “Normandiya Formatı” olarak adlandırılan Minsk I ve Minsk II Antlaşmaları imzalanca da bu antlaşmaların çözüme bir katkısı olamamıştır.

2014 yılının Temmuz ayında Malezya Hava Yolları’na ait bir uçağın Ukrayna’da Donetsk üzerinde düşürülmesi ise krizi uzatan nedenlerinden biri olmuştur. Bu olayda da iki taraf birbirini suçlamış ve bir çözüm ortaya konamamıştır. Ardından 2018 yılının Mayıs ayında Kerç Boğazı üzerinde yapımı tamamlanan köprünün açılışı, Rusya’nın gövde gösterisine dönüştürülmüştür. Ukrayna’nın beraberinde bu kez AB ve ABD de olayı uluslararası kamuoyu önünde kınamışlardır. Yine 2018 yılında Kırım Yarımadası yakınlarında el konulan Ukrayna gemileri, Rusya sularına yasadışı yollarla girmekle suçlanmıştır. Bu olayda da iki tarafın birbirini suçlamaktan öteye gidemediği görülmektedir.

2019 yılının Nisan ayında Ukrayna Devlet Başkanı seçilen Vladimir Zelenskiy ile Ukrayna dış siyasetinde yeni bir döneme girildiği düşünülmektedir. Zelenskiy Hükümeti bu Ukrayna’nın kendini yeniden inşa edip onu bekleyen kötü senaryolardan yine kendi değerleriyle kurtulacağını tasarlamaktadır. Yeni yönetimin Ukrayna Krizi’nin bir çözüme ulaştırılması ve Donbas bölgesinde yıkıcı fakat sessiz bir biçimde ilerleyen savaşın durdurulması için Moskova ve isyancılarla diyaloga girmesi gerekebilir. 2 Ekim 2019 tarihinde Zelenskiy yaptığı açıklamayla Ukrayna’nın doğu bölümünde Rusya yanlısı ayrılıkçı güçlerle devam etmekte olan savaş bitirmek için “Steinmeier Formülü” olarak adlandırılan

bir antlaşmayı imzaladığını duyurmuştur. Almanya ve Fransa tarafından denetlenen süreç, Donbas'ın işgal altındaki bölgelerinde yerel seçimlerin yapılması ve Donbas bölgesinin özerk bir statüye kavuşturulmasını öngörmektedir. Her ne kadar Zelenskiy planının yürütülmesi için gerekli olan desteği bulmakta zorlansa da, Zelenskiy'nin yeni, yapıcı ve çözüm odaklı bir diplomasi dönemini başlattığı düşünülmektedir. Zelenskiy diyaloglar sonucu gereken desteği aldığı anda, Ukrayna'yı içinde bulunduğu krizden kurtarabilecek ve kriz sonrası değişen Ukrayna-Rusya ilişkilerindeki gerilimi azaltabilecektir.

Ukrayna Krizi, Ukrayna ve Rusya'nın 1990'lı yıllardan beri ilişkilerinde yaşadığı kırılmaların geldiği en kötü nokta olarak değerlendirilebilir. Kırım'ın ilhakıyla Rusya'nın Ukrayna müdahalesi, iki devlet arasındaki diplomatik ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Daha sonra gelişen olaylar, krizi derinleştirmiştir. İki ülkeyi birbirine bağlayan bağlardan enerji faktörü bile, inişli çıkışlı devam eden ilişkilerin düzeltilebilmesi açısından fayda sağlamamıştır. Bu bağlamda iki ülke birbirlerinin alternatifini aramaya başlamıştır. Ukrayna, enerji konusunda Avrupa Enerji Birliği'ne sıcak bakarken Rusya yeni ortaklıklar kurarak Ukrayna'nın içinde olmadığı rotalarla doğal gazı taşımaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, krizin çözümüyle ilgili somut bir adım atılamamıştır. Ancak Almanya ve Fransa'nın katılımıyla yapılan toplantılarda Donbas bölgesindeki çatışmaların tamamen durdurulabilmesi için yeni Ukrayna yönetiminin aldığı kararlarla bir çözüm sürecinin oluşma ihtimali doğmuştur.

KAYNAKLAR

- Ağır O. (2016). Rusya-Ukrayna Krizi'nin Avrasya Ekonomik Birliği Bağlamında Değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 23-42.
- Ağır O. ve Ağır Ö. (2017). Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(1), 103-128.
- Akhundova J. (2015). *Rusya'nın "Yumuşak Güç" Politikaları: Mevzuat, Kurumlar, Politikalar*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Alekseyenko, A., Byk T., Markiyan D., Hrytsutenko V., Mysiv L., Voroshylo O. (2007) *Holodomor: Ukrainian Genocide in the Early 1930s*. Kiev: Ukrainian Institute of National Memory.
- Anlar A. (2014). Rusya ve Batı Arasındaki Ukrayna Krizi. Çomak H., Sancaktar C. Ve Yıldırım Z. (Editörler), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi içinde (191-220)*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Armaoğlu F. (1991). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1990, Cilt II: (1980-1990)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aridici N. O. (2018). The Power Of Civilizational Nationalism In Russian Foreign Policy Making. *Springer Nature 2018*, 1-17.
- Avşar B. Z. ve Solak F. (1994). *Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bartl P. (1998) 17. Yüzyılda ve 18. Yüzyılın İlk Yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu, (çev. Kemal Beydilli), *İlmi Araştırmalar* 6,301-330.
- Bilener T. (2004). Ulus-Devlet olma Sürecinde Ukrayna. Büyükkakıncı E. (Der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna içinde (311-341) (1. Baskı)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bilener T. (2007). Ukrayna Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (13), 115-132.
- Bozayeva Z. (2015). *EU-Russia Strategic Relations: A Gas Issue*. Master Thesis. Yıldız Technical University Graduate School Of Social Sciences Political Science And International Relations Department, İstanbul.
- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük Satranç Tahtası* (çev. Türedi Y.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Bulut R. (2014). SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 7-19.
- Büyükkakıncı E. (2004a). Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar. Büyükkakıncı E. (Der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna içinde (137-163) (1. Baskı)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Büyükakıncı E. (2004b). Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri. Büyükakıncı E. (Der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna* içinde (401-436) (1. Baskı). Ankara: Phoenix Yayınevi
- Christian D. (2018). *Russia, Central Asia And Mongolia Volume II: Inner Eurasia From The Mongol Empire To Today, 1260–2000*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Cohen A. (1996) *Russian Imperialism: Development and Crisis*. London: Praeger.
- Connolly W. E. (2002). Identity-Difference: Democratic Negotiations Of Political Paradox. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dağı Z. (2002). *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya'nın Dönüşümü*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Demir S. (2014). Ukrayna Krizi: Yeni Küresel Politik Düzenin Başlangıcı., Çomak H., Sancaktar C. Ve Yıldırım Z. (Editörler), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde (169-190). İstanbul: Beta Yayınları.
- Demirbaş S., Emre U. vd. (2019) Rusya Federasyonu Deniz Kuvvetleri Stratejisi. *Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi*.1(1), 18-21.
- D'Encausse H. C. (2013). *İki Dünya Arasında Rusya* (çev. Uzman R.). İstanbul: Ötüken.
- Dinler M. (2018). *Jeopolitik Çerçeve de Ukrayna-Rusya Gerilimi*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Edirne.
- Donaldson H. R., Noguee J. L. (2009). *Foreign Policy Of Russia, Changing System, Endruing Interest*. New York: M.E.Sharpe Inc Press.
- Doyle M. W. (1986). *Empires*. New York: Cornell University Press.
- Dualı M. Ş. (2013). Rusya Federasyonu'nda Milli ve Dini Kimliğin Yükselişi. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquirie)*, 8(2), 205-222.
- Dyczok M. (2016). *Ukraine's Euromaidan*. Bristol: E-International Relations Publising.
- Eken E. (2006). *Rusya Federasyonu'nun Orta Asya'daki Doğal gaz Politikası Ve Gazprom*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Erbil Y. (2010). *Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Enerji Güvenliği*. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Erdil B. (2019). *Rusya Federasyonu Dış Politikasındaki Değişimin Ukrayna Krizine Etkisi (2000-2016)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Eyl-Mazzega M. (2019). Russia-Ukraine Gas Relations: The Mother of All Crises or a New Start to 2030?, *Edito Energie, Ifri*, 1-6.

- Gündüz M., Karabulut M. (2008). SSCB'nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Ortalama Yaşam Süresi ile Sosyo-Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkiler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 6 (1), 69-83.
- Herd G. P. (2005). Russia and the "Orange Revolution": Response, Rhetoric, Reality?. *Connections*, 4(2), 15-28.
- House Of Lords (2015). *European Union Committee 6th Report of Session 2014–15*. London: House Of Lord.
- Hosking G. (2011). *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla* (çev. Acar K.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Huntington, S. P. (2007). *Medeniyetler Çatışması* (çev. Yılmaz M.). Ankara: Vadi Yayınları.
- Jasutis G. (2018). *Crimea: Between Annexation And Reunification (War Report 2018)* Italy: The Graduate Institute of Geneva, Geneva Academy A Joint Center.
- Kamalov İ. (2008). *Altın Orda-Rus İlişkileri ve Altın Orda'nın Rusya'ya Etkileri (Altın Orda Devleti'nin Yıkılışı ve Çarlık Rusya'sının Kuruluş Sürecinde)*. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- Karabulut A. N. (2016). Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya'nın Yirmi birinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi'ndeki Uygulaması. *Uluslararası İlişkiler*, 13(49), 25-42.
- Karadeli C. (2014a). Ortaçağ'dan Günümüze Ukrayna Kısa Tarihi. Çomak H., Sancaktar C. Ve Yıldırım Z. (Editörler), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde (1-17). İstanbul: Beta Yayınları.
- Karadeli C. (2014b). Ukrayna'da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar. Çomak H., Sancaktar C. Ve Yıldırım Z. (Editörler), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde (113-136). İstanbul: Beta Yayınları.
- Kassianova A. (2001). Russia: Still Open to the West? Evolution of the State Identity in the Foreign Policy and Security Discourse. *Europe-Asia Studies*, 53(6), 821-839.
- Katusa M. (2014). *The Colder War*, New Jersey:Wiley.
- Kelkitli A. F. (2014). Kırım: Rusya için Vazgeçilmez Yarımada. Çomak H., Sancaktar C. Ve Yıldırım Z. (Editörler), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde (289-308). İstanbul: Beta Yayınları.
- Keskin Ş. (2017). *Ukrayna'daki Kriz ve AB Rusya İlişkileri*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Kılavuz A. K. (2009) Enerji Şartı Anlaşması Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Çözümü. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8 (1-2), 179-215.
- Kırımlı H. (1996). *Kırım Tatarları'nda Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Konak İ. (2012). Moskova Knezliği'nin Bağımsızlığa Geçişinde Türk-Moğol Dünyasının Rolü. *Journal of Turkology*, 22 (1), 99-122.
- Kubicek P. (2008). *The History of Ukraine*. Westport: Greenwood Press.
- Kurat A. N. (1991). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar* (4. Baskı). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kuşçu I. (2014). Kırım'ın Rusya'ya Katılımının Bölgesel ve Küresel Etkileri. Çomak H., Sancaktar C. Ve Yıldırım Z. (Editörler), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde (309-334). İstanbul: Beta Yayınları.
- Kääriäinen K. (1999). Religiousness in Russia after the Collapse of Communism. *Social Compass* 46(1), 35-46.
- Laruelle M. (2014). Novorossiya: A Launching Pad for Russian Nationalists. *Ponars Eurasia Policy Memo*, 357, 1-5.
- Luciani G. (2015). EU-Russia Gas Blues. *Journal of International Affairs*, 69(1), 19-33.
- Lukyanova A. (2017). *A Russian Perspective On The Energy Problems Between Ukraine and Russia 2005-2015*. Masters Thesis, Atılım University Graduate School of Social Science International Relations Department, Ankara.
- Lytvynenko O. (2018). *Rusya'nın Komşularıyla İlişkilerinde Propaganda Faktörü: Polonya ve Ukrayna Örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Magen Z, Fainberg S. and Bagno-Moldavsky O. (2015). The Minsk II Agreement: Implications of a (Shaky) Ceasefire. *Institute for National Security Studies*. (670), 1-3.
- Magocsi P. R. (2010). *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples* (İkinci Baskı). Canada: University of Toronto Press.
- Mammadov H. (2014). Rus Dış Politikasında Stratejik-Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini. *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi*. 16, 10-90.
- Motyl A. J. (2001). *Imperial Ends: The Decay, Collapse, and Revival of Empires*. New York: Columbia University Press.
- Musaoğlu N. ve Özgöker U. (2008). Rusya - AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 4(8), 73-99.
- Onay Y. (2007). *Batı'ya Direnen Devlet: Rusya*. İstanbul: Yeni yüzyıl Yayınları.
- Örmeci O. ve Kısacık S. (2018). *Rusya Siyaseti ve Rus Dış Politikası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özdal H. (2015). *Rus Dış Politikasında Ukrayna (1991-2014)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.

- Pamir N. (2016). *Enerjinin İktidarı*. (İkinci Baskı). İstanbul: Hayykitap.
- Peter J. ve Duncan S. (2005). Contemporary Russian Identity Between East and West, *The Historical Journal, Cambridge*, 48(1), 277-294.
- Prizel I. (1998). National Identity and Foreign Policy
- Plokhly S. (2017). *Avrupa'nın Kapıları-Ukrayna Tarihi*. (Çev: Erdoğan G, Güler E ve Yıldız M. D.) İstanbul: Feylesof Kitapevi.
- Puddington A. (2017). *Breaking Down Democracy: Goals, Strategies, and Methods of Modern Authoritarians*. New York: Freedom House.
- Rakhmanova T. (2016). *Rus İktidarının Kalbinde: Putin İmparatorluğunu Sorgulama*. (Çev. Uzman R.) (1. Basım) İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Rywkın M. (2015). Russia and the Near Abroad Under Putin. *American Foreign Policy Interests*, 37(4), 229-237.
- Sağlam M. (2014), 21. Yüzyılda Küresel Rekabetin Zemini Ukrayna, *A.Ü. SBF Dergisi*, 69(2): 435-444.
- Sakwa R. (2008). *Russian Politics and Society*. New York: Routledge.
- Sander O. (2014). *Siyasi Tarih: 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sapmaz A. (2008). *Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Semerçioğlu H. (2016). Ukrayna Krizi Bağlamında AB-Rusya İlişkilerinin Ekonomi Politigi. *EUL Journal of Social Sciences* 7(2), 188-202.
- Shekhovtsov A. (2013). The “Orange Revolution” and The “Sacred” Birth Of a Civic-Republican Ukrainian Nation. *Nationalities Papers*, 41(5), 730-743.
- Smith A. D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books.
- Smith G. (1999). “The Masks of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism”, *Transactions of the Institute of British Geographers*, 24(4), 481-494.
- Sözmez, A.S., Bıçakcı, H. ve Yıldırım, C. (2015). Kırım Sorunu Bağlamında Rusya Ukrayna İlişkilerinin Analizi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(3), 656-670.
- Şahin L. (2016). Rusya Federasyonu'nun Etnik ve Dinsel Yapısı. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 15-32.
- Tellal E. (2010). Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65(3), 190-236.
- Torbakov, I. (2001). Rusya'dan Ayrı ya da Rusya'nın Bir Parçası Olarak: Ukrayna-Rusya İlişkilerinin Kederli Bir Destanı. *Avrasya Dosyası*, 6(4), 297-314.

- Tsygankov A. (1997) From International Institutionalism to Revolutionary Expansionism: The Foreign Policy Discourse Of Contemporary Russia. *Mershon International Studies Review*, (41), 247-268.
- Tüysüzoğlu G. (2012). *Karadeniz Havzasında Rekabet Analizi; İşbirliği Söylemlerinin Bölgesel Çatışma Beklentilerine Yansımaları*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- White S. (2011). *Understanding Russian Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Woehrel S. (2010). Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries. *Congressional Research Service* 26, 1-22.
- Yapıcı M. İ. (2016). Rusya'da Kilise-Devlet İlişkilerinde "Asimetrik Senfoni" Modeli: Ukrayna Krizi Örneği. *Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(1), 173-193.
- Yapıcı M. İ. (2010). *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*. Ankara: USAK Yayınları.
- Yapıcı M. İ. (2009). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde İç Etkenler Açısından Rus Dış Politikasının Yönelimleri: Yeltsin ve Putin Dönemleri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Yapıcı U. (2007). *Yeni Soğuk Savaş*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Yıldırım Y. (2010). *Rus Dış Politikasında Ukrayna Faktörü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Isparta.
- Yekelchik, S. (2015). *The Conflict in Ukraine: What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford University Press.
- Yerşov, Y. A. (2004). Energetičeskaya Strategiya na Period do 2020 Goda: Plyusı i Minusı Novoy Energetičeskoy Politiki Rossiiskoy Federatsii, *Vneşnoekonomičeskiy Bulletin*, No. 3
- Zon H. (2001). Ethnic Conflict and Conflict Resolution in Ukraine. *Perspectives on European Politics and Society* 2(2), 221-240.
- Zhurzhenko T. (2014). *Borderlands into Bordered Lands*. Stuttgart: İbidem Press.
- Zhussipbek G. (2011). Avrupa Birliği ile Rusya Federasyonu Arasındaki Stratejik Ortaklığın Analizi. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 7(25), 47-85.

İnternet Kaynakları

- Amiel, S. (2019, Nisan). Putin Says Russia May Offer Fast-tracked Passports to all Ukrainians. Euronews News Website. 22.06.2019 tarihinde <https://www.euronews.com/2019/04/27/putin-says-russia-may-offer-fast-tracked-passports-to-all-ukrainians> adresinden alınmıştır.
- Bbc.com (2018, Kasım) Tension escalates after Russia seizes Ukraine naval ships. 25.06.2019 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-europe-46338671> adresinden alınmıştır.

- Csis.org. (2019, Ekim). The Impact of the Normandy Format on the Conflict in Ukraine: Four Leaders, Three Cease-fires, and Two Summits. 29.10.2019 tarihinde <https://www.csis.org/analysis/impact-normandy-format-conflict-ukraine-four-leaders-three-cease-fires-and-two-summits> adresinden alınmıştır.
- Dünya Bankası Veri Tabanı. The World Bank Database. 25.06.2019 tarihinde <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=RUS#> adresinden alınmıştır.
- Eurasiangeopolitics.com. 2001 Ukrayna Nüfus Sayımında Yerleşim Yerlerine Göre Konuşulan Diller. 12.05.2019 tarihinde <https://eurasiangeopolitics.com/ukraine-maps/> adresinden alınmıştır.
- Euromaidanpress.com (2017, Kasım). Who is who in the Kremlin proxy “Donetsk People’s Republic”. 22.06.2019 tarihinde <http://euromaidanpress.com/2017/10/31/who-is-who-in-the-kremlin-proxy-donetsk-peoples-republic/> adresinden alınmıştır.
- Fenenko A. (2014, Haziran). An Inside Look at Moscow's Evolving Ukrainian Strategy. 23.06.2019 tarihinde <https://russia-direct.org/opinion/inside-look-moscows-evolving-ukrainian-strategy> adresinden alınmıştır.
- Gazprom. 23.06.2019 tarihinde <http://www.gazprom.com/about/> adresinden alınmıştır.
- Gazprom. Ukrayna’dan geçen Transit Gaz Boru Hattı Haritası (2012). 25.06.2019 tarihinde http://www.gazprom.com/f/posts/04/389556/map_ukraina_eng.jpg adresinden alınmıştır.
- Globalfirepower.com. Military Power Comparison Results For The Nations of Russia and Ukraine. 02.04.2019 tarihinde <https://www.globalfirepower.com/> adresinden alınmıştır.
- Rusya Federasyonu Anayasası, 12.06.2019 tarihinde <http://www.anayasa.gen.tr/rusya.htm> adresinden alınmıştır.
- Rt.com (2014, Mart). Russian Duma denounces Black Sea Fleet deal with Ukraine. 12.06.2019 tarihinde, <https://www.rt.com/news/duma-denounces-blackseafleet-deal-401/> adresinden alınmıştır.
- Soldatkin, V. (2019, Temmuz) Russia's Putin, Ukraine's Zelenskiy Discuss Ending Conflict in Eastern Ukraine, *Newyork Times Press*, 13 Temmuz 2019 tarihinde <https://www.nytimes.com/reuters/2019/07/11/world/europe/11reuters-ukraine-crisis-putin-zelenskiy.html> adresinden alınmıştır.
- Tuncel T. K. (2019). Ukrayna'da 2019 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Bağlamında Euromaidan'dan Günümüze Ukrayna Ve Önümüzdeki Sürece Dair Değerlendirmeler - Özet Analiz ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2019. 22.07.2019 tarihinde <https://avim.org.tr/tr/Analiz/UKRAYNA-DA-2019-CUMHURBASKANLIGI-SECIMLERI-BAGLAMINDA-EUROMAIDAN-DAN-GUNUMUZE-UKRAYNA-VE-ONUMUZDEKI-SURECE-DAIR-DEGERLENDIRMELER-OZET-ANALIZ> adresinden alınmıştır.
- Uacrisis.org (2019, Ekim). The “Steinmeier formula”: what are Ukraine’s risks? 04.10.2019 tarihinde <http://uacrisis.org/73524-steinmeier-formula> adresinden alınmıştır.

Ukrayna Devlet İstatistik Komitesi. 2001 Nüfus Sayımı Sonuçları. 10 Mayıs 2019 tarihinde <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/> adresinden alınmıştır.

Ukrayna Devlet İstatistik Servisi. Yıllara göre Ukrayna GSYİH Ve Kişi Başına Düşen Milli Gelir 06.05.2019 tarihinde <http://www.ukrstat.gov.ua/> adresinden alınmıştır.

World Economic Outlook Database (2006, Nisan). 2005 GSMH Büyüklüklerine Göre Ülkeler 01.05.2019 tarihinde <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/01/data/> adresinden alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Emrah SOYDAN

Doğum Yeri ve Tarihi: Selb / 07.09.1981

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Anadolu Üniversitesi / ELT/ İngilizce Öğretmenliği

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce (YÖK-DİL: 90)

Almanca

İş Deneyimi

Öğretim Elemanı (2018-Devam Ediyor) Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF
(İngilizce Uluslararası İlişkiler Bölümü), Nazilli / Aydın

İngilizce Öğretmeni (2011-Devam Ediyor) Özel Amerikan Kültür Yabancı Dil Okulları,
Nazilli / Aydın

İletişim

e-posta Adresi: emrahsoydan@gmail.com

Tarih: 04.11.2019